

SARIKAMIŞ HAREKÂTI'NDAN HARŞİT SAVUNMASI'NA
I. DÜNYA HARBİ KAFKAS CEPHESİ

KOP MÜDAFAASI

Yayına Hazırlayan:
İSMAİL KAHRAMAN

BELGESEL & KİTAP

**BELGESEL
YAYINCILIK**

T.C. Resmî Gazete

15 Kasım 2016 Tarihli ve 29889 Sayılı Resmî Gazete

Karar Sayısı : 2016/9486

Bayburt ve Erzurum illeri sınırları içerisinde bulunan ve ekli harita ile koordinat listesinde sınırları belirtilen alanın “Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı” olarak belirlenmesi; Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 28/10/2016 tarihli ve 11153 sayılı yazısı üzerine, 2873 sayılı Milli Parklar Kanununun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 31/10/2016 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Recep Tayyip ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

Binali YILDIRIM
Başbakan

N. CANİKLİ
Başbakan Yardımcısı

N. AĞBAL
Başbakan Yardımcısı V.

N. KURTULMUŞ
Başbakan Yardımcısı

Y. T. TÜRKEŞ
Başbakan Yardımcısı

V. KAYNAK
Başbakan Yardımcısı

B. BOZDAĞ
Adalet Bakanı

F. B. SAYAN KAYA
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

Ö. ÇELİK
Avrupa Birliği Bakanı

F. ÖZLÜ
Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı

M. MÜezzİNOĞLU
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

M. ÖZHASEKİ
Çevre ve Şehircilik Bakanı

M. ÇAVUŞOĞLU
Dışişleri Bakanı

N. ZEYBEKÇİ
Ekonomi Bakanı

B. ALBAYRAK
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

A. Ç. KILIÇ
Gençlik ve Spor Bakanı

F. ÇELİK
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı

B. TUFENKÇİ
Gümrük ve Ticaret Bakanı

S. SOYLU
İçişleri Bakanı

L. ELVAN
Kalkınma Bakanı

N. AVCI
Kültür ve Turizm Bakanı

N. AĞBAL
Maliye Bakanı

İ. YILMAZ
Millî Eğitim Bakanı

F. IŞIK
Millî Savunma Bakanı

V. EROĞLU
Orman ve Su İşleri Bakanı

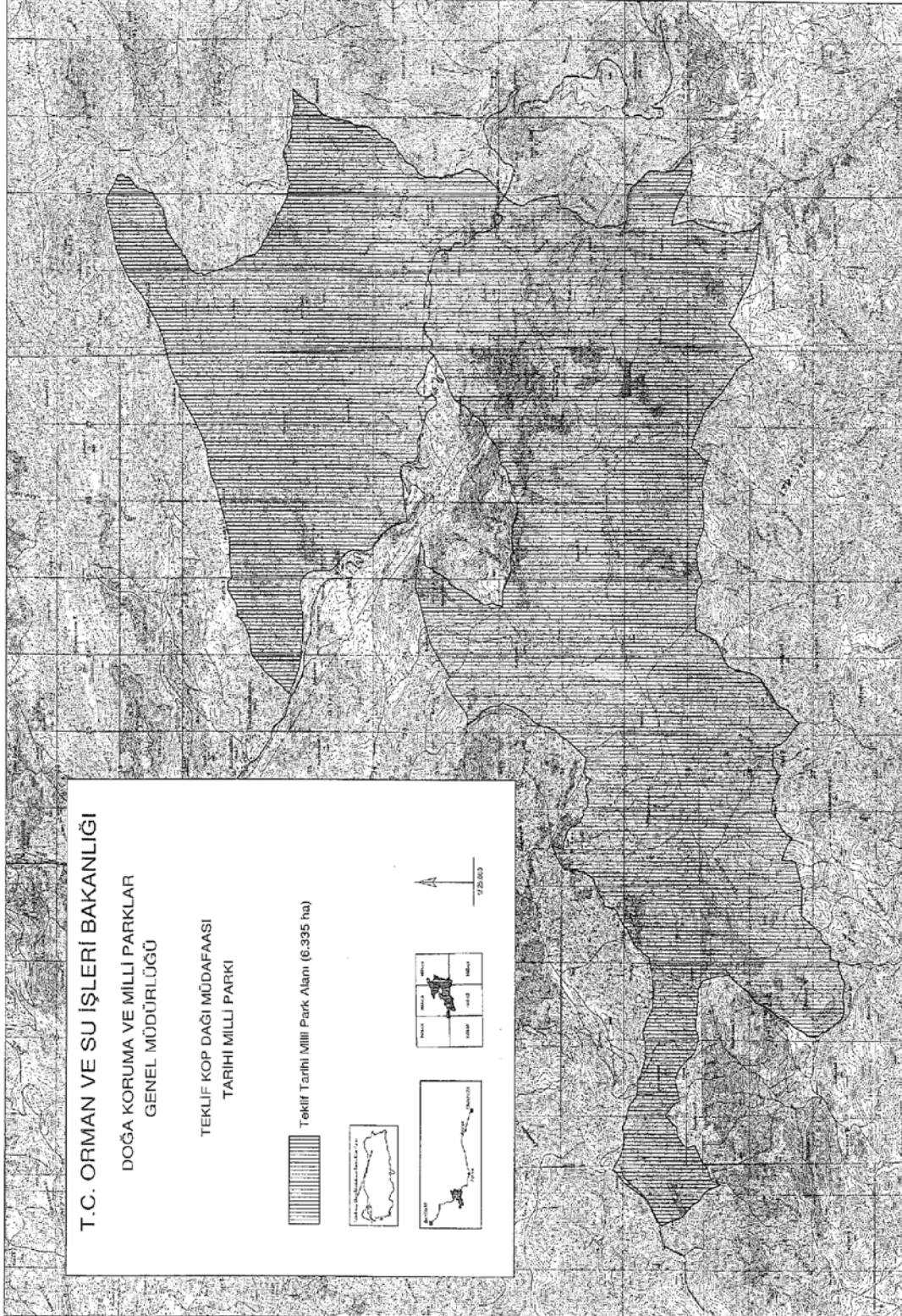
R. AKDAĞ
Sağlık Bakanı

A. ARSLAN
Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı

T.C. Resmî Gazete

15 Kasım 2016 Tarihli ve 29889 Sayılı Resmî Gazete

31/10/2016 TARİHLİ VE 2016/9486 SAYILI
KARARNAMENİN EKİ
HARİTA VE KOORDİNAT LİSTESİ

Kop Müdafaası Tarihi Milli Park ilan edilmesi ile ilgili Başbakan Binali Yıldırım'ın açıklaması

Kop Müdafaası Tarihi Milli Park ilan edilmesi ile ilgili Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu'nun açıklaması

Bu açıklamalar Kasım 2016'da Bayburt'ta düzenlenen toplu açılış töreninde Başbakan Sayın Binali Yıldırım ve Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu'nun konuşmalarından alınmıştır.

100. YILINDA 1. DÜNYA HARBİ KAFKAS CEPHESİ:
KOP MÜDAFAASI

KOP DAĞI NEDEN MİLLİ PARK OLMALI?

YAYINA HAZIRLAYAN:

İsmail Kahraman

Araştırmacı Gazeteci-Belgeselci

DANIŞMANLAR:

Doç. Dr. Ayhan Doğan

“Kop (Bayburt) Savunması” Yüksek Lisans Tezi Yazarı

İsmail Hacı Fettahoğlu

Tarihçi-Yazar

KAPAK VE GRAFİK TASARIM:

Uğur Tatar *ugurtatar@outlook.com*

ISBN:

978-605-64513-4-8

ARŞİV VE KAYNAKLAR:

Seyyah Yapım *bilgi@seyyahyapim.com | www.seyyahyapim.com*

Belgesel Yayıncılık *belgeselyayincilik@gmail.com*

İlim Kültür ve Tarih Araştırmaları Merkezi (İKTAV)

SEYYAH
YAPIM

BELGESEL
YAYINCILIK

İKTAV

100. Yılında Kop Müdafaası Belgesel Kitabı, Kültür Bakanlığı'nın 19551 numaralı yayıncı sertifikası ve 1181 numaralı belgesel eser yapım yetki belgesi ile Belgesel Yayıncılık tarafından hazırlanmıştır. Telif hakkı 5846 sayılı fikir ve sanat eserleri kanunu ile yasal sorumluluk Belgesel Yayıncılık'a aittir.

BİRİNCİ DÜNYA HARBİNİN 100. YILI*

Recep Tayyip Erdoğan

T.C. Cumhurbaşkanı

2014 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının 100'ncü yılını idrak ediyoruz. 28 Haziran 1914'te Ferdinand Saraybosna'da bir suikast sonucu öldürülmüş ardından da bütün Avrupa'yı ve Osmanlı'yı içine alan büyük bir savaş başlamıştı. Bu yılın haziran ayından itibaren, bu savaşın yüzüncü yılına mümkün olduğunca dikkatleri çekmeye çalışıyorum. Özellikle üniversitelerimizin savaşla ilgili çalışma yapmaları, ortaya fazla eser koymaları benim çok arzu ettiğim bir durum. Birinci Dünya Savaşı'nı İngilizce, Fransızca kaynaklardan okumak emin olun bizim adımıza özellikle de bilim camiamız adına çok yararlayıcı olur. Bu savaşın merkezinde Osmanlı imparatorluğu vardı. Birinci Dünya Savaşı'nı en iyi araştırabilecek, aydınatabilecek olan bizim bilim insanlarımızdır. Bu savaşın en değerli belgeleri İstanbul arşivlerindedir, kütüphanelerdedir. Bu yıl Aralık ayında, birinci dünya savaşı dahilinde Sarıkamış'ın yüzüncü yılı idrak edilecek. 2015 yılı 1915 olaylarının da 100'ncü yıl dönümü olması hasebiyle bizi ayrıca meşgul edecek. 2023 yılına kadar bugünümüzü şekillendiren çok sayıda hadise gündemimize gelecek. Ülke olarak millet olarak, üniversite ve bilim camiası olarak bizim bu yüzüncü yıl dönümlerini verimli şekilde değerlendirmemiz gerekiyor. Ayrıca Başbakanımıza, YÖK'e, üniversite rektörlerimize bu yıl dönümlerini en iyi şekilde değerlendirme yönünde hatırlatmamı da yapmak istiyorum.

**“Birinci Dünya Savaşı'nı
en iyi araştırabilecek,
aydınatabilecek olan bizim
bilim insanlarımızdır.”**

Birinci Dünya Savaşı neden bu kadar önemli? Yüzüncü yıl dönümü üzerinde neden bu kadar duruyoruz? Birinci Dünya Savaşı bugünümüzü şekillendiren, bugün bölgedeki tüm kriz ve çatışmaların fitilini ateşleyen bir savaştır. 1918'de sona ermiş ama etkileri her yıl artarak bugünlere gelmiştir. Şu anda Balkanlar, Kafkasya, Kuzey Afrika'daki sınırlar Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı bakiyesi olan topraklar üzerinde oluşmuştur. Yaklaşık 100 yıl öncesine

kadar Bosna'dan Yemen'e Gürcistan'dan Libya'ya kadar çok geniş bölge burada İstanbul'dan idare ediliyordu. Savaş sona erdiğinde ise, idare ettiğimiz topraklar bugünkü topraklardan daha dar bir sınır içine hapsedilmek istendi. Ortadoğu'da sınırların belirlenmesi üzerinde bugün dikkatle durması gereken bir konudur. 20'nci yüzyılın başına kadar dünyada Ortadoğu diye bir kavram yoktu. Yakın doğu vardı, uzak doğu vardı, Ortadoğu diye bir kavram kullanılmıyordu. Ortadoğu petrol ve çatışma bölgelerini işaret etmek amacıyla inşa edildi. Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan egemen güçler Kahire'de bir masanın etrafına oturdular, ellerine bir cetvel aldılar sınırlar orada çizildi. Meşhur bir espriyi de hatırlatmak isterim. Ortadoğu'da iki ülkenin sınırları düz zikzaklar çizer. O sınıra bile Churchill'in Hıçkırığı adı verilir.

Coğrafi sınırların değil zihinlerdeki sınırların, gönüllerdeki sınırların mutlaka ve mutlaka tartışmaya açılması taraftarı olduğumu belirtmek isterim. Araplar, Kürtler, Türkmenler aynı inancın değerlerin kültürün mensupları olduğu halde neden sürekli gerilim halindeler? Bu haritayı çizenler öyle istediler de ondan. Başka bir şey aramaya gerek yok. Bölgenin asli unsurları yüz yıl önce onları çatıştırmak için kurulmuş, edilgen aktörleri olmaya devam edecekler mi?

2023 yılına kadar bugünümüzü şekillendiren çok sayıda hadise gündemimize gelecek. Ülke olarak millet olarak, üniversite ve bilim camiası olarak bizim bu yüzüncü yıl dönümlerini verimli şekilde değerlendirmemiz gerekiyor. Ayrıca Başbakanımıza, YÖK'e, üniversite rektörlerimize bu yıl dönümlerini en iyi şekilde değerlendirme yönünde hatırlatmamı da yapmak istiyorum...

İŞİMİZ TABİAT GÜCÜMÜZ KÂİNAT!

Nurettin Taş

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü olarak temel vazifemiz tabiatın korunarak gelecek nesillerimize aktarılmasıdır. Bu çerçevede tür ve alanların korunması için milli park tabiat parkı, yaban hayatı geliştirme sahası gibi korunan alanlar ilan ediyor, ayrıca avcılık, sokak hayvanları gibi konularda da düzenlemeler yapıyoruz.

Görevimiz, oldukça özveri ve gayret istiyor. Bütün birimlerimiz bu konuda üzerine düşeni büyük bir hassasiyetle yapıyor. Biz Doğa Koruma ve Milli Parklar ailesi olarak, ülkemizin biyolojik çeşitlilik kaynaklarını ve korunması gereken hassas alanlarını yöneterek geleceğe intikalini sağlıyoruz. “İşimiz Tabiat Gücümüz Kâinat” diyerek, çok sayıda başarılı çalışmaya imza atıyoruz.

Bugüne dek ülkemizde, 42 milli park, 209 tabiat parkı, 30 tabiat koruma alanı, 112 tabiat anıtı, 81 adet yaban hayatı geliştirme sahası ilan ettik. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü olarak Ülkemizin her köşesinde korunan alanlarımızı, türlerimizi ve tabii yaşamı muhafaza etmek ve yerinde desteklemek için tüm birimlerimizle özveriyle çalışıyoruz. Türkiye genelinde 7 tane Tarihi Milli Park bulunmaktadır. Bunlardan Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı ve Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı Genel Müdürlüğümüz döneminde ilan edilmiştir.

2016 senesinin sonunda tarihte 2. Plevne diye atfedilen Kop Müdafaasının geçtiği alanları Tarihi Milli Park olarak ilan ettik. 2016 senesi, müdafaanın 100. Yılı olduğundan, Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkının ilanı, Kop ve diğer meçhul şehitlerimize şükranlarımızın da bir ifadesi oldu. Yakın harp tarihimiz açısından ehemmiyeti yüksek olan Kop Dağı Müdafaasına ait harp izlerinin korunarak gelecek nesillere intikal ettirmenin, milletimizin tarih şuurunun yükseltilmesi ve gelecek nesillerin aidiyet duygusunun tesisi açısından hayati öneme haiz olduğunu düşünüyoruz.

Bayburt ve Erzurum illeri sınırları dahilinde bulunan Kop Geçidi ve çevresindeki 6.335 hektarlık saha, 15 Kasım 2016 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile “Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı” olarak ilan edildi. 1915-1916 senelerinde vuku bulan Osmanlı-Rus Harbi esnasında harbin en mühim ve stratejik noktalarından birisi olan Kop Geçidi Mevkiinde cereyan eden muharebeler, sadece Çoruh Cephesinin değil tüm harbin kaderini etkiler. Doğu-Batı istikametindeki ilerleyişini güvenlik altına almak ve Anadolu içlerine ilerleyişini hızlandırmak isteyen Rus Ordusu, Erzurum’ u işgalinin ardından Bayburt’u da ele geçirmek ister. Rus Ordusu Bayburt ile Erzurum arasında bulunan Kop Geçidi Mevkiinde Osmanlı Ordusu tarafından durdurulur ve uzun süre burada muharebeye zorlanır. Bu durum Osmanlı Ordusu’nun çok daha fazla zayıyat vermesini engeller ve Kop Müdafaası, Mareşal Fevzi Çakmak’ın ifadesi ile “muvaffak olmuş bir Plevne Müdafaası” olarak tarihe geçer. Aradan geçen takribi 100 yıla rağmen arazi incelemeleri esnasında; top yolları, piyade mevzi ve siperleri, şarapnel parçaları, dolu ve boş mermiler gibi muharebe izleri mevcudiyetini sürdürür ve günümüze kadar intikal eder. Genel Müdürlüğümüz tarafından arazideki tüm kaynak değerler, koordinatlı şekilde kayda geçirilerek, bu kaynak değerleri içine alan, temsiliyeti yüksek bir tarihi milli park sınırı belirlendi.

“Bugüne dek ülkemizde, 42 milli park, 209 tabiat parkı, 30 tabiat koruma alanı, 112 tabiat anıtı ilan ettik.”

100. YILINDA KOP MÜDAFAASI BELGESELİ VE KİTABI

İsmail Kahraman

Araştırmacı Gazeteci-Belgeselci

I. Dünya Harbi, Türk milletinin unutmaması gereken ibret sayfaları ile doludur. Çünkü bu harp, Batı dünyası için Türk-İslam medeniyetinin yok edilip Anadolu'dan atılmasını hedef alan bir misyonun; ilim, irfan ve medeniyetinin adı olan Türkistan ve Horasan İslam medeniyetini yıkmak için batılı haçlı ve sömürgecilerin uydurduğu “Şark Meselesinin” tatbik safhalarından biridir. Zaferler tarihimize ikinci Çanakkale destanı ve Plevne savunması olarak geçen Kop Dağı ve Harşit savunması ise Rusya'nın hayal kırıklığına uğramasının önemli kilometre taşlarından biri olmuştur. Mehmetçik, Kop Dağı ve Harşit savunmasında, Estergon, Kaniye, Akkâ, Plevne ve Çanakkale'de olduğu gibi, bir kez daha destanlar yazmış, Osmanlı ordusu olağanüstü başarılarla imza atarak zaferler tarihimize altın harflerle adını yazdırmıştır. 6 aya yakın Ruslar, Kop Dağı'nı aşamazlar. Burada 9 bin 700 şehit, 15 bin yaralı ile Kop Müdafaası, Mareşal Fevzi Çakmak'ın ifadesiyle Türk tarihinin İkinci Plevne'sidir. Kop Müdafaası şehitlerini kendine dert edinen Bayburt Postası Gazetesi Sahibi merhum Osman Okutmuş, müthiş mücadeleler vererek 1963 yılında Kop Dağı'na şehitler anıtı yapılmasına vesile olur.

Bugüne kadar Bir türlü Milli Park ilan edilmeyen Kop Dağı nihayet Orman ve Su İşleri Bakanı Sayın Veysel Eroğlu, Milli Parklar Genel Müdürü Sayın Nurettin Taş ve diğer yetkililerin özel gayretleri ile belli noktaya geldi, Tarihi Milli park çalışması devam ediyor. Unutulmamalıdır ki; şehit kanlarıyla yazılan ve bir destanın adı olan Kop Dağı Savaşları ve Harşit Savunması 'nı Türk tarihinin bütünlüğü içerisinde lâayık olduğu yeri tespit ederek, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı ve bekası için yeni nesillere aktarmak zorundayız. Kitap ve belgeselimizi önce Akademisyenlerin bilgisine sunduk. Zaferler tarihimizde önemli bir yere sahip olan Kafkas Cephesi, Kop Müdafaası ile ilgili Bayburt Üniversitesi tarafından Mart 2016 tarihinde düzenlenen panel ve çalıştaya katılarak Kop Müdafaası ile ilgili hazırlanan ilk belgesel sunumunu gerçekleştirdik. Uzun araştırmalar sonucu hazırladığımız belgeselimiz akademik çevrelerden büyük ilgi gördü. Panel ve çalıştayda Kafkas Cephesi'nin önemi, Kop Müdafaasının zaferler tarihimizdeki yerini anlatarak Bayburt Üniversitesi bünyesinde “Birinci Cihan Harbi-Kafkas Cephesi Araştırmaları Merkezi”nin kurulmasını önerdik. Akademisyenler, yetkililer ve çok sayıda öğrencinin takip ettiği panelde Bilecik Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi ve Bayburt Üniversitesi'nden toplam 15 akademisyen katıldı.

2004 yılından beri yaptığımız yorucu ve uzun araştırmalar sonucu hazırladığımız bu kitap ve belgeseli “100. Yılında Kop Müdafaası” adı ile kitap ve belgeselleştirerek Kop Müdafaası'nın 100. yılı anısına kültür hizmeti olarak basılmasından büyük mutluluk duymaktayım. Kitap ve belgeselin hazırlanmasında bizlere maddi ve manevi desteklerini esirgemeyerek çalışmamızı teşvik eden, bilgi ve belgeleri ile bizlere destek olan akademisyenler, araştırmacılar, tarihçi-yazar ve gazetecilere isimleri tek tek sayma imkanı bulamadığımız resmi ve özel kuruluş temsilcilerine teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

“Unutulmamalıdır ki; şehit kanlarıyla yazılan ve bir destanın adı olan Kop Müdafaası'nı Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı ve bekası için yeni nesillere aktarmak zorundayız.”

İÇİNDEKİLER

DOĞA KORUMA VE
MİLLİ PARKLARIN TARİHİ

10-19

TARİHİ MİLLİ PARKLARIMIZ

20-27

ASKERİ TARİHİMİZDE
KOP MÜDAFAASI'NIN ÖNEMİ

28-121

9700 KOP ŞEHİDİNE VEFA:
KOP DAĞI NEDEN MİLLİ PARK OLMALI?

122-139

BELGESELÇİ GÖZÜ İLE
KOP MÜDAFAASI

140-167

AKADEMİK ARAŞTIRMALARDA
KOP MÜDAFAASI

168-187

DOĞA KORUMA VE MİLLİ PARKLARIN TARİHİ

Bugünkü anlamda koruma bölgelerinin gündeme gelmesi 1940'lı yıllara rastlamaktadır. Ülkemizde ilk kez Prof. Selahattin İnal, 1948 yılında yayınladığı “Doğa Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız” adlı eserinde “Milli Park” deyimini kullanmıştır.

DOĞA KORUMA TARİHİNDE İLKLER

Doğa koruma, güncel bir konu olmasına rağmen tarihi asırlar öncesine dayanmakta. Tarih boyunca hükümdarlar ve yöneticiler, eşsiz doğal değerlere sahip olan yerleri korumak için özel çabalar göstermişler.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise ilk bilinçli koruma Fatih Sultan Mehmet'e aittir. 15. yüzyıl ortalarında, bazı derelerin Haliç'i çamurla doldurmaması için akarsuyun havzalarında hayvan otlatılması, tarım yapılması ve inşaat yasaklanmış, dik yamaçlara ayırık otu ektirerek toprağın sıkı bir şekilde tutulması temin edilmiş ve şehirlerin tatlı su ihtiyacını karşılayan koruları koruma altına alınmıştır.

Ormanların yasal olarak korunmasıyla ilgili 1858 yılında çıkarılan "Arazi Kanunnamesi"nde toprak mülkiyeti konusu ele alınarak, toprakla ilgili hukuksal karışıklığa son verme amaçlanmıştır.

Bunun yanında Arazi Kanunnamesi'nin 104. maddesinde ormanlar, "herkesin yararlanmasına özgü dağlar (cebal-i mubaha)" kabul edilerek, bu şekilde ormanları kesme hiç bir denetime bağlanmadan herkesin ortak malı sayılmıştır.

Ekolojik değerlerin hızlı bir şekilde yok olduğunu gören devlet, 1870 yılında "Orman Nizamnamesi"ni çıkararak, ormanları koruma altına almaya çalışmıştır.

Yellowstone Milli Parkı'ndan bir görünüm

Dünyanın en büyük gayzerlerine ev sahipliği yapan Yellowstone Milli Parkı'ndaki gayzerlerden bir tanesi.

1872'de Amerika'da ilan edilen Yellowstone Milli Parkı, modern anlamda bir milli park olarak tasarlanmış ilk örnektir. Amerika ve Avrupa, doğa koruma konusunda çok derin bir tarihi geçmişe sahiptir.

DOĞA KORUMA VE İNSAN SAĞLIĞI

Doğa koruma terimi, “insan sağlığı ve yaşamın garantisi için, doğada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin korumak” şeklinde tanımlanır.

Doğal kaynakların insanlar tarafından aşırı ve yanlış kullanımı sonucu doğal denge bozulup yaşamı tehdit etmeye başlaması, insanları bunun çarelerini aramaya itmiştir.

Ülkemizde ilk kez 1950’li yıllarda çevre bilinci gelişimiyle başlamıştır.

Avrupa, Asya ve Afrika arasında doğal bir köprü olan ülkemizin, jeolojik

yapısının farklılığı, çeşitli iklim kuşaklarına ve ekolojik zenginliklere sahip olması nedeni ile biyolojik çeşitlilik açısından çok zengindir.

Böylece doğal kaynakların çeşitliliği ve zenginliği, Anadolu’nun dünya üzerinde ilk yerleşim merkezlerinden biri olmasına neden olmuştur.

Ama kültürel zenginliğin artmasıyla birlikte doğal kaynakların da azalma süreci başlar.

12.000 yıl önce Anadolu’nun orman varlığı %72 civarındayken, bu sayı bugün %22 dolaylarına inmiştir.

Ülkemiz, iklimi ve coğrafi konumu nedeniyle zengin bir bitki

örtüsüne sahiptir.

Yapılan bilimsel araştırmalara göre ülkemizde yetişen 10.000 çeşit bitki türünden 3.000 tanesi endemik olarak bilinmekte.

1960 yılına kadar ülkemizde 5.000’e yakın bitki türü bulunurken, günümüzde bu sayı 10.000’in üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Doğanın dengesi bozulup biyolojik çeşitlilik azalmasına rağmen halen ülkemiz, dünyanın sayılı zengin floristik merkezlerinden biridir. 1960 yılına kadar ülkemizde doğal olarak yetişen 5.000’e yakın bitki türü bulunduğu söylenirken, yapılan son araştırmalara göre bu sayı günümüzde 10.000’in üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır.

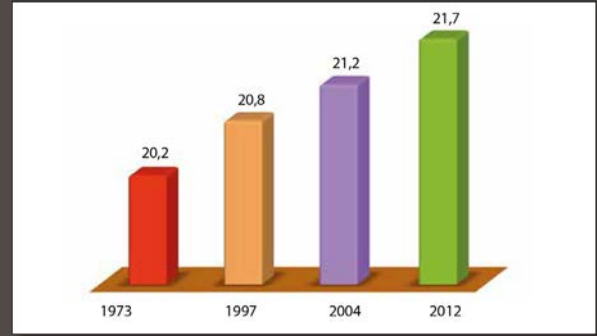
Eldeki verilere göre potansiyel olarak %70'i ormanla kaplı olması gereken Anadolu'nun günümüzdeki orman varlığı toplam alanın 1/4'üne yakındır. Böylesi bir olumsuz gelişmede Anadolu'da yaşamış bütün medeniyetlerin payı bulunmaktadır.

Diğer taraftan doğanın gerçek anlamda ve belli yasal düzenlemeler çerçevesinde korunması için yapılan çalışmaların tarihi oldukça yenidir.

Gerçi 19. yüzyıl içerisinde orman varlığının korunması için bazı girişimler olmuş ve yasal önlemler alınmıştır. Ancak bu önlemlerin alınmasında doğal dengeyi korumadan çok, ormanlardan daha fazla yararlanma düşüncesi ağır basmıştır.

Daha sonra 5 Mayıs 1937 tarihinde kabul edilen 3167 sayılı "Kara Avcılığı Kanunu" (1 Temmuz 2003 tarihinde yenilenmiştir) ile "Türkiye'de yabani olarak yaşayan faydalı ve zararlı hayvanların her türlü vasıta ile avlanmaları" hüküm altına almıştır.

Geçmişten Günümüze Türkiye Orman Varlığı (milyon ha)

Ormanların Aslı Ağaç Türlerine Göre Dağılımı (ha)

Ağaç Türü	Normal Kapalı (ha)	Boşluklu Kapalı (ha)	Toplam (ha)	%
Kızılçam	3.207.914	2.546.759	5.854.673	27,00
Meşe	2.105.937	3.046.624	5.152.562	23,80
Karaçam	2.580.193	2.112.867	4.693.060	21,60
Kayın	1.621.257	340.403	1.961.660	9,00
Sarıçam	751.060	728.588	1.479.648	6,80
Gökçnar	406.989	263.400	670.390	3,10
Ardıç	91.234	484.081	575.315	2,70
Sedir	220.328	243.193	463.521	2,10
Ladin	230.212	104.260	334.472	1,60
Kızılağaç	99.984	41.134	141.119	0,70
Kestane	75.249	35.795	111.044	0,50
Fıstıkçanı	60.889	28.139	89.028	0,40
Gürgen	15.235	4.727	19.962	0,10
İhlamur	9.577	1.946	11.523	0,05
Dişbudak	8.495	948	9.444	0,04
Kavak	1.871	4.676	6.547	0,03
Okalıptüs	2.398	130	2.528	0,01
Diğer Türler	69.846	31.796	101.641	0,47
Genel Toplam	11.558.668	10.119.466	21.678.134	100,00

Ülkemiz Ormanlarında Tutulan Karbon ve Üretilen Oksijen Miktarı

Orman, Su Varsa Hayat Var.

MİLLİ PARKLARIN KURULUŞ TARİHİ

Bugünkü anlamda koruma bölgelerinin gündeme gelmesi 1940'lı yıllara rastlamaktadır. Ülkemizde ilk kez Prof. Selahattin İnal, 1948 yılında yayınladığı “Doğa Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız” adlı eserinde “Milli Park” deyimini kullanmıştır.

31 Ağustos 1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 4. ve 25. maddeleri ile “Milli Park” terimi Türk mevzuatına girmiş ve Zekai Bayer'in girişimiyle “Milli Parklar Şubesi” kurulmuştur.

9 Ağustos 1983 tarih ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda ve 12 Aralık 1986 tarihli Milli Parklar Yönetmeliği'nde olduğu gibi, doğa koruma ile ilgili daha yeni ve daha geniş içerikli yasal düzenlemeler yürürlüğe konmuştur.

1969 ve 1970'li yılların başında koruma özelliği olan bazı alanlar için Türk ve Amerikalı uzmanlarla birlikte “Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planları” hazırlanmıştır.

Yasal olarak korunan alanların yönetimi 2003 yılına kadar Orman Bakanlığı çerçevesinde olmuştur.

1976 yılında kurulan “Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü” 1982 yılında Orman Genel Müdürlüğü'ne bağlı “Milli Parklar Dairesi Bakanlığı”na dönüştürülmüştür. Daha sonra Milli Parklar Dairesi Başkanlığı Orman Bakanlığı'na bağlı “Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü”ne bağlanmıştır.

Çevre ve Orman Bakanlıkları birleştirildikten sonra, 1 Mayıs 2003 tarih ve 4856 sayılı “Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle korunan alanlar bu Bakanlığa bağlı “Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü”ne bağlanmıştır. Bugün “Orman ve Su İşleri Bakanlığı”na bağlı olarak faaliyet gösteren “Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü” başarılı hizmetlerine devam ediyor.

TÜRKİYE’NİN MİLLÎ PARKLARI*

No	İli	Milli Park Adı	Alanı (Dekar)	İlan Yılı
1	Yozgat	Yozgat Çamlığı Milli Parkı	2.669,02	1958
2	Osmaniye	Karatepe - Aslantaş Milli Parkı	41.429,09	1958
3	Ankara	Soğuksu Milli Parkı	11.870,69	1959
4	Balıkesir	Kuşçenneti Milli Parkı	170.583,65	1959
5	Bursa	Uludağ Milli Parkı	130.240,66	1961
6	Bolu	Yedigöller Milli Parkı	16.230,69	1965
7	Aydın	Dilek Y. – B. Menderes D. Milli Parkı	275.981,62	1966
8	Manisa	Spil Dağı Milli Parkı	68.010,26	1968
9	Isparta	Kızıldağ Milli Parkı	551.059,08	1969
10	Antalya	Güllük Dağı - Termessos Milli Parkı	66.999,77	1970
11	Isparta	Kovada Gölü Milli Parkı	65.507,09	1970
12	Tunceli	Munzur Vadisi Milli Parkı	426.744,86	1971
13	Antalya	Beydağları Sahil Milli Parkı	311.658,77	1972
14	Antalya	Köprülü Kanyon Milli Parkı	357.191,56	1973
15	Kastamonu	Ilgaz Dağı Milli Parkı	11.176,96	1976
16	Afyon	Başkomutan Tarihi Milli Parkı	409.477,83	1981
17	Nevşehir	Göreme Tarihi Milli Parkı	96.136,52	1986
18	Trabzon	Altındere Vadisi Milli Parkı	44.677,14	1987
19	Çorum	Boğazköy – Alacahöyük Milli Parkı	26.004,38	1988
20	Adıyaman	Nemrut Dağı Milli Parkı	138.272,77	1988
21	Konya	Beyşehir Gölü Milli Parkı	868.551,37	1993
22	Balıkesir	Kazdağı Milli Parkı	209.348,33	1994
23	Rize	Kaçkar Dağları Milli Parkı	529.700,78	1994
24	Artvin	Hatila Vadisi Milli Parkı	169.437,79	1994
25	Artvin	Karagöl – Sahara Milli Parkı	32.509,72	1994
26	Antalya	Altınbeşik Mağarası Milli Parkı	11.466,48	1994
27	Niğde	Aladağlar Milli Parkı	550.644,08	1995
28	Muğla	Marmaris Milli Parkı	292.060,22	1996
29	Muğla	Saklıkent Milli Parkı	16.432,95	1996
30	Çanakkale	Troya Tarihi Milli Parkı	135.171,87	1996
31	Denizli	Honaz Dağı Milli Parkı	94.289,76	1998
32	Kastamonu	Küre Dağları Milli Parkı	377.533,75	2000
33	Kars	Sarıkamış-Allahuekber Dağları Milli Parkı	225.198,85	2004
34	Ağrı	Ağrı Dağı Milli Parkı	880.148,04	2004
35	Edirne	Gala Gölü Milli Parkı	60.868,44	2005
36	Kayseri	Sultan Sazlığı Milli Parkı	243.576,99	2006
37	Şanlıurfa	Tek Tek Dağları Milli Parkı	193.352,41	2007
38	Kırklareli	İğneada Longoz Ormanları Milli Parkı	31.550,02	2007
39	Erzurum	Nene Hatun Tarihi Milli Parkı	3.874,23	2009
40	Ankara	Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı	138.504,64	2015

8.286.143,15

İLK KURULAN MİLLİ PARK

Yozgat Çamlık Milli Parkı'ndan bir görünüm

Ülkemizdeki ilk korunan alan 1958 yılında ilan edilen “Yozgat Çamlık Milli Parkı”dır. Sonraki yıllarda milli parkların uluslararası turizm yönünden önemi vurgulanarak, uluslararası düzeydeki milli park planlaması uzmanlarının Türkiye’ye gelmeleri ve bu alanların tesisleri hakkında çalışmaları istenmiştir.

Yozgat Çamlık Milli Parkı'nda 43 familya ve 144 cins içinde toplam 212 bitki türü yaşamakta olup, bunların içinde 30 yakın endemik tür bulunmaktadır.

ÇAMLIK SÖYLENCESİ

Yozgat'ın en ünlü dinlenme yeri ve ülkemizin ilk Milli Parkı olan Çamlıkla ilgili söylenceye göre; Çamlığa ilk fidanı Aslı'nın ardından diyar diyar dolaşan Kerem dikmiştir. Yolu Yozgat yöresine düşen Kerem Aslısını sormuş, bulamayınca Çamlığın bulunduğu kıraç yamaca bir fidan dikmiş ve şöyle demiştir:

*“Bu çamdan nice çamlar filizlenir,
koruk olur, bizi söyler bizi fısıldar.”*

İşte Kerem bu söyledikten sonra yollara düşmüştür. O gün bu gündür çamlık, hafif bir yelde sevda türküleri söyler, içli sevgi ezgileri fısıldar. Sevdalıların bulunduğu Çamlık için böyle bir efsane söylenir halk arasında.

Yozgat Çamlık Milli Parkı'nın ilanından sonraki yıllarda 35 adet Milli Park, 35 adet Doğa Koruma Alanı, 17 adet Doğa Parkı, 101 adet Doğa Anıtı ve 14 adet Özel Çevre Koruma Bölgesi tespit ve ilan edilmiştir. Böylece günümüzde toplam korunan alan sayısı 202'ye ulaşmıştır.

Ama tarihi, kültürel ve ekolojik yönden çok zengin olan ülkemizde sayı ve büyüklük bakımından koruma alanlarının yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

1980'li yıllara kadar sadece 15 milli park ilan edilmiştir. Ancak son yıllarda yeni alanların ilanı ile elde edilen gelişmeler, bu konudaki yeni alanların ilan edilmesindeki hedeflere ışık tutmaktadır. Ülkemizde en çok tanınan 5 koruma statüsündeki 202 korunan alandan 142 tanesinin son 10 yıl içerisinde ilan edilmesi bunun bir kanıtıdır. ■

TARİHİ MİLLİ PARKLARIMIZ

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

“Gömelim gel seni tarihe”desem, sığmazsın.

Mehmet Âkif Ersoy

TARİH VE DOĞA

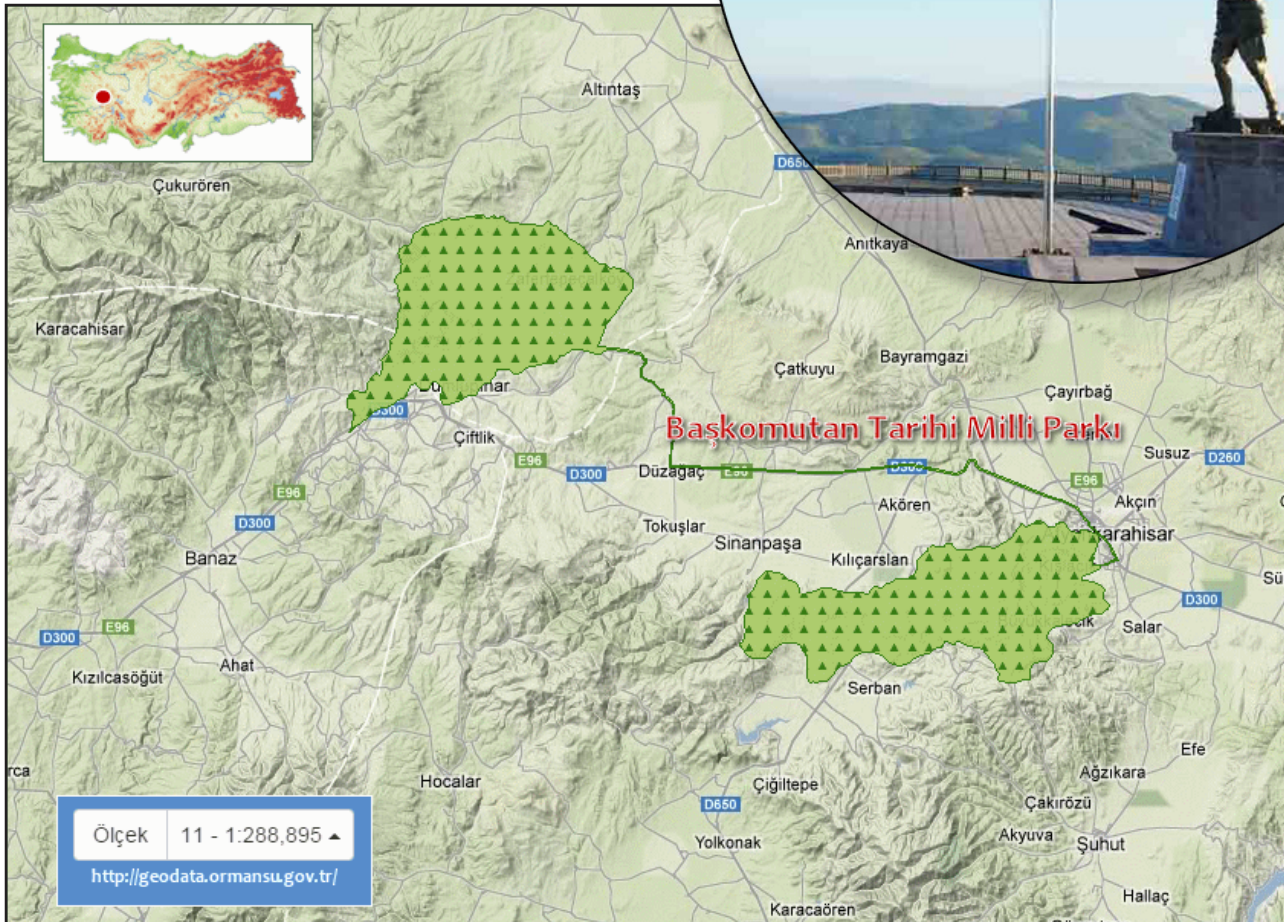
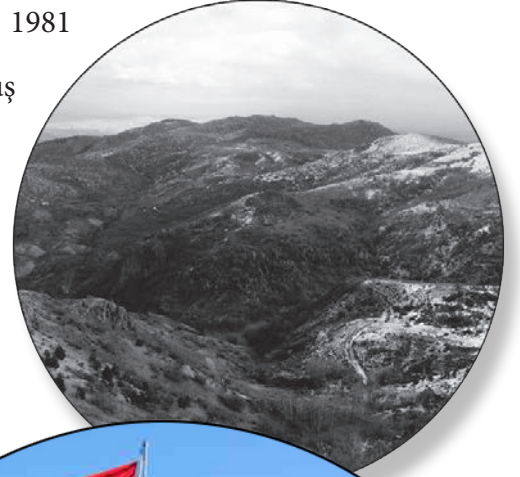
BİLİNCİNİN ÖNEMİ

Kökleri tarihin derinliklerine uzanan koca çınar... Karış karış taşına, toprağına vurgun olduğumuz güzel vatan Anadolu. Bin yılları, beş bin yılları devire devire bu güne gelmiş bir medeniyetler beşiğı. Orman, su, dağ, yayla ve ovalar. Doğal güzellikler ve tarihi milli parklar diyarı Anadolu'm! Adım başı tarih. Adım başı geçmişten izler taşıyor. Adım başı doğal güzellik yurdu burası. Adım başı isimsiz şehitlikler. Bir zamanlar yemyeşil ormanlarla kaplı, başı dumanlı dağları, bereketli ovaları sulayan ırmakları ile her an yeniden keşfedilmeye hazır Anadolu.

Ülkemizin doğal güzelliklerine ve tarihi milli parklarına sahip çıkmak için önce Anadolu'yu tanımak gerekiyor. **Sevmek, tanımak demektir.** Anadolu'yu sevmek doğa ve yaban hayatını korumak, tarihi milli parklarını gezmekle başlar. Tarih kültür, doğa ve çevre bilincine sahip olmak her şeye sahip olmaktır.

BAŞKOMUTAN TARİHİ MİLLİ PARKI

İç Batı Anadolu'da Afyon, Kütahya, Uşak illeri sınırları içindedir. 1981 yılında ilan edilmiştir. Yüz ölçümü 40.948 hektardır. Kurtuluş Savaşı'nda 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'un 30 Ağustosta zaferle taçlandırılmasıyla sonuçlanan harekâtın geçtiği alanları kapsayan milli parkta, Kurtuluş Savaşı'mıza ait tarihi yerler, anıtlar ve şehitlikler bulunmaktadır. Milli park özellikle otsu florasıyla da ilgi çekmekte, endemik türler barındırmaktadır. Birbiriyle bağlantısı olmayan Kocatepe ve Dumlupınar adlı iki bölümden oluşur. Park alanı içinde çeşitli şehitlikler, anıtlar ve bir de müze vardır.

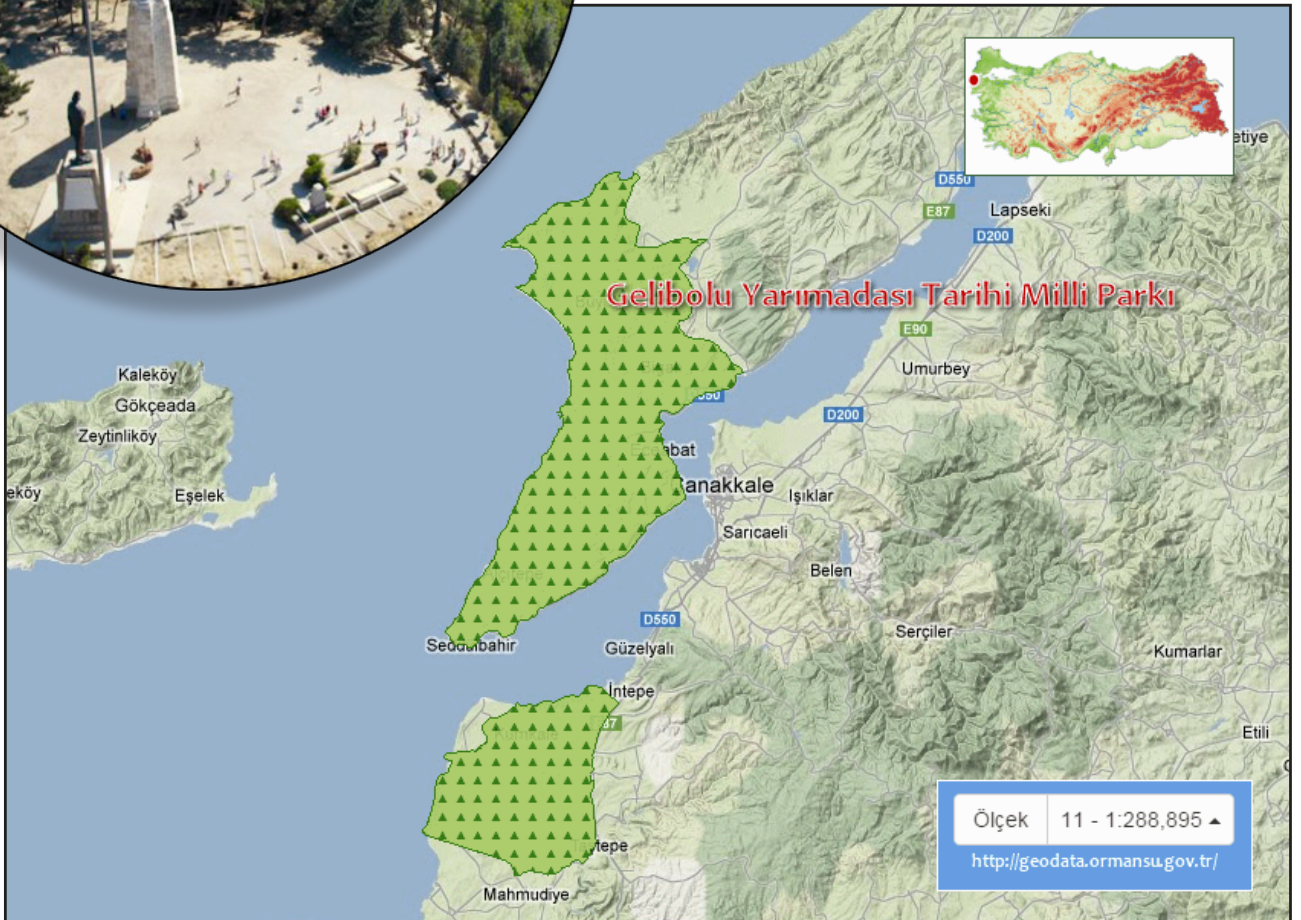

GELİBOLU YARIMADASI

TARİHİ MİLLİ PARKI

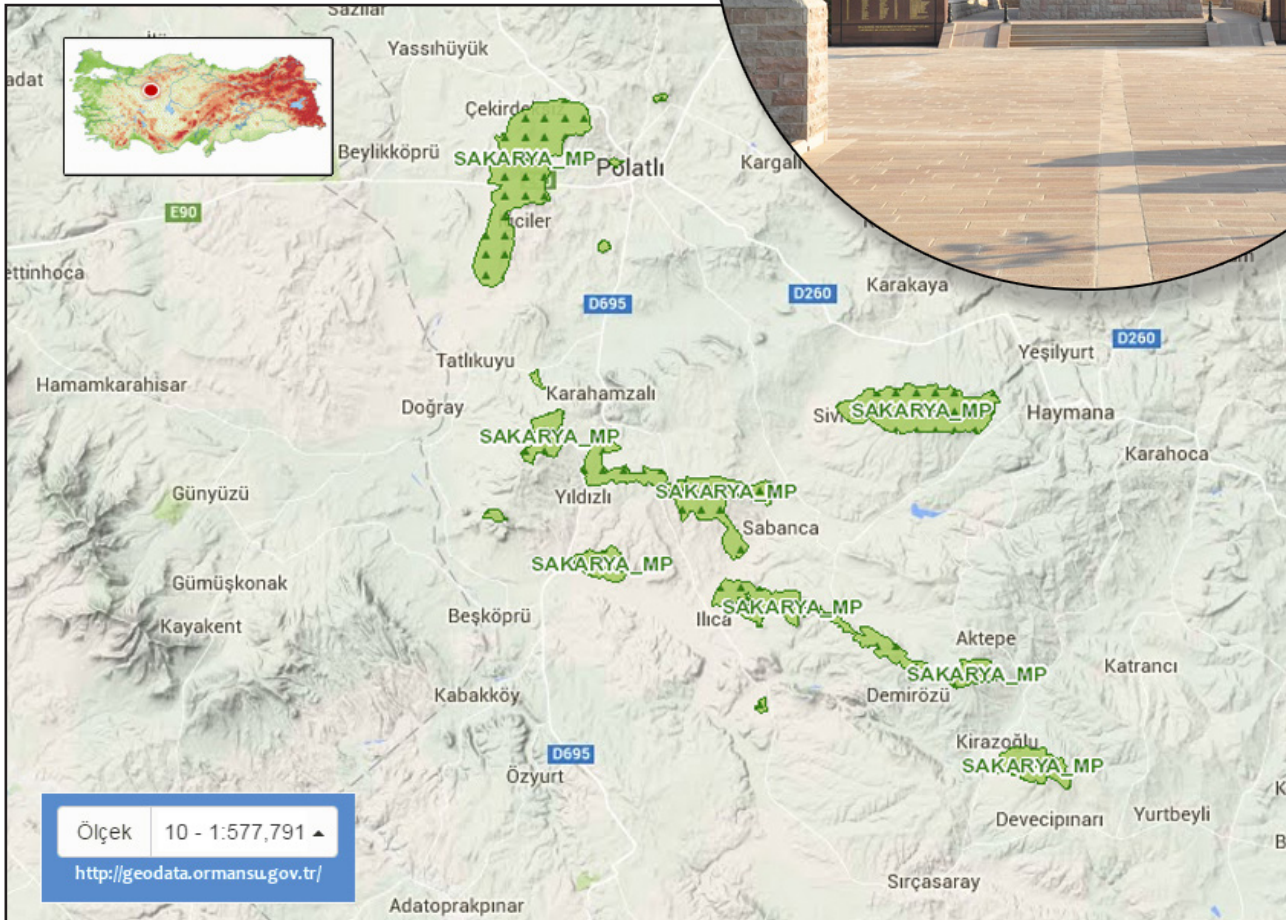

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Çanakkale ili sınırları içerisinde, Gelibolu yarımadasının güney ucunda, Eceabat ilçesinin tamamını kapsayan ve Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasında 33.000 hektarlık bir alanı içeren büyük bir parktır. 1973'te kurulmuş olup, Birleşmiş Milletler Milli Parklar ve Koruma Alanları listesinde yer almaktadır. Çanakkale Meydan Muharebeleri, Türk milletinin en zor döneminde dünyanın en güçlü devletlerine karşı koyduğu bir savunma destanıdır. Milli Park, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'na Nisan 2015 tarihi itibariyle devredilmiştir. Bu başkanlık Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.

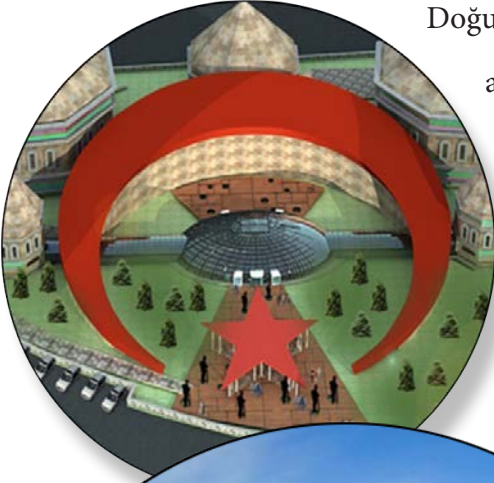

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ TARİHİ MİLLİ PARKI

Ankara İli, Polatlı ve Haymana ilçeleri sınırları içerisinde yer alan ve Sakarya Meydan Savaşına sahne olan bölgenin “Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı” olarak belirlenmesi, 2873 sayılı Milli Parklar Kanununu ile 8 Şubat 2015 tarih ve 29261 Sayılı Resmi Gazetede ilan edilmek suretiyle Milli parkı olarak kurulmuştur. Sakarya meydan savaşlarında 1.Savunma Hattının tamamını kapsayan park alanında siperlerin, mevzilerin rehabilitasyonu, şehitliklerin ihyası, tanıtım merkezleri, müzeler ve tesislerin yapımına müteakip parkımız ziyarete açılacaktır.

SARIKAMIŞ ALLAHUEKBER DAĞLARI TARİHİ MİLLİ PARKI

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kars ve Erzurum illeri sınırları içinde yer almaktadır. 2004 yılında tarihi milli park olarak ilan edilmiştir. Yüz ölçümü 22.519 hektardır. Doksan bin askerimizin donarak şehit olduğu 1914 yılına ait anılar Milli Parkın tarihi özelliğini teşkil etmektedir. Sarıkamış yöresi sarıçam ağacının yurdumuzda yayılış gösterdiği en yüksek alan olmaktadır. Bu yörenin sarıçam ormanları yaban hayatı türleri açısından da zengindir. Savaş ve trajedinin

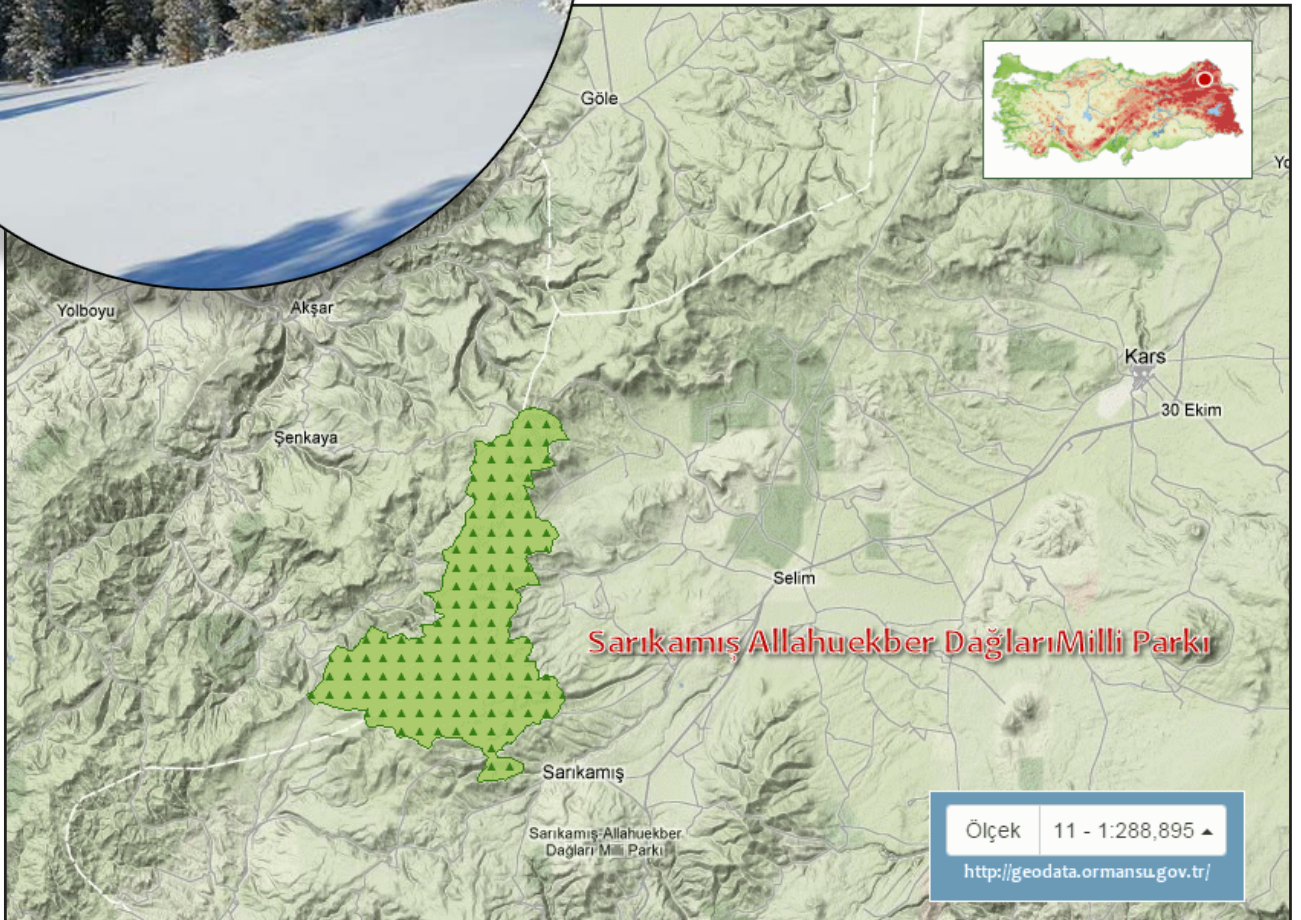
merkezi olan alanda, Allahuekber Tepe şehitliği, Dikenli

Tepe Tabya Şehitliği, Çakırbaba şehitliği, Ağababa

Şehitliği, Meçhul Asker Şehitliği, Sarıkamış

Şehitliği, Soğanlı Şehitliği, Divik Köyü Şehitliği,

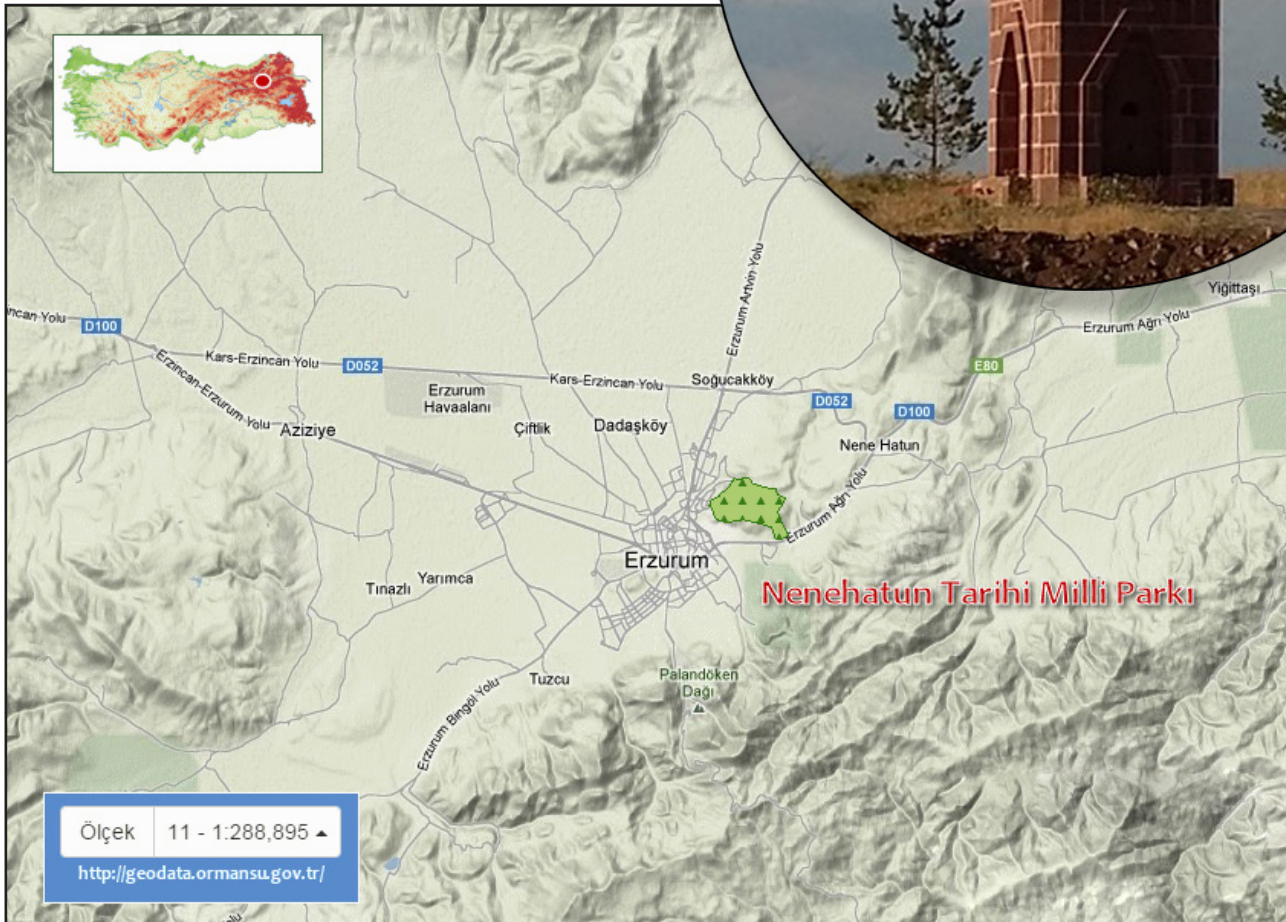
Bardız Geçidi Şehitliği bulunmaktadır.

ERZURUM NENE HATUN

TARİHİ MİLLİ PARKI

Tarihimize 93 Harbi olarak geçen 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşında şehrin korunmasında etkin rol üstlenen Mecidiye ve Aziziye tabyalarında yazılan Kahramanlık destanı ile Rusların kente daha fazla ilerlemesini engellemiştir. Erzurum'u ele geçirmek isteyen Ruslar Ermenilerin de yardımıyla Aziziye Tabyalarına saldırıp, nöbetçileri şehit ederler. Bu haber üzerine Erzurum halkı o zaman henüz 20 yaşında olan Nene Hatun'un önderliğinde kadın-erkek ellerine ne geçirdiyse Aziziye Tabyasına koşarak büyük bir mücadele sonucunda tabyaları geri alırlar. Aziziye Tabyasında gösterdiği kahramanlıkla adını tarihe yazdıran Nene Hatun bir cesaret sembolü olarak tanınmış. Erzurum'da kurulan Milli Parklara adını yazdırmıştır.

I. DÜNYA HARBI'NDE KOP MÜDAFAASI'NİN ÖNEMİ

Kop Müdafaası, muvaffak olmuş bir Plevne'dir.

Mareşal Fevzi Çakmak

Sultan V. Mehmed Reşad
(1909-1918)

Sultan Abdülmecid ile Gülcemal Kadınefendi'nin oğlu olan 35. Osmanlı padişahı Sultan V. Mehmed Reşad (1844-1918), Fars edebiyatı ve Mevlevîlikle ilgilenmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi üzerine, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'a girişi ile Hareket Ordusu'nun girişi arasında benzerlik kurularak, Reşad Efendi V. Mehmed adıyla tahta çıkartılmıştır. Yıldız Sarayı'nda oturmak istemeyen Sultan V. Mehmed Reşad, Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmiştir. Siyasî çalkantıların olduğu Sultan V. Mehmed Reşad döneminde Balkan Savaşları ve ardından yapılan I. Dünya Savaşı ile salgın hastalıklar, açlık ve yoksulluklar yaşanmıştır. Çanakkale Savaşı ile tarihimizde iz bırakan bu dönemde, İttihat ve Terakki Cemiyeti, ülke yönetiminde etkili olmuştur. 1911 yılında Arnavutları teskin için Üsküp, Kosova, Priştine ve Manastır gibi Arnavut nüfusunun yoğun olduğu vilâyetlere yaptığı Rumeli gezisine çıkan Sultan V. Mehmed Reşad, 3 Temmuz 1918 tarihinde vefat etmiş ve Eyüp'teki türbesine defnedilmiştir.

SULTAN REŞAD'IN

1. DÜNYA HARBI İLE İLGİLİ FERMANI

Orduma, Donanmama,

Düvel-i muazzama, (büyük devletler) İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Macaristan, İtalya, Rusya arasında harp ilan edilmesi üzerine her daim ansızın ve haksız tecavüzlere uğrayan devlet ve memleketimizin hukuk ve mevcudiyetini fırsatçı düşmanlara karşı icabında müdafaa edebilmek üzere sizleri silahlaltına çağırılmış idim. bu suretle silahlı bir tarafsızlık içinde yaşamakta iken Karadeniz, boğazına torpil koymak üzere yola çıkan Rusya donanması, talim ile meşgul olan donanmamızın bir kısmı üzerine ansızın ateş açtı.

Milletlerarası hukuku bozan bu haksız tecavüzün Rusya tarafından iyileştirilmesini beklerken gerek Rusya devleti, gerek müttefikleri İngiltere ve Fransa devletleri seferlerini geri çağırarak suretiyle devletimizle münasebeti siyasilerini (diplomatik ilişkilerini) kestiler. Akabinde (sonrasında) Rusya doğu hududumuza tecavüz etti. Fransa ve İngiltere donanmaları birleşerek Çanakkale boğazına, İngiliz gemileri Akabe'ye top attılar. Böyle yek (biri) diğerini veli eden hainane düşmanlık öç almalar üzerine öteden beri arzu ettiğimiz sulhu terk ederek Almanya ve Avusturya Macaristan devletleriyle ittifakla meşru menfaatlerimizi müdafaa için silaha sarılmaya mecbur olduk. Rusya devleti üç asırdan beri devlet-i aliyyemizi mülken (toprak açısından) pek çok zarara uğratmış, şevket ve kudreti milliyemizi artıracak her türlü gelişmemizi harp ile ve bin türlü hıyal (hile) ve desâis ile her defasında mahva (yok etmeye) çalışmıştır. Rusya, İngiltere ve Fransa devletleri zalimane bir idare altında inlettikleri milyonlarca ehli İslam'ın dinen ve kalben sağ oldukları hilafeti muazzamımıza (muhteşem hilafetimiz) karşı hiçbir vakit kötü fikir beslemekten fariğ olmamışlar (kaçınmamışlar) ve bize müteveccih (yönelen) olan her musibet ve felakete müsebbip (sebebi olan) ve muharrik (kışkırtıcı) bulunmuşlardır. İşte bu defa tevessül ettiğimiz (başvurduğumuz) Cihadı Ekber ile bir taraftan şanı hilafetimize, bir taraftan hukuk saltanatımıza karşı ika edilegelmekte (yapılmakta) olan taarruzlara inşaallahü taâlâ ilelebet (sonsuz kadar) nihayet vereceğiz. Avn (yardım) ve inayet (insani) barı ve medet ruhaniyet peygamberi (peygamberimizin yardımlarıyla) ile donanmamızın Karadeniz'de ve cesur askerlerimin Çanakkale ve akabe

ile Kafkas hududunda düşmanlara vurdukları ilk darbeler hak yolundaki gazamızın zaferle tetviç edeceği hakkındaki kanaatimizi tezyit eylemiştir (doğrulamıştır). Bugün düşmanlarımızın memleket ve ordularının müttefiklerimizin pay celadeti (hışmı) altında ezilmekte bulunması bu kanaatimizi teyit eden ahvaldendir (durumlar). Kahraman askerlerim; din ve vatanımıza kasteden düşmanlara açtığımız bu mübarek gaza ve cihat yolunda bir an azım ve sebatın fedakârlıktan ayrılmayacağız. Düşmana aslanlar gibi savlet edeceğiz (saldıracağız). Zira hem devletimizin hem fetvayı şerif ile (verilen fetva) cihadı eksere davet ettiğim üç yüz milyon İslam âleminin hayat ve bekası sizlerin muzafferiyetinize (zaferinize) bağlıdır. Mescitlerde, camilerde, Kâbe ehlinde Allah huzurunda kemal ve ciddiyetle meşgul olan üç yüz milyon masum ve mazlum mümin kalbinin dua ve temenniyatı (arzuları) sizinle beraberdir.

Asker evlatlarım, bugün uhdenizde tertip eden vazife şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmamıştır. Bu vazifeyi ifa ederken bir vakitler dünyayı titretmiş olan Osmanlı ordularının hayrı halefleri (hayırlı evlatları) olduğunuzu gösteriniz ki düşman din ve devlete bir daha mukaddes topraklarımıza ayak basmasın, Kâbe ehli ve peygamberimizin nurlu türbesi ihtiva eden mübarek toprakları işgale kalkışmasın. Dinini, vatanini, askeri namusunu silahıyla müdafaa etmeyi, padişah uğrunda ölmeyi şeref sayan bir Osmanlı ordu ve donanması mevcut olduğunu düşmanlara etkili biçimde gösteriniz. Hak ve adl (adalet) bizde, zulüm ve udvan (tecavüz) düşmanlarımızda olduğundan düşmanlarımızı kahretmek için Cenab-ı âdil-i mutlakın (adaleti mutlak olan Allah) inayeti samadâniyesi (esirgemediği yardımı) ve Peygamber-i zîşânımızın imdâd-ı manevisi (şanlı peygamberimizin manevi desteğiyle) bize yar ve yaver olacağından şüphe yoktur. Bu Cihat'tan mазisinin zararlarını telafi etmiş şanlı bir devlet olarak çıkacağımıza eminim. Bugünkü harpte birlikte hareket ettiğimiz dünyanın en cesur ve muhteşem iki ordusuyla silah arkadaşlığı ettiğinizi unutmayınız. Şehitlerimiz, şüheda-yi salifeye (önceki şehitler) müjde-i zafer götürsün, sağalanlarınızın gazası mübarek, kılıcı keskin olsun.

22 Zilhicce 1332

29 Teşrin-i evvel 1330

MEHMED REŞAT

بیاننامه هایون

آردومه و دوتنامه

دول منظمه ارمنستانه حرب اعلان ایلمی اوزرته هر دائم ناکهانی وحشیانه تجاوزله اوشه ایمان دولت وعلتکنزک حقوق ووجودیاتی فرصتجو دشمنله قارشو ایجابنده مدافعه ایله بیملک اوزره سزلی سلاح اتنه چارشم ایلم . بو صورتکده صلح بر بیطرفلی ایچنده یئانهده ایکن فرمکوز یوغازته طوبیل قویق اوزره یوله چیغان دوسب دوتنامی تعلیم ایله شغول اولان دوتنامیزک بر قسی اوزرته آتسزین اتن آجادی . حقوق بین الملله منابر اولان یوحسز تجاوزک دوسب یانیندن تصحیح انتظار اولورکن کزک مذکور دولت کزک متفقلی انکلفه وقرانسه دولتی سفیرلی کزی چاقیرق سورتیه دولترله مناسبات سبب لری تعلیم ایتمک . متعاقباً دوسب عسکری شرق سدردمنه یاور ایتمی . فرانسه انکلفه دوتنامی مشترکاً جنای قلمه یوغازته ، انکلیز کیزی مقبیه طوب آتدیلر . یوله یکه یکه یی دلی ایدن غلغله دشمنک آتاری اوزرته اوتدیری اوزر ایتدیکز سلس ترک ایدرک آلمانی و آسترلیا جاورستان دولترله منافع مشترکده سزلی مدافعه ایچون سلاحه سارکله مجبور اولدق . دوسب دولتی اوج عصر دیری دولت علیه سزلی ملکا یک چوق شرور . اوشه ایش شوک و قدوت علیه سزلی آتدیرمق ایتیه و یحید آتاری حرب ایله و بیک دلو حیل و سالی ایله هر صفت مندمه حور . چالشعدور . روسیه انکلفه وقرانسه دولتی ظلمه برادره آتدله ایچدیکز ملیونلره اهل اسلامک دیناً و قلماً مربوط اولدقاری خلافت منظمه مندمه فارشی هیچ روقت سولمک بیهکدن داخ اولماستورق . منوجه اولان هر صفت و فلا کته سبب وهرک یولشدر . ایتیه بو دفعه توسل ایتدیکز جهاد اکبر ایله بر طرفدن شان خلافتزه ، بر طرفدن حقوق سلطنتزه قارشی ایقاع ایله ککده اولان هر ضلع ان شافه لالی الی الاید نهایت ویردیکز . حون و غایت ایدی مدد روحانیت ییلمیری ایله دوتنامیزک قره دکزده و جسور عسکرلرک جنای قلمه و علیه ایله قفلس حدودنده دشمنله اوردقاری ملک ضربه هر حق یولدیکز غرضلرک ظفرله تنوج ایدیکز حنده کی قاضی تزیید ایتدیلر . بوکون دشمنلرک ملکیت و اوردولرک متفقلرک های جلادق آتدله ازلکده بولنی یوقاضی تزیید ایدن احوالند .

فهرمان عسکرلر : دین میسنزه وطن عزیزمه قصد ایدن دشمنله آجیدینیز بومبارک خزا و جهاد بولده بر آن عنم و ییاندن ، فدا کارلقدن آریلایکیز دشمن آرسلانر کی سولت ایدیکز ا ذرا هم دولترک ، هم فتوی شرعیه ایله جهاد اکبر دعوت ایتدیکز اویوز ملیون اهل اسلامک حیات و قیاس سزلیک مظفریکزده یقیدر . مسجدلرده یاسلرده کتبه اللهه حضور رب الملیه کل وجد واستغراق ایله منوجه اویوز ملیون معصوم و مظلوم مؤمن قشک دعا و تحیات سزکله برابرور .

عسکر اولادلم : بوکون مهده کزده ترتیب ایدن و منظمه شیدییه قدر دنیاده هیچ بر اردوبه نصیب اولماستور . یونلیقه ایضا ایدرک بر وقلر دنیای نره نیش اولان عتالی اردولرک خیر الظفاری اودیکز کی کوشمکیزک دشمن برین دولت بر دعا مقدس طورالرمز . آق آتیه . کتبه اللهی و سرقه منور نیری استوا ایدن ازشی مبارک حجازیک استراحتی اخلاص جرات ایدمسون . دینی و وطنی ناموس عسکرکی سلاحیه مدافعه ایچکی و پادشاهی ایتورنده اولوی استحقاق ایچکی ییلر بر عتالی اردو و دوتنامی موجود اولدقاری دشمنله مؤثر بر سوزده کوشمکیز .

حق و عدل زده ن ظم و عدوان دشمنلر مزده اویقندن دشمنلری قهرانک ایچون جاب عادل مملکت غایت صدایه سی و ییغیر دیشلرک امداد منویس زدهار دیور اوله جند . شبه یوقدر . بوجهادون مایشنک ضرورلی تلاق ایش شانی قوی بر دولت اولدقاری جیفه جنمزه ایتم . بوکونکی حریده برلکده حرکت ایتدیکز دنیالک اک جود و محنتم ایکی اردوسیه سلاح ارقداشلی ایتدیکز کی اوتونماکیز .

شیدلرکیز ، شهادی سلقیه مژده ظفر کوتورسون و ساغ قالاترکیز غیاسی مبارک قلنج ککین اولسون .

۳۳۰ ۲۲ ذالحجه سنه ۱۳۳۲ و ۲۹ تشرین اول سنه ۱۳۳۰

محمد دشلد

ارقداشلی :

۳۰ تشرین اول سنه ۱۳۴۰

سوکلی باش قوماندانر خلیفه دیشان اقدمنر حضرتلرینک اراده منبرلری تبلیغ ایدیورم . اللهم عناهی یغیرمیزک امداد روحانی و مبارک پادشاهیزک خیردعایله اردومن دشمنلری قهرایدکیز . بوکون قدر قرده و دگرده ضابط و عسکر قرداشلرک کوشمکیز قهرمانلرک دشمنلرک بریشان اوله جندلر . الشیوک دللدر . انحق هر ضابط هر عسکر اوتونماکیزک حرب میدانی فدا کارلی میداندیلر . اراده هانکی عسکر دعا ایلری آتیلر ، هانکی عسکر دشمنک شراپت و قوروشلرندن ییلمه رق آق درر سوکله قدر ثبات ایدرسه اوعسکر مطلقاً قازانی . تاریخ شاهددرک عتالی عسکرندن نیاتلی ، عتالی عسکرندن فداکار هیچ بر عسکر یوقدر . هیز دوشوغلی زک باشمیزک اوجنده ییغیرمیزک و محابه کزین ایتدیلرک روحلری اویجور ، شانی بالاریز باشلرک اوجنده بزم نهاییه جنمزه یاقیور . اگر انلرک حقیقی اولادی اولدیمیزی کوشمیزک ، بزدن سکوره کله جکرک لفتلرندن قوروتولق ایترسه ک چالشیم زنجیر آتدله ایچکین اویوز ملیون اسلام واسکی وطنداشلر هر هب بزم مظفریکزه دعا ایدیور . اولومدن کیمسه قوروتولیه جقدر .

نه موطول ایلری کیدنله ، نه موطول دین و وطن بولده شید اولنله . . .

ایلی ! داغا ایلری ک ظفر ، شان ، شهادت ، جنت هب ایلرده ، اولوم و ذلت کیدددر . مبارک و مقدس شهرلرک روحنه « فاتحه »

پادهم جوقی یشا

باش قوماندان وکیل

انور

Sultan V. Mehmet Reşat'ın
1. Dünya Harbi ile ilgili
fermanının orijinal metni.

بوسوزده هر صفت مندمه حور . چالشعدور . روسیه انکلفه وقرانسه دولتی ظلمه برادره آتدله ایچدیکز ملیونلره اهل اسلامک دیناً و قلماً مربوط اولدقاری خلافت منظمه مندمه فارشی هیچ روقت سولمک بیهکدن داخ اولماستورق . منوجه اولان هر صفت و فلا کته سبب وهرک یولشدر . ایتیه بو دفعه توسل ایتدیکز جهاد اکبر ایله بر طرفدن شان خلافتزه ، بر طرفدن حقوق سلطنتزه قارشی ایقاع ایله ککده اولان هر ضلع ان شافه لالی الی الاید نهایت ویردیکز . حون و غایت ایدی مدد روحانیت ییلمیری ایله دوتنامیزک قره دکزده و جسور عسکرلرک جنای قلمه و علیه ایله قفلس حدودنده دشمنله اوردقاری ملک ضربه هر حق یولدیکز غرضلرک ظفرله تنوج ایدیکز حنده کی قاضی تزیید ایتدیلر . بوکون دشمنلرک ملکیت و اوردولرک متفقلرک های جلادق آتدله ازلکده بولنی یوقاضی تزیید ایدن احوالند .

فهرمان عسکرلر : دین میسنزه وطن عزیزمه قصد ایدن دشمنله آجیدینیز بومبارک خزا و جهاد بولده بر آن عنم و ییاندن ، فدا کارلقدن آریلایکیز دشمن آرسلانر کی سولت ایدیکز ا ذرا هم دولترک ، هم فتوی شرعیه ایله جهاد اکبر دعوت ایتدیکز اویوز ملیون اهل اسلامک حیات و قیاس سزلیک مظفریکزده یقیدر . مسجدلرده یاسلرده کتبه اللهه حضور رب الملیه کل وجد واستغراق ایله منوجه اویوز ملیون معصوم و مظلوم مؤمن قشک دعا و تحیات سزکله برابرور .

عسکر اولادلم : بوکون مهده کزده ترتیب ایدن و منظمه شیدییه قدر دنیاده هیچ بر اردوبه نصیب اولماستور . یونلیقه ایضا ایدرک بر وقلر دنیای نره نیش اولان عتالی اردولرک خیر الظفاری اودیکز کی کوشمکیزک دشمن برین دولت بر دعا مقدس طورالرمز . آق آتیه . کتبه اللهی و سرقه منور نیری استوا ایدن ازشی مبارک حجازیک استراحتی اخلاص جرات ایدمسون . دینی و وطنی ناموس عسکرکی سلاحیه مدافعه ایچکی و پادشاهی ایتورنده اولوی استحقاق ایچکی ییلر بر عتالی اردو و دوتنامی موجود اولدقاری دشمنله مؤثر بر سوزده کوشمکیز .

حق و عدل زده ن ظم و عدوان دشمنلر مزده اویقندن دشمنلری قهرانک ایچون جاب عادل مملکت غایت صدایه سی و ییغیر دیشلرک امداد منویس زدهار دیور اوله جند . شبه یوقدر . بوجهادون مایشنک ضرورلی تلاق ایش شانی قوی بر دولت اولدقاری جیفه جنمزه ایتم . بوکونکی حریده برلکده حرکت ایتدیکز دنیالک اک جود و محنتم ایکی اردوسیه سلاح ارقداشلی ایتدیکز کی اوتونماکیز .

شیدلرکیز ، شهادی سلقیه مژده ظفر کوتورسون و ساغ قالاترکیز غیاسی مبارک قلنج ککین اولسون .

۳۳۰ ۲۲ ذالحجه سنه ۱۳۳۲ و ۲۹ تشرین اول سنه ۱۳۳۰

Mehmet Reşat'ın 1. Dünya Savaşı'na girmek için aldığı,
Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi tarafından
verilmiş olan fetva.

Enver Paşa
(1880-1922)

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında etkin olan Osmanlı askeri ve siyasetçisi. 3. Ordu ve Kafkas İslam Ordusu komutanlığı yapmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucu ve önderleri arasında bulunmuş, 1913'te Bâb-ı Âli Baskını adı verilen askeri darbeyle cemiyetin iktidara gelmesini sağlamış, 1914'te Almanya ile askeri ittifaka önyak olarak Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine öncülük etmiş, savaş yıllarında "Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili" sıfatıyla askeri politikayı yönetmiştir. I. Dünya Savaşı'nın yenilgi ile sonuçlanması üzerine, Almanya ve Rusya'da Türk halklarının bir araya getirilmesi amaçlı pek çok mücadelede bulunmuş, Sovyet hükûmetinin desteğini kaybettikten sonra Orta Asya'daki Türk halklarını ayaklandırmak amacıyla gittiği Türkistan'da Bolşeviklere karşı yaptığı bir çatışma sırasında ölmüştür.

BAŞKUMANDAN VEKİLİ ENVER PAŞA’NIN ORDUYA GENELGESİ

30 Teşrin-i evvel 1330

Başkumandanımızın, bugüne kadar kara ve denizde zabıt ve asker kardeşlerimin gösterdikleri kahramanlıklar düşmanlarımızın perişan olacıklarına en büyük delildir.

Ancak her zabıt, her asker unutmamalıdır ki harp meydanı fedakârlık meydanıdır. Orada hangi asker daha ileri atılır, hangi asker düşmanın şarapnel ve kurşunlarına göğüs gerer, sonuna kadar sebat ederse o asker mutlaka kazanır. Tarih şahittir ki Osmanlı askerinden sebatlı, Osmanlı askerinden fedakâr hiçbir asker yoktur. Hepimiz düşünmeliyiz ki başımızın üstünde peygamberimizin ve sahabelerinin ruhları uçuyor. Şanlı babalarımız başlarımızın üstünde ne yapacağımıza bakıyor. Eğer onların hakiki evladı olduğumuzu göstermek, bizden sonra geleceklerin lanetlerinden kurtulmak istiyorsak çalışalım. Zincirler altında inleyen üç yüz milyon İslam ve soydaşlarımız hep bizim muzafferiyetimize (zaferimize) dua ediyor.

Ölümden kimse kurtulmayacaktır.

Ne mutlu ileri gidenlere, ne mutlu din ve vatan yolunda şehit olanlara.

İleri, daima ileri ki zafer, şan, şehadet, cennet hep ileride, ölüm ve zillet geridedir.

Mübarek ve mukaddes şehitlerimizin ruhuna Fatih.

Başkumandan Vekili
ENVER

ZAFERLER TARİHİMİZİN ŞEREF SAYFASI

PLEVNE DESTANI*

Tarihimize ikinci Plevne olarak geçen Mareşal Fevzi Çakmak'ın ifadesi ile “Kop (Bayburt) Müdafaası, muvaffak olmuş bir Plevne'dir” sözü çok önemlidir. Zaferler tarihimizin şeref sayfalarında önemli yeri olan Kop Müdafaası'nın yüzüncü yılını yaşıyoruz. Kop Müdafaası ile ilgili bu güne kadar çok önemli yazı ve araştırmalara yer verdik, belgesel çekimlerimiz de Kop Müdafaası'nın yüzüncü yılını anlatmaya çalıştık.

Kop Müdafaası'nda Osmanlı ordusunun 5.5 ay direnmesinin Rusya'da Bolşevik ihtilaline neden olduğu ve Çarlık Rusya'sının yıkıldığı tarihçiler tarafından anlatılmakta. 22 gün süren Sarıkamış Harekâtı'ndan sonra 17 Temmuz 1916 tarihine kadar Rusların geçişi Kop Dağı'nda durdurulmuş, Kop Dağı düşünce Bayburt işgal edilmişti.

17 Temmuz'un seneyi devriyesindeyiz. Kop Müdafaası ile ilgili ciddi araştırmalar yapılmaması ilgili ve yetkililerin duyarsız kalması gerçekten üzücü.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın ifadesi ile ikinci Plevne olan Kop Müdafaası'na ilham kaynağı olan Gazi Osman Paşa'nın Plevne destanı ile ilgili yaptığımız araştırma ve hazırladığımız belgesel çekimlerinden ve değişik kaynaklardan derleyerek hazırlanan Plevne savunması ile ilgili araştırmayı sizlerle paylaşıyoruz.

Hem Gazi Osmanpaşa'nın Plevne'si hem de Deli Halit Paşa'nın Kop Müdafaası'nda şehit olan aziz şehitlerimizi bir kez daha rahmet minnet ve şükranla anıyoruz.

Tuna Nehri Akmam Diyor

Türk Tarihi, savaş tarihi. Çöküşle birlikte fetih savaşları değil, direnme, müdafa savaşı başlar. Kaniye, Silistir, Budin, Kars, Kop, Harşit, Edirne, İşkodra, Yanya, Çanakkale 'geçilmez', 'terk edilmez' denilip Türk halkının göğsünü siper edip yüzbinlerce evladının şehit düştüğü direniş noktaları.

Çözülüş döneminde en çok savaşı Ruslarla yaptık. 1711'den başlayarak 230 sene aralıksız savaştık.

Ruslarla 230 Yıl Savaşık

Ruslar, Türkler Avrupa'ya ayak bastığında tarihte yoktu. Önce Altın Orda Devleti sonra Kırım Hanlıklarıyla 7-8 asır başlarını kaldıramadılar. Ama sonra Finlandiya'dan Kazakistan steplerine kadar milyonlarca askeri Türklerin üstüne tam 230 yıl sürdüler. Osmanlının çöküşü müdafaasız kalışı Kırım'ın kaybedilmesiyle başlar. Osmanlı Avrupada hangi savaşa girse, Kırım hanlıkları en önde yola çıkar; Anadolu'dan gelen akıncılarla birleşip savaşırdı. Kırımın elden çıkışıyla Türk tarihinde hezimetler dönemi başlar. Yani yenildik ama ezilmedik, 'şerefli mağlubiyetler' dönemi 1711 senesinde Prut savaşında Baltacı'nın perişan ettiği Rusların üstüne gitmeyişi, Türklerin içinde hep bir hayıflanma olarak kalmıştır.

Eli kalem tutun Türk yazarları, Sarıkamış'ı Çanakkale'yi, Medine Müdafaası'nı, Kanije'yi, Silistire'yi, Plevne'yi, Kop'u dönüp dönüp Enver Behnan Şapolyo

gibi yazmak zorunda, ekmeğini suyunu içtiğimiz bu topraklara büyük borcumuz vardır.

Ruslar 93 Harbinde İstanbul'a Geldiler

Halk arasında Rumi 1293 yılına rastladığı için 93 harbi denilen, 1877 Türk-Rus savaşı sonunda Türkler, Avrupa kıtasındaki tüm toprak parçalarını tek etmek zorunda kaldı. Camileri, tarihi eserleri, köprüleri yetiştirdiği büyük devlet adamlarıyla Türkler bu topraklarda 'aziz' bir gölge bıraktı. Avrupa denilen bu dev şeytanı, lanetli sahiplerine terk ettiler. Avrupa'nın hâkimi Türkler, yedi-sekiz yüzyıllık imparatorluğun sonunda yanlarında ne hazineler, ne ganimetler, ne şan, ne şöhet... Dönüşte yanlarında sadece gururlarını getirdiler!

93 harbi sonucunda Ruslar İstanbul Yeşilköy'e kadar geldiler. Antlaşmayı burada yaptık. Antlaşmayı yaparken Türklere ziyafet verdiler. Saraydan ziyafet için gelen tabaklar, kaşıklar hepsi

altındı. Ağlayarak antlaşmayı imzalayan Saffet Paşa, galiplerin bakır tabaklarda mağlupların ise altın tabaklarda yediğini görünce ziyafet vermekten vaz geçti.

145 Gün Süren Plevne Müdafaası

1876 yılında Abdülhamit'in iktidara geldiği tarih; 1. Meşrutiyet'in ilanı. Milletvekilleri kürsüden, savaşa zengin, torpilli çocukların gönderilmediği halkın bu kadar acımasız çelişkilere dayanamayacağını söylüyordu. Savaş tüm Balkanlardaydı, Plevne de odaklandı ve Plevne müdafaası tam 145 gün sürdü. Avrupada ki son 145 gün. Plevne Müdafaası'nın büyük anlamı şudur. Büyük direniş olmasaydı, Ruslar, taze ve yıpranmamış kuvvetlerle İç Anadolu'yu ve İstanbul'u çok rahat alacaklardı. Üstelik Ruslar Anadolu'da Ermenileri, Kürtleri ve Balkanlarda zaten Sırlar, Bulgarlar, Rumenleri çoktan ayaklandırmış, ordular halinde üstümüze sürmüşlerdi. Rusların Plevne'den sonra rahatça İstanbul'a girmesi Avrupa'yı endişelendirdi. İngilizler, Rusların Osmanlı'yı tek başına yenmesine müsaade etmeyip gemilerini

Çanakkale'den İstanbul önlerine sürdü. Hatta Yeşilköy'de yapılan antlaşmayı beğenmeyen Avrupa devletleri, Berlin'de yeni bir antlaşma yapılmasını sağladı. Avrupa devletlerinin müdahalesi yani büyük lokmalarını Ruslara tek başına vermeyişleri İstanbul'u kurtarmış oldu.

Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa

Gazi Osman Paşa ismi Türk tarihinde, Fatih-Kanuni devirlerinden sonra Türklerin en çok beğendiği isimdir. Yani son 200-300 yıl içinde Türk tarihinde sevilen Gazi Osman Paşadır. Balkan, Çanakkale, Sarıkamış ve Kurtuluş Savaşı'nı yapan kuşak, Gazi Osman Paşa'nın hikayelerini kahramanlık şiirleriyle büyüdü. Gazi Osman Paşa, hem Cihan Harbi hem de Kurtuluş Savaşı veren nesillerin büyük efsanesi olarak yaşadı. Berlin Antlaşması sonrası esir Osman Paşa, Rusya'dan gemiyle Kız Kulesi önünde sahile çıkar. İstanbul yerinden oynar. İstanbul halkı ona geniş kollarını açar. Gazi Osman Paşa, karanlık günlerde Türklerin kudretli kahraman

duygularını okşamış yüce bir komutandı. Türkler Osman Paşa sevgisiyle sanki kaybedilen topraklarını unutmuş, Gazi Osman Paşa'nın ismi, şöhreti, kaybedilen topraklardan daha değerli, daha kutsal hale gelmiştir. Ünü, şöhreti, II. Abdülhamit'i geçer. Bu yüzden Abdülhamit başıma bir şey gelir diye Osman Paşa'yı sarayından yanından hiç ayırmadan ona çok büyük nişanlar verip durmaksızın saygı gösterir.

4 Nisan 1900 günü öldüğünde yer yerinden oynar. İstanbul ve Anadolu iki gözü iki çeşme hüngür hüngür günlerce ağlar. O gün bugün ve yüzlerce yıl daha ilçelerimiz, ilkokullarımız, caddelerimiz, mahallelerimizin adı Gazi Osman Paşa olarak kalacak.

Rusların Hedefi Türkiye

Ruslar Slav'dır. Slavlar, Rus, Polonez, Sırp, Çek, Hırvatlar, hepsi aynı soydur. Bosna savaşı bu yüzden bir nevi Plevne'nin intikamı, devamı gibi gerçekleşti. Slavların tarihi büyüklüğü Büyük Petro'yla şekillenir. Büyük Petro'nun Rus halkına yazdığı büyük vasiyeti Rusların

tarihi stratejisidir. Üç devletle sürekli savaş yapılmasını ister. Biri Baltık Denizi'ne inmek için İsveçliler, diğeri Karadeniz'i ve Boğazları tuttuğu için Türkler, sonra Basra ve Hint Denizi için İranlılar. Ve aynı vasiyette, Türkleri Avrupa'dan kovun der. Osmanlının elindeki Ortodoksların hamiliğini üstlenir ve Ortodoksların Ruslarla Moskova'ya bağlanmasını ister; bütün Türk illerini zapt ediniz diye emir verir. Rusların tarihi stratejisi de bu Büyük Petro'nun vasiyetiyle oluşur, bu vasiyet bu güne kadar harfiyen çalışır!

Rusların 500 bin Kişilik Ordusu

Rusların 93 harbinde sadece kendilerinden topladığı ordu 300 bin kişi, buna Bulgarlar ve Romenleri eklediğinizde 400-500 bin kişilik bir ordu ve istedikleri kadar ihtiyat kuvvetini hemen cepheye sürecektir büyük bir güçleri vardı. Bu rakamlar savaşın safhalarında sürekli büyüyerek değişir. Türklerin tüm balkanlara sürdüğü orduların toplamı 185 bin kişiden ibaretti. Osman paşa kumandasındaki kuvvetin toplamı 60 bin kişi. Sofya'da 25 bin kişilik

ihtiyat kuvveti mevcuttu. Toplar silahlar cephanenin dökümünü vermek zaman alır, kuvvetlerin oranı dörtte bir ya da beşte bir ve Plevne savaşları başladığında bu oran yedide, sekizde bire kadar düştü. Tuna boyları bir nevi Osmanlının doğal sınırıydı. Ruslar tuna boylarını ordularıyla aştığında, İstanbul'da kimse süsünden, sefasından Bir şey kaybetmek istemiyordu. Üstelik Hristiyan unsurlar askere gitmiyor, vergi vermiyor, yardım etmiyorlardı. Tanzimat'tan bu güne Avrupa Siyaseti Türkiye'deki azınlıkları koruyan, kollayan yasaları Türkleri borçlandırarak çıkarttırıyor, azınlıkların yanına şımarıklıktan varılmıyordu. Fakir Türklere nefretle bakılıyor. Beyoğlu yüksek apartmanlarla büyürken, İstanbul tarafı ahşap binalar içinde gittikçe sefirleşiyor.

Osmanlıyı Yıkan Dış Borçlar ve Dış Politika

İstanbul karıştı, yeni Osmanlılar cemiyet kurmuştu. Osman Paşa, merkez komutanlığına getirildi. Namık Kemaller, Ziya Paşalar hürriyet şiirleri yazıyordu. Osman Paşa bunlara karşı çıkacak adam

değil. O siyaset değil, askerlik yapmak istiyordu. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın 'Rus Siyaseti' güldürüyor. Halk sadrazama Nedimof adını vermişti.

Osmanlının Avrupa'ya borçları 200 milyon, İngiltere ve Fransa borsalarında Osmanlı tahvili alıp satmak karlı iş. Nedim paşa Rusların teşvikiyle faiz borçlarını yarıya indirdi. Avrupa borsaları sarsıldı.

Türkler, Rus entrikalarıyla bizim paramızı yiyor deyip Türkiye'nin Avrupa siyaseti bozuldu. İşte bu borçlar, faizler sonucu, Türkiye'ye baskı oluşturup ekalliyetler lehine bir yığın yasa çıkarttırıyorlar.

Avrupalılar ve Rusların Azınlıklar Oyunu

Ruslar, Sırbistan'ı Balkanları ayaklandırdı. Avrupalılar içimizdeki azınlıkları ayaklandırıyor. Bu günlerde Osman Paşa Bosna'ya tayin oldu. Bulgar asilerin Balkan mezalimi tüm dünyada ibretle izleniyor, Gelmiş geçmiş dünya tarihinin en acımasız katliamlarıyla Türkleri yok

ediyorlardı. Camilere kadın, çocuk Türkleri doldurup yakıyorlar, camilerin içinden günlerce dere gibi insan yağı akıyordu. Osman paşa Sırplarla savaştı, birkaç kasaba zapt etti. 1876 yılında Mareşal oldu. 1876 yılında 1. Meşrutiyet ilan olunurken Osman Paşa hudutlarda kılıç sallıyordu ve 93 harbi başladı.

Osman Paşa'nın heybetli bir görünüşü vardı. Sabırlı bir adamdı. Arapça ve birazda Fransızca bilirdi. Askerlik hayatında birçok nişan aldığı halde Plevne'de aldığı nişanlardan Başkasını göğsüne takmadı. Bu yuvarlak kürenin tüm milletleri tam 145 gün Osman Paşa'nın Plevne'deki direnişini soluğunu tutarak izledi.

Osmanlı, Silistre, Şumnu, Tuna ve Kafkas Orduları ile Ruslara Karşı Çıkıyor

Ruslar, Kırım Harbi'nin acısını çıkartmaya yeminliydi. Rusların seferberliğe başladığı haberi gelince Türkler Tuna'da savaşacak üç kolordu hazırladı. Hemen Anadolu'dan 90 tabur asker Tuna boyuna

gönderildi. Ordularımıza, Silistre, Şumnu ve Tuna ordusu adı verildi. Bir de Kars'ta Kafkasya'da savaşmak üzere Kafkas Ordusu hazırlandı. Ordularımızın komutanı Abdülkerim Paşa 71 yaşındaydı ve çok geçmeden yerine müşir Mehmet Ali paşa tayin edildi. Bu savaş Türklerin Avrupada kalıp kalmama savaşı. Romenler 50 bin kişilik orduyla Ruslara katıldı. Hâlbuki 400 yıllık tarih içinde Romenlere hiçbir kötülüğümüz dokunmamıştı.

93 Harbini Çıkartanlar Suçu Abdülhamid'e Atıyor

Rus orduları 14 Nisan 1877 günü Dinyester Nehri'ni aşıp Romanya girdi. Ruslar 22 Haziran 1877 tarihinde Tuna'yı aştı. 1 hafta sonra İstanbul'a ineceklerini sanıyorlardı. Ruslar Tuna'yı aştığında Türk ordusunda tüm balkanlarda toplam 210 bin kişi, 8 bin hayvan 318 top bulunuyordu. Bu rakamlar savaşın safhalarında sürekli değişti. Türk orduların zaafı savaşın İstanbul'daki Harp Şurası tarafından yönetilmesiydi. Komutanlar telgrafhane başında birliklerin günlük emirlerini

dahi İstanbul'dan alıyordu. 93 Harbinin açılmasına karşı çıkan çevreler ve o günün savaş taraftarı komuta kademesi savaş mağlubiyetini sinsice Abdülhamit'e yükleme planı gerçek tarihçiler tarafından ortaya çıkarılmakta.

Ruslar Tuna'dan inerken, aynı anda Kafkasya'dan Kars ve Erzurum'a da hücum etti. Plevne, Balkan dağlarıyla Tuna nehri arasında bereketli bir arazinin arasında kurulu bir kasaba. Şehir vid suyuna 5 km mesafede. Kayalı Dere ve Graviçe Derelerinin çatallaştığı yerde. Şehir açık bir şehir müdafaası mümkün değil. Ahalisinin bir kısmı Bulgar, nüfusu 17 bin. Osman Paşa emrinde 33 bin askerle Vidin'i aldı. Osman paşanın elindeki kuvvetler savaş sürecinde 40-60 bin arası değişti. Ruslar Tuna'dan akıp Balkanları şehir şehir zapt ederken Osman Paşa karşı bir hareketle Plevne'ye hareket etti. Balkanlardaki ordularımız telgrafhane başında İstanbul'daki Harp Şurası tarafından verilecek emir beklerken Ruslar zaman kazanıyor; ordularımızın bir birini desteklemesi güçleşiyordu.

1. Plevne Savaşı

Plevne savaşının ilk bölümü, 1 Temmuz'dan 7 Temmuz'a kadar sürer. Ordumuz hiç dinlenmeden 7 Temmuz'a kadar yürüyüş içinde, yorgunlukta ölen askerleri gömmeye fırsat bulmadan, ayakları şişmiş askerlerimiz sade peksimet yiyerek ilerler. Atlar yorgunluktan ölür. Osman Paşa, orduya 'Ey gaziler marşını' çaldırır:

"Altın toprak üstüm yaprak / Yine gönlüm hoş idi / Kal selamet kömür gözlüm / Sağa sen sola ben"

Türk ordusu Vidin'den Plevne'ye 180 km yolu altı günde aldı. Plevne savaşının ikinci bölümü, 7 Temmuz'dan 9 Temmuz'a kadar ordular sadece altı saat dinlenerek hiç istirahat etmeden, önce keşif kolu gönderip ardından Rusların üzerine çullandı. Ruslar neye uğradıklarını şaşırıp kaçışmaya başladı. 6 gün yürüyüşten sonra 6 saat dinlenilip tam 18 saat aralıksız savaşıldı. Askerlerin çoğu total total savaştı. 8 Temmuz'da Ruslar toparlanıp karşı harekâta geçti.

Osman Paşa yeniden hücum emrini verdi. Askerlerimiz bir birleriyle helalleşip tekrar süngü takıp göğüs göğse saldırıya girdi. Bu ikinci hafta 36 saat sürdü. Bu mağlubiyet Ruslar Tuna'yı geçtikten sonra aldıkları ilk yenilgiydi. Osman paşanın zafer haberi İstanbul'a ulaştı. Halk camilere koşup duaya başladı. Osman Paşa ne uyuyor, ne dinleniyor. Osman Paşa beş vakit namaz kılarken dinleniyor diyorlar.

2. Plevne Savaşı

Savaşın ikinci bölümü Plevne'nin 35 km önünde Lofça'da oldu. Ruslar Lofça'ya kazaklardan oluşmuş bir ordu gönderdi. Ruslar yenilgiyi görünce Rus steplerinden asker üstüne asker cephane üstüne cephane taşımaya başladı. Osman Paşa harp tarihine geçen kendi icadı siperler kazdırmaya başladı. İçi tam bir oda gibiydi. Siperler sıçan delikleri ile bir birine bağlanıyor, siperlerin uzunluğu 400 metreyi aşıyor. Savaş bittikten çok sonra Avrupalı komutanlar bu siperleri teknik olarak inceleyip savaş tarihine kat ettiler. Bu siperler yapılışı, boyları,

kazılışı, her yönüyle Osman Paşa icadıydı. Edison elektriği icat etmişse, Türkler de kahramanlığı icat etmişti. Yan duvarları taşla örülü. Tava döşemeleri sandık kırıklarından. Yatılacak yerler ot ve pösteki oldu.

Anadolu Erleri Plevne'de Destan Yazıyor

Lofça'da Ruslar büyük bir hezimete uğradı. Moralleri tamamen bozuldu. Ruslar hücum üstüne hücum yapıyor, her defasında püskürtülüyor; yetmiyor, Osman Paşa karşı hücumla geçiyor. Türk orduları Plevne'de tek bir cephede, tek bir safhasında dahi yenilmedi. Süngü savaşlarının hepsi kazanıldı. Öyle ki süngü savaşında inanılmaz cesaretle önde yürüyen bir Türk bölüğüne 'kasap taburu' adı verildi. (Anadolu çocuklarını inanılmaz kol kuvveti soğan yiyişlerinden mi, bilinmez, dört ay açlık yorgunluk, hastalıktan sonra dahi ayağa kalkıp aynı süngü harbiyle defalarca hücumla geçtiler) Ruslar durmaksızın topçu ateşi yapıyor. Günde dört yüzün üstünde top atışı yaptıktan sonra, yeterince tabyaları uçurduk deyip yine hücumla geçiyorlar.

Yine süngüyle geri püskürtüyorlardı. Bir yabancı gazeteci, siperlerin içindeki kaygan çamurda yere düşen askerleri kaldırmak bile mesele, üç kişi yardım ediyordu der. Aç yorgun, bataklık, çamur içinde, yürünmesi imkânsız arazi içinde Türk süngülerinin savaşı Rusları kâbusa soktu. Çünkü Ruslar hem asker, hem top, hem silah olarak fersahlarca büyüktü, sadece, hücum edemiyorlardı.

3. Plevne Savaşı

Üçüncü Plevne savaşı 26 Ağustos'tan 31 Ağustos'a kadar sürer. Hücumla Plevne'yi ele geçiremeyeceklerini anlayan Ruslar, hezimet, mağlubiyet kabullenir, birlikleri dağılır. Bozulan birliklerini toparlamakta güçlük çeker. Ve bütün Rus kurmayları Plevne'yi fazlasıyla ciddiye alır. Plevne'ye 3. defa saldırmanın savaş tekniği olarak çılgınlık olacağı fikrinde birleşirler.

Rus Çarı II. Aleksandır ve tüm büyük komutanlar cepheye gelir. Savaş süresince cephede kalırlar. Çoğu hastalanır, Çar da hastalanıp çadırından çıkamaz!

Rusların Savaş Gücü

Türk komutanlarının hepsi yaralanır, birçoğu şehit olur, Ruslar 150 bin kişilik takviye kuvvet daha alır. Romen bütün güçlerini seferber eder.

Ruslar Türk cephelerini mahvetmek üzere topların her biri 14 öküzle çekilen, teknil katar 1800 öküzlü, 600 arabadan mürekkep, kervan boyu 6 km tutan korkunç bir kuvvet daha getirir. Bu topların sayıları, yazımızın boyunu aşar, inanılmaz kuvvetlidirler.

Plevne'de savaşan Osman Paşa'nın toplam gücü 30 bin... 17 bin kişilik kasabanın 10 bini hasta, yaralı..

Bol malzeme, bol para, bol top, bol asker, yığarak intikamlarını daha acı çıkartmak için Ruslar yeniden Plevne önlerine gelir. Osman Paşa'nın Ali Çavuş namında bir topçusu vardı. Tam isabetçi. Bu savaşta top mermilerini idareli kullanmak isteyen ordumuz için bir nimetti, tek atışlarla yaptığı büyük isabetler tarihe geçti.

Adını Anadolu İllerinden Alan Taburlarımız Rusları Hezimete Uğrattıyor

Türk askerleri, siperlerden çıkmayacaklarına, kaçmayacaklarına dair topluca yemin edip, topluca cemaatle namazı kıldılar. Bursalılar taburu, Çorumlular taburu, Fethiyeliler

taburu, Aydın Efeler taburu, Milas taburu, Bağlarbaşı taburu, adını sayamayacağımız Anadolu kasabalarının evlatları, kırka bir, seksene bir, bir güç karşısında, değil Plevne'yi müdafaa etmek, gelen güçlerin peşinden saldırıya geçip, Rusları, Kazakları darmadağın ettiler. Hiç dinlenmeden dokuz saat süngü sallayan taburlarımız, hiç dinlenmeden 3-4 gün savaşan birliklerimiz ve savaş olmasa da durmaksızın siperlerimize aralıksız düşen toplar. Piyadelerimiz, cephe tükenene kadar. Askerlerimiz artık kolları, bacakları kopup parçalanıp kımıldayamaz hale gelinceye kadar hücum ederler! Ruslar Plevne önlerinde üçüncü defa mağlup oldu. Yapacakları tek şey vardı, daha da büyük ordu, daha

da büyük toplar hazırlanıp yeniden intikam saldırısına hazırlanmak. Hezimetler Rusların kafasını karıştırdı. Kurmaylar Plevne'yi bırakıp, yanından Edirne'ye inelim dediler. Ruslar Plevne'yi hücumla, saldırıyla topla, askerle ele geçiremeyecekleri, on binlerce ölü vererek, en değerli komutanlarını esir ederek, kabullenmek zorunda kaldı.

Ruslar Plevne'yi Kuşatarak Osmanlı Askerlerini Açlıktan Öldürmek İstiyor

Ve artık Ruslar Türk askerleri ile cephede savaşmaktan vazgeçer. 1 Eylül-12 Ekim arası, Plevne muhasarası başlar. Yani artık Ruslar, Türklerle savaşmanın delilik olduğunu anlayıp Plevne'nin ikmal yollarını kesip, dünyayla irtibatını yok ederek ve muhasara altında Türklerin açlıktan ölmesini beklemeye başlar. Havaalar soğumaya başladı. Osman Paşa'nın İstanbul'dan erzak, cephe istegi yerine getirilemedi. Savaş boyunca tek bir ikmal alabildi. Ruslar Plevne'nin etrafını demirden bir çemberle çevirip durmaksızın top atışlarına başladı. Bir kasabanın adı olan Plevne kelimesinin

sözlük anlamı artık tarihe şöyle geçer, tüm Rus tarihinin en güçlü orduları, Osmanlı'yı yenemez. Türkler yenilmedi. Savaşın hiçbir safhasında yenilmedi!

25 bin Kişilik Türk Ordusu Karşısında 150 bin Kişilik Rus Ordusu

Plevne önlerinde yarısı yaralı, hasta kolu bacağı kopmuş, 20 bin kişilik bir orduyu zor bulan Türklerin karşılarındaki Rus güçlerinin rakamları: Ruslar, 115 piyade taburu, 39 süvari bölüğü, 484 top, 30 adet muhasara topu; Romanya, 116 piyade topu, 117 bölük süvari, 529 sahra topu, 4 istikam taburu. Bütün kuvvetlerin ayrıntılı rakamları, yazımızı aşar. Osman Paşa, teslim ol diyen elçileri geri gönderir. Osman Paşa, muhasaradan birkaç gün sonra Plevne de ki 2 bin kişilik sivil hakkı şehirden çıkartmak ister. Ruslar ateşle karşılar. İnsanlar geri döner ve 11 Eylül 1877 tarihinde bir ikmal kuvveti erzakıyla Plevne'ye, Osman Paşa'ya ulaşır. Plevne'ye arkadan 9 bin asker, 500 araba gelip Plevne ordusunu kısmen güçlenir. Ancak hayvanlar için arpa saman yoktu. Osman

Paşa, bir çapulcu taburu kurdurup civar köylerden ot, saman, toplaması için 300 öküz arabası yola çıkartır. Bir taraftan Ruslar ateş açıyor, arkadan ot toplanıyor, soğuk müthişti. Çapulcu taburumuzdan 40 asker, 200 sığır ve manda yolda donarak öldü. Ertesi gün Ruslar çapulcu taburumuza hücum etti. Fethiye alayı püskürtüp kaçırttı...

Osmanpaşa ve Mehmetçikler Açlığa Terk Ediliyor.

Plevne savaşının son safhası, son günleri. 12 Ekim-19 Kasım arası... Plevne'yle İstanbul'un dünyanın hiçbir irtibatı kalmadı. Plevne'de neler oluyor bilen yok, haber alınamıyor. Dünyadan hiçbir yardım uzanmıyor. Hatta bir balon uçurulup Plevne'den haber alınmak istendi. Askerlerimiz tam anlamıyla 300 bin kişilik Rus orduları ortasında kalakaldı. Cesetleri yiyen köpekler bile küme küme açlıktan ölmeye başladı. Buğday tamimiyle bitti. En kötüsü tütün kalmadı. Askerlerimiz asma kabuklarını kıyıp içmeye çalıştı. Hatta yaralılar için, sıhhi tıbbi malzeme bitti. Cenevre

antlaşması gereği hastanelere Hilaliahmer bayrağı çekilmesi, hiç olmazsa hastalara ateş açılmasın diye aksine o Hilaliahmer bayrakları Rus top atışlarının nişangâhı bile oldu.

Plevne'de İnsanlık Dramı Yaşanıyor

Ve Türk askerlerinin moralini tamamen çökertmek için, Kars'ı Rusların aldığı haberlerini büyük direklere yazıp astılar. Hayvanlar açlıktan ölmeye başladı. Bu günlerde dahi Türk siperlerinde Karagöz orta oyunu eğlenceleri oynanıyordu. Aç kurtlar kasabaya sokuldu. Zaman zaman kargalar vurulup etleri yeniyordu. Üniformalar tamamen çürüyüp, parçalanıp yere düştü. Yabancı yazarlar hatıralarında Türk askerlerinin üniformalarından kadın basma elbise yamalarını dahi yazarlar. Üniforma yerine derilerden kâğıtlardan, çuvallardan elbise yapıldı. Boş çuvalların içleri yaprak doldurulup vücutlarına sarılır. Çorap yerine ayaklarına paçavra, bez bağlanır. Sabun bitti. Kil çabuklarıyla yıkanır. Kibrit tamamen tükendi. Cephane barutuyla ateş yakılır. 17 bin

kişi barındıran Plevne kasabasında, 8 bin hasta, yaralı ölmekte olan hayvanların acı iniltileri. Ve lapa lapa yağın kar, tüm kasabayı ve etrafı kapatır. Askerlerimiz dizanteri ve koleradan ölmeye başlar.

Gazi Osman Paşa'nın Zor Kararı

Osman Paşa'nın önü kış. Değil askerler, açlıktan ölen çocukları Osman Paşa düşünüyor. Bir Huruç hareketi, bir yarma hareketi, kararını verdi: Plevne'den çıkmak. Bu şu anlamı geliyor, 500 yıllık hükümdarlık yaptığı Avrupa topraklarını terk etmek. Oracıkta teslim olabilirdi. Hâkimler fakir görünmek istemez! Geri dönmekte olan bir komutan için gurur artık en zalim ıstıraptır! Ordu, kış ortasında açlıktan tamamen ölecek. Yaralılarından yürüyebilecek olanları vardı. Bunların içinde kolsuz, bacaksız, ağrır yaralar, Rusların medeni insafına bırakıldı. Ruslar bunları dahi öldürdü. Vid Nehri üzerinde yeni köprüler yaptırdı. Ve kasabanın Türkleri Osman Paşa'nın eteklerine yapışıp bizi de götür diye yalvardı. Osman Paşa, savaş hareketi için bunun yanlış olduğunu

biliyordu, siviller, çocuklar paniğe kapılıp kaçışıp savaş nizamını bozabilirdi. Öylede oldu.

Plevne'de Yaşanan Dramın, Belgeseli Ne Zaman Çekilecek?

Ve Osman Paşa Plevne'den çıkışta ordu mızıkasına Plevne'den veda marşını çaldırdı. Yaralı ve ölmekte olan öksüzlerin sağır edici horultularını bastırdı. Büyük kabile kötüye yöneldi. Paçavra sarılı on binlerce asker, hiç değilse cesaretlerini düşmana çiğnetmemek için cehennemden kaçıyorlar. Öküz arabalarının inleyen gıcirtısı. Aç hayvanların homurtusu. Ağır karanlıklar içinde. Sağlam tek bacağı karın çamurun içine bata çıka. Pılımızı pırtımızı, çocuğumuzu annemizi, yaralılarımızı önümüze katıp, yol boyu ölümler bırakarak Avrupa kıtasından dönüyoruz. Bu sahne savaş tarihimizin en trajik dekorudur. Ne sineması, ne tiyatrosu, ne hikâyesi vardır. Dokuz yaşında çocuklar, yaralı, başı sargılı askerlerimize koltuk değneği olmuş. Buzdan ve demirden top arabaları üstünde geri çekiliyoruz.

Göz alabildiğince geniş olan ufuk kadar büyük mezarlığın içine doğru. Cesetleri çiğneye, atlaya. Kan gölünü ortasında. Yüzlerinde donmuş ve kalmış kar. Yorgunluktan çamur çukurlarına düşüp bir daha kalkamadığı için ölen öküzler...

Vid Irmağındaki Acı Manzaralar

Vid ırmağının suları donmuş. Üstü bir camekân gibiparlıyor. Donmuşyüzeyinde bin yıllık bir tarihin sarıklı hatıraları. Bin yıldır bu halk belki az düşündü ama çok savaştı. Mağlubiyet esirlik bilmedi. Bin yıldır zafer naralarıyla geri döndüğü yolda şimdi kasavet ve dehşet içinde Osmanlı ordularının komutanları, İhtiyar kartalları. Ne sersemlik bilir, ne sürünme tanır. Tabuttan fırlamış tahta parçaları gibi. On binlerce iskelet gibi. Sayısız zaferlerden dönmüş ve yalnız zarafetle süslenmeyi bilmiş ihtiyar komutanlar. Son yıl bir mahpus geçirerek kaburgaları açlıktan fırlamış cılız atlarına atlayıp, tuna boylarını son kez diye Allah Allah cınlatmak istiyor. Bütün kafilenin gözleri ufukta. Yetişecek bir kuvveti çağıran, sessiz derin gözleri. Gözyaşı dökmediler.

Hıçkırıkları buz sarkıtı gibi gırtlaklarını tıkandı. Hırıltıları işte burada donup kaldı. Ölüm, bu donmuş hıçkırığı yalayan hırıltının adıydı. Rus orduları arkadan dörtlü, bu büyük kanlı ziyafete koşuyor!

Plevne'de 3 Savaş Kazanan Askerimiz Destanlar Yazarak Teslim Oluyor

Ve bire bir yaka paça boğuşma sürerken, arkadan Rus orduları yağmur gibi döküldü. Kafilenin tam ortasındaki cephane arabalarımızın üstünde toplar patladı, havaya uçtu. Ordumuz içindeki siviller panikle ağlayarak kaçışmaya başladı. Bu bir mahşer yeri idi. Kfilemiz dört taraftan kısıtıldı. Türk ordusunun üstüne yoğun ateş açıldı. Artık ricat, bir bozguna dönüştü. Plevne'de hiç yenilmeyen, üç ayrı savaşı kazanan Türk ordusu, Bu dördüncüsünde yüz üstü yere düştü. Bu son ricatta altı bin askerimiz savaşarak öldü. Yaralı ihtiyar subaylarımız Rusların eline geçti. Başta Osman Paşa yürüyemeyecekleri kadar yaralı, Kurmay Albaylarımızın çoğu

şehit oldu. Osman Paşa bu halde dahi, bir umut, havai fişekleri atarak belki kim bilir gelmekte olan ikmal kuvvetlerine işaret veriyordu. İstanbul sefasında, Anadolu evlatları serhat boylarında boşuna imdat bekliyordu.

Plevne'de 40 bin Askerimiz Esir Oluyor

Osman Paşa silah bırakılsın emrini verdi. Balkanlarda toplam 40 bine yakın askerimiz silahı bırakıp esir oldu. Osman Paşa bir değirmende yaralı yatıyor. Büyük Rus generalleri Osman Paşayı yakından tanımak istiyor. Hiç birine selam vermedi. Kendisiyle tokalaşmak isteyenlerin yüzüne bakmadı. Abdülhamit'in kendisine nişan diye hediye ettiği kılıcını düşmanına uzattı ve 'takdiri ilahi' dedi. Dünya basının merak ettiği Osman Paşanın etrafında Rus generalleri fır dönüyor, konuşmak istiyor. Ama o oralı bile olmadı.

Plevne Savaşı Bugünde Devam Ediyor

Bu gün mezarı fatih semtinde Fatih Sultan'ın türbesinin tam karşısında.

Cihan harbinin her cephesinde, istiklal savaşında, Afyon'da, Sakarya'da ve Türk orduları, Türk gençlerini hala durmaksızın 'Şanı büyük Osman Paşa' marşını çalar. Irak'ın, Afganistan'ın bizden farkı buydu. Onların nesillerini kahramanlıkla yetiştirecek Osman Paşalar, Atatürk'ler olmadı. Plevne'nin üstünden 130 yıl geçti. Plevne savaşı Bosna ve Çeçenistan da aynen devam etti. Plevne müdafaası ve boğuşması sindirilemedi. Türk halkının zihninde bitmedi.

Avrupa ve Rus siyaseti o gün bu gün hiç değişmedi. Her gün kuşatma altındayız, her gün sığınaklardayız, her sabah yatağımızdan Osman Paşa marşı ile kalkıyoruz. Bizler yoksul çocuklarız, ne evimiz, ne dayımız oldu, ilkokul birinci sınıftan beri o kudretli kahramanların marşlarını bir ipek gömlek gibi kemiklerimize giydirdik. Yüzyıl var ki yüzümüz her gün biraz daha fakirleşti. Osman Paşa 145 gün direndi, bizle hala direniyoruz. Buğday bitti, ocak söndü. Sızlamadı. Çamur yedik, sustuk. YÖK'ünden, medyasından

Kızılay'ına kadar bu kutsal kahraman gazilerin kutsal emanetlerini hırsızların, ruhsuzların kasası oldu.

İşgal edildik. İşgal sürüyor. Memleketin her köşesi ağlıyor. Öfkeliyiz. Bu mezarlar, bu türbelerin kemiklerini satıp iktidara gelenleri bire bir yakalayıp parçalayıp rahat etmeyeceğiz! Hıncımız tamdır. Eksik olan, intikam zamanıdır!

İKİNCİ PLEVNE: KOP MÜDAFAASI

Bayburt-Kop Savunması, tarihte hak ettiği ölçüde bilinmeyen, fakat Birinci Dünya Savaşı'nda, Doğu Cephesinde Rus ordusunun durdurulmasında fevkalade önemli bir yeri olan, yalnız doğu cephesinin değil, savaşın ve geleceğimizin seyrini değiştiren büyük bir mücadeledir.

Şöyle ki, Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Suriye, Irak ve Doğu cephelerinde savaşmıştır. 1915 Sarıkamış harekâtından sonra Doğu Cephesi dağılmış durumdayken;, Ruslar

1916'da, amacı doğudan Anadolu ve İstanbul'u işgal etmek olan büyük bir harekâta başlamıştı. 16 Şubat 1916'da Erzurum, 19 Nisan 1916'da Trabzon Rusların eline geçti. 16 Şubat'ta Erzurum'u ele geçiren Rus Ordularının Başkomutanı Yudenich, 250.000 kişilik ordusuna hitaben:

“Artık karşımızda Türk Ordusu diye bir şey kalmamıştır. Çar'ın emri gereği Haziran ayında İstanbul önlerinde olacağız” demiştir.

Kafkas cephesinde: Başkumandan vekili, yeni askerlere bizzat ateş talimi yaptırırken

Kafkas Ordular Grubu Kumandanı İzzet Paşa ve Ordu Kumandanlarından Vehip Paşa ile Fevzi Paşa

Yudenich'in bu hedefi gerçekleştirmesinin ilk koşulu Erzurum-Trabzon yolunun ele geçirilmesiydi. Bu ise Kop Dağı'nın ele geçirilmesi ile mümkündü.

Doğu Harekâtı, Karadeniz'den Hamedan'a(İran) kadar, yaklaşık 1000 km cep-

he üzerinde gerçek bir operatif harekât muharebesi olarak cereyan etmiş ve 16 kolordu ile 10 süvari tümeni gibi büyük kuvvetlerin harekâtına sahne olmuştur. Burada kale, mevzi harbi, hareket harbi, yarma, cenahlardan kavrama harekâtı inkişaf ettiği için daha enteresandır.

Kafkas Cephesinde bayram namazı

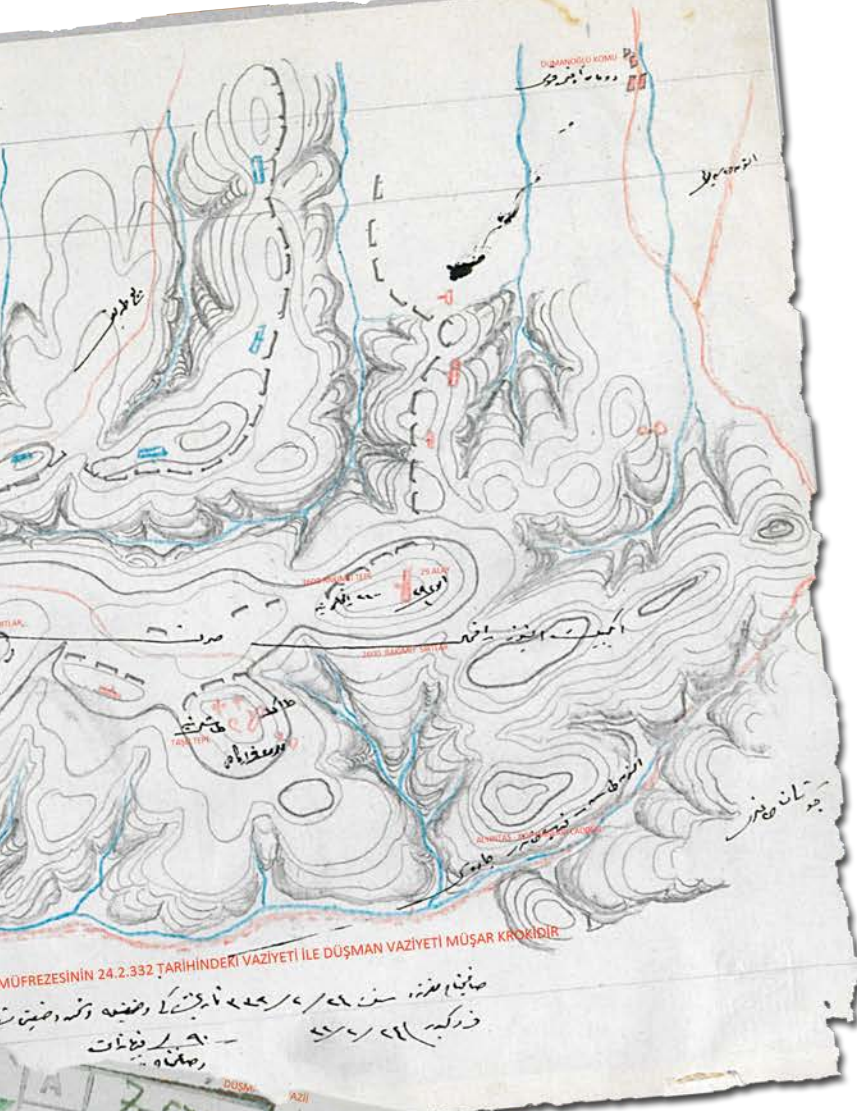
Bayburt-Kop Savunmasına gelince; Şark cephesinde savaşıyan III. Ordu harekâtının bilhassa ağırlık merkezini 3. Mıntıka teşkil eder. 3. Mıntıkeyi kapsayan Bayburt ve çevresindeki (Kop, Bahtlı Tepe, Ziyerettepe, Çoruh ve Masat Dereleri arasındaki Kalederesi Tepe, Kaçkar, Kırklar Tepe, Soğanlı, Yamalı, Kemer ve Zigana Dağları) savunma savaşlarını, V. Kolordu Komutanı olarak Mareşal Fevzi Çakmak 20 Mart-15 Temmuz 1916 tarihleri arasında, tam dört ay süre ile Bayburt'tan idare etmiştir.

Bu savunmada V. Kolorduyla beraber, Binbaşı Halit Bey'in (Deli Halit – Halit Karsıalan) komutasında Bayburt ve çevresinden gönüllü milisler ve Teşkilat-ı Mahsusa erlerinden oluşan, 3 Alaylı Çoruh (Eski Milo) Müfrezesinde üstün fedakârlıklar göstermiştir.

20 Mart-15 Temmuz 1916 arasında süren Bayburt-Kop Savunmasında, milis birlikler hariç resmi olarak 9.700 şehit, 15.000 yaralı olmak üzere 24.700 adet kayıbımız olmuştur. Bu süre zarfında Rusların kaybı ise 40.000'dir.

Binbaşı Halit Bey
(Deli Halit)

Plevne ordusu plan gereğince Orhaniye'ye çekilse idi, muvaffak olmuş bir Bayburt olurdu.

Ahmet İzzet Paşanın verdiği direktifde düşmanı mümkün mertebe çok tutmak ve tam zamanında çekilmek emrediliyordu. Bu emir tamamıyla yerine getirilerek Marttan Temmuz'a kadar dört ay aralıksız süren muharebelerle II. Ordunun toplanması için gereken zaman kazanılmıştır."

Sonuç olarak, harbe girmemiz, Birinci Dünya Harbi'ni 2 yıl uzatmıştır. Bu durum Bolşevik İhtilaline sebep olmuştur. Mareşal Fevzi Çakmak'ın ifadesiyle, "Bütün bunlara mukabil dökülen Türk kanları, Almanları kurtardığı kadar, Türkiye'yi de kurtarmış, yeni bir yönetim şeklini yaratmıştır."

SARIKAMIŞ HAREKÂTI

Türkler, çok eski çağlardan beri Orta Asya'daki ana yurdundan türlü yönlerle dalga dalga yayıldılar. Büyük devletler kurarak, dünya medeniyetine önderlik ettiler. Dünyanın en köklü, uluslarından biri oldu. Türklerin geçmişi M.Ö. 6000 yıllarına uzanıyor. Tarih boyunca farklı coğrafyalarda; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında hiçbir ulusun ulaşamayacağı seksenin üzerinde devlet, 16'nın üzerinde imparatorluk kurdu. Kimi zaman Hunlar, Göktürkler, Uygurlar adıyla dünya tarihinde söz söylediler, kimi zaman

da Oğuzlar, Selçuklular, Osmanlılar adıyla tarihlerini zaferlerle taçlandırarak büyük bir gayenin, sevginin, adaletin ve hoşgörünün destanını yazdılar.

Türkler, 1071 Malazgirt Zaferiyle Anadolu kapısını açarak burayı vatan edindiler. Osmanlılar, Asya, Avrupa ve Afrika'ya yayılarak büyük bir devlet kurdular. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük ülkeler daima bu yükselişin karşısında durdular. Özellikle Rusya. Ruslar, tarih boyunca Türkleri tehlike olarak gördüler. Osmanlı 623 yıllık tarihinde İrandan sonra en çok Rusya ile savaşmış. 1677'den 1920 yılına kadar toplam 47 yıl savaşla geçmiş. Tarih boyu Osmanlı'ya en büyük darbeyi Rusya vurmuş. Rumeli, Tuna boyları ve Balkanlarda yüz binlerce Türkü vahşice katlederek, İstanbul Yeşilköy'e kadar gelen Ruslar, buraya zafer anıtı dikmişler. Bu anıt 1914 yılında ittihat ve Terakkici subaylar tarafından yıkılmış.

Osmanlı ile Ruslar arasındaki ilk savaş, 21 Ağustos 1678 tarihinde IV. Mehmed döneminde

Romanya'nın Cehrin bölgesinde yapıldı. Kalabalık Rus orduları durdurulamadı ve taarruzda Ruslar 10 bin ölü verdi. Çarpışma uzayınca Osmanlı Ordusu yenildi. Devam eden Çehrin kalesi kuşatmasında kale içinde Ruslara büyük darbe vuruldu. 7 gün süren savaşta 15 bin Osmanlı, 30 bin Rus askeri öldü. Bu çarpışma ilk Osmanlı-Rus savaşı olarak tarihe geçti.

Bu savaştan sonra savaşların ardı arkası kesilmedi. 1920 yılına kadar sürecektir sayısız savaşlarda birçok Mehmetçik şehit olurken, siviller darbe yedi ve korkunç zulümler yaşandı. 1828 yılının Haziran ayında Rus Ordusu, 14 bin asker

ve yetmiş toptan oluşan bir kuvvetle ileri harekete geçerek Kars Kalesi önüne geldiler. Bu kale 11 bin asker ve yüz elli eski top ile savunuluyordu. Ruslar, 1 Temmuz'a kadar savaş hazırlıklarını yaptılar ve büyük bir topçu ateşiyle taarruza geçtiler. Aynı gün akşamına kadar dış tabyaları çökerterek iç kaleye yöneldiler. Kaledeki toplar eskidi ve cephaneleri azdı. Askerlerimiz üç gün süren karşı top ateşiyle direnmeye çalışmışlarsa da az olan cephaneleri bitmişti. 7 Temmuz'da topçu ateşi takviyeli Rus kuvvetleri, kaleyi alarak Kars'a girdiler. Şehre girip evleri ateşe verdiler. Asker, kadın, erkek ve çocuk birçok insanın canına kıydılar. Kars

savunmasında beş bine yakın şehidimiz günlerce gömülemediğinden dolayı ortada kaldı. Rusların Kafkaslar'daki ilerleyişi yerli halkta büyük bir panik yarattı. Bu panik, Kafkaslar'dan Anadolu'ya ilk büyük göçün başlamasına neden oldu. İstanbul'un bu bölgelere uzaklığı yardım göndermesini zorlaştırıyordu. Ruslar, Erivan'daki Ermenileri ordularına katarak daha da güçleniyordu. Ayrıca Kilise papazları sayesinde bir taraftan da Anadolu'daki Ermenileri kışkırtmaya başlamışlardı. Ruslar, 1829 Haziran ayında Hasankale ve Erzurum'a doğru yürüyüşe geçtiler. 8 Temmuz'da Soğanlı üzerinden Erzurum'a girdiler ve buradan Bayburt'a ilerlediler. İkinci saldırılarında Bayburt'u işgal ettiler. Erzurum, Hasankale ve Bayburt savaşları on bine yakın Türkün kanının akmasına sebep oldu.

Doğu bölgemizi işgal eden Ruslar, 30 Kasım 1853 tarihinde bu sefer donanma gücüyle Sinop'a ani bir baskın yaparak burada bulunan donanmamızı yaktı. Bu baskında şehit düşen beş yüz kadar subay ve erimizin cesetleri denizden

toplanarak, 1853 Aralık ayında büyük törenle, Sinop Şehitliğine defnedildi. Sinopyenilgimizin intikamı Sivastopol'da, Rus, İngiliz ve Fransız kuvvetlerine karşı yaptığımız savaşta alınabildi. Buna karşılık Sivastopol Savaşı'nda binlerce askerimizi kaybettik. O gün yapılan şehitlikten ve oralarda kalan Türklerden bugüne hiçbir iz kalmadı. Hepsi Ruslar tarafından yok edildi.

93 Harbi

1912 yılında başlayan Balkan savaşlarından önce Osmanlı, Balkanlarda Ruslarla sayısız savaşlar yaptı. Bunlardan en önemlisi 1877-1878 yıllarında olanı. Rumi 1293 yılına rastlaması nedeniyle halk arasında 93 harbi olarak anıldı. Bu savaş, sadece Rusya'yla değil, Karadağ, Romen ve Sırp'larla da yapıldı. Rusya'nın, Türkleri Avrupa'dan atmak, İstanbul ve boğazları ele geçirerek sıcak denizlere inebilmek için, Slavların ve Balkanlardaki diğer Hristiyanların hamiliğine soyundu. İşte bu durum 93 harbinin çıkmasına sebep oldu. Rusların para, silah ve gönüllü askeriyle beslenen Sırp'lar, 30 Haziran 1876'da,

Karadağlılar da 2 Temmuz'da Osmanlı devletine karşı savaş açtı. Rusya'nın kışkırtmasıyla Avusturya ve Romanya da 24 Nisan 1877'de Osmanlıya savaş ilan ettiğini açıkladı. Osmanlı Devleti bu savaşta batıda Balkan, doğuda Kafkas olmak üzere iki ayrı cephede çarpıştı. Mehmetçiğin, Balkan cephesinde verdiği en önemli savaş, 20 Temmuz 1877 tarihinde başlayan Tuna boylarında Plevne'de Ruslarla yaptığı savaştır. Tarihe altın harflerle geçen, mertlik ve yiğitliği ile düşmanların bile saygı ve sevgisini kazanan Osman Paşa, aylarca aç ve susuz Plevne'yi başarı ile savundu.

5 ay süren savaş sonunda Osman Paşa yardım alamadı. Buna karşılık Rus Ordusu, kazak alayları ve Romanya birlikleriyle desteklendi. 100 bin askerden ve 432 toptan meydana gelen birleşik bir ordu kuruldu. Savaş, göğüs göğse çarpışmalarla günlerce sürdü. Bu süre içinde düşman orduları yirmi bin asker kaybetti. Osman Paşa'nın kaybı ise dört bin şehitti. Ruslar yenildikçe asker takviyesi yapıyordu. Sonunda kuvvetlerini 150 bine yükselterek 28

Ekim'de tekrar saldırıya geçti. Beş ayın sonunda lojistik destek alamayan Osman Paşa, kalan erzaklarını en iyi şekilde değerlendirerek Rus kuvvetini yararak ordusunu Plevne'den çıkarmayı planlıyordu. 10 Aralık 1877 günü yarma planı tatbik edildi. Ancak bu harekâta lojistik destekten mahrum olan Gazi Osman paşa ilk hattı yardıysa da gerideki destek ve ihtiyat hatlarını yaramadı. Mehmetçik, Plevne savunmasında büyük kahramanlıklar gösterdi. Ama ne yazık ki, beklenen yardımın gelmeyişi, Türklerin savaşı kaybetmelerine neden oldu. Teslim olmaya yanaşmayan Osman Paşa yaralanarak esir düştü.

Plevne'nin düşmesi Rusları cesaretlendirdi. Kış olmasına rağmen Balkan Dağlarına doğru ilerledi. Önce Sofya, Filibe ve sonra Edirne Ruslar tarafından işgal edildi. Ruslarla Balkan topraklarında yapılan başta Şıpka ve Plevne savaşlarında Osmanlı ordusu, arkasında binlerce şehit bırakarak geri çekildi. Bugün o günlerde şehit olan Mehmetçiklere ait ne bir anıt ne bir mezar var.

93 Harbinin Kafkas cephesinde de şiddetli çarpışmalar oldu. Zaten Ruslar tarih boyunca Kafkaslar ve Doğu Anadolu üzerinde yayılma siyaseti izledi. Bu durum Çar I. Petro ile başladı. 1807 yıllarında Kars dolaylarına ilk kez sokulan Ruslar kolayca uzaklaştırıldı. Bundan sonraki savaşlarda, Rus çarlığının hedefleri arasında Doğu Anadolu daima yer aldı.

3 Mart 1877 Ayestefanos antlaşmasıyla Kars, Ardahan, Oltu, Artvin ve Batum'la birlikte "savaş tazminatı yerine" Çarlığa bırakıldı. Üç yılda bölgeden 120 bin Türk halkı, yeni sınırının içerilerine göçtü. Akdeniz'e çıkmak için Kars'ı üs edinen Çarlık 90 köy ve kasabaya kendi kolonileri ile Ermeni, Rum, Alman, Eston, Yahudi göçmenlerini yerleştirip adlarını değiştirdi. Şehirdeki Türk eserlerini, istimlaksız açılan caddelere uğratıp yok edildi.

Kars'ın 18 Kasım 1877 günü Ruslar tarafından 7 koldan "cebri hücum" ile ele geçirilmesinden sonra düşman, halka "şiddetli ceza" olmak üzere üç gün şehri

"Asker arama" bahanesiyle yağmalayıp, ileri gelenleri de şehit ettiler. Böylece 70 yıldır alınmasına çalışılan Anadolu'nun doğu kilidi Kars ve çevresi halkımızın deyimiyle kırk yıllık kara günlere girmiş oldu.

Yapılan Ayestafanos antlaşmasıyla Kars, Ardahan, Batum ve dört ilçe Ruslar'a harp tazminatı olarak bırakıldı. Sonra üç yıl içinde 82.000 Türk, Ruslar'ın bütün tedbirlerine rağmen canları pahasına Osmanlı sınırına geçerek Anadolu'nun çeşitli şehirlerine göç etti. Bugün Türkiye'nin her il ve ilçesinde çok sayıda Kars'lı bulunmasının sebebi bu göçlerdir. Esaret bölgesinde kalan halkın çoğu öldürüldü, kanları, canları, mal ve mülkleri ellerinden alındı, halkın kültür ve medeniyet kaynağı olan kuruluşlar kapatıldı, halk fakir, cahil, yoksul, yurtsuz ve yuvasız bırakıldı. Bir yandan çeşitli hastalıklar bölgeyi sardı, kalanların çoğu da böylece telef oldu. Aydın olanlar öldürüldü, Türkçe kitaplar toplanıp yakıldı, halk cehalet ve karanlıklara itildi. Buna karşılık çeşitli Rus okulları açıldı. Öte yandan sistematik olarak kaldırılan

ve yok edilen Türk halkından boş kalan yerlere Khakhol, Dukhopor, Malakan gibi Rus kolonileri, Rum, Ermeni, Yezidi, Asuri gibi Türk düşmanı gayri Müslim ahali yerleştirildi. Türk şehir ve köylerinden Türk ve İslam varlığı olan eserler çeşitli sebeplerle yok edildi.

Moskoflar zorlayıcı yollarla şehir, kasaba ve yol boylarında düz verimli köylerdeki Türkleri göç ettirmeye mecbur bıraktılar. Kars bölgesinde Ruslaştırılmış toplum oluşturmak istendi. Mevcut medrese ve rüştiye mekteplerimiz kapandı, şehitlik, türbe, mescit ve birçok cami yok edildi. Türkiye’den ayrıca üçer yıllık yedi taksitle altın para olarak alınan milyonlarca nakti tazminatla çarlık idaresi Kars, Sarıkamış, Çilavuz, Ardahan, Kağızman’da kışla ve askeri pavyonlar yaptı. Tiflis-Kars demiryolunu inşa ederken şehir ve kasabalarda çokluğu teşkil edip belediyeleri ellerine alan Ermeniler ve Ruslar yeni açılan caddeler üzerinde kendi hesaplarına ev ve konaklar inşa etti. Çevre Türk halkından ve köylerdeki Türk Müslüman ahaliden zorla para toplayarak çeşitli büyüklükte

kiliseler yaptırdılar. 1897 sayımlarına göre Türkler ve Müslümanların nüfus oranının %51’e düştüğü anlaşıldı. Çeşitli yollarda %49’u ortadan kaldırılan halktan geri kalanların kurduğu milis kuvvetleri Rus zulmüne karşı baş kaldırdı.

Osmanlı-Rus savaşlarında pek çok askerimiz şehit oldu. 1877-1878 yıllarında yapılan 93 harbinde toprağın bağrına konulan isimsiz kahraman şehitlerimiz adına abideler dikildi. Zivin-Halyaz, Gedikler, Yahniler, Alacadağ, Erzurum Aziziye şehitlikleri savaştan neler anlatır bizlere kim bilir. Savaşın şiddetinden Alacadağ’da kaybettiğimiz askerleri gömmeye bile vakit bulamadan çekilmek zorunda kalmışız. Bugün bu tepelerde dolaşanlar, şehitlik mertebesine ulaşmış bu evlatların kurumuş kemikleriyle karşılaşılır. Büyük şair Mehmet Akif Ersoy: “Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda” demekle ne kadar haklı olduğu ancak burada anlaşılır.

93 Harbinde Rusların Erzurum’u işgali önemli bir olaydır. 4 Kasım 1877’nin şafağında Ruslar Erzurum’a saldırıya

geçtiler. Birliklerimiz Mecidiye ve Aziziye tabyalarında yerlerini almışlardır. Ruslar, Topdağı ile Deveboynu arasındaki Van Deresinde yer alan iki Ermeni köyden yardım aldı. Bu köylerde, Rusların besleyip yetiştirdiği Taşnak Komitacıları yaşıyordu. Bunlar, Türkçe'yi iyi bilen ve Erzurum şivesi ile konuşabilen insanlardı. Aynı zamanda tabyaları da çok iyi bilirlerdi ve Ruslara rehberlik yapıyorlardı. 8 Kasım gecesi, Türk askeri gibi giyinmiş on beş kadar hain ve nankör Ermeni, Aziziye Türk tabyalarına girerek parolayı öğrendi, sonra nöbetçilere rahatça yaklaşarak onları öldürdüler.

Arkalarından gelen Rus askerleri de rahatça tabyalara girerek uykularında yüzlerce Türk askerlerini süngüleyip şehit ettiler. Üçüncü tabyada olayı fark eden Albay Fahri Bey, birliklerine gecenin dondurucu ayazında ateş açtırarak düşmana saldırıya geçti. Ruslar aynı şiddette ateşle karşılık veriyorlardı. Albay Fahri Bey aldığı bir kurşunla yaralandı ise de yaralandığını gizleyerek kıtasının moralini korumayı bildi. Aziziye'ye yapılan bu gece baskını

şehre ilk duyuran müezzinler oldu. İlk önce Ayazpaşa Camii müezzini halkı yardıma çağırmış, bunu diğer cami müezzinleri izlemişti. Erzurum bir anda karışmıştı ve eli silah tutan herkes; balta, kazma, paya ellerine ne geçirdiyse bir sel halinde ordumuza yardıma koşuyordu.

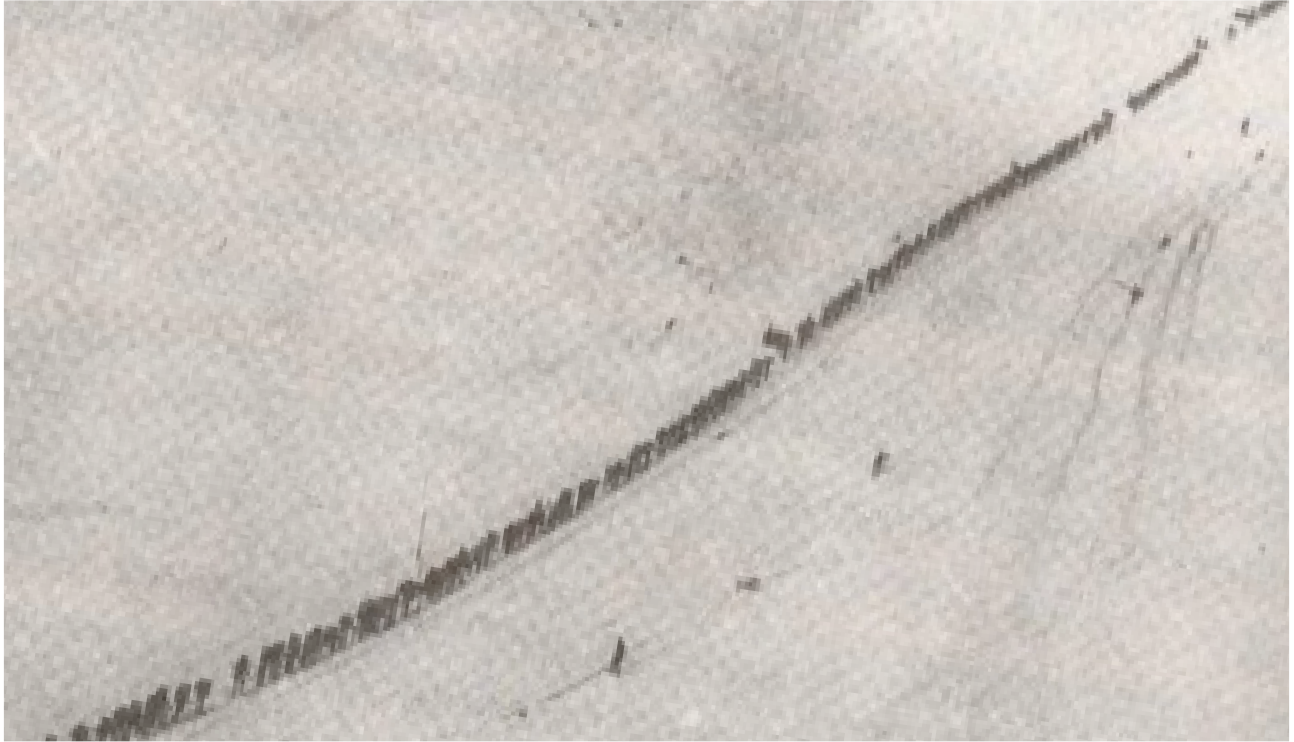
Topdağı'na doğru çılgınca bir insan akışı başlamıştı. Bu bir insan seliydi ki, ne düzgün bir kolu ne de bir safı vardı. Vatansever insanlar, karmakarışık bir şekilde tepeyi kaplayıvermişlerdi. Koşuyorlar, tırmanıyorlar,"Allah'ını seven gelsin" diyerek Rus Ordusu'nu yok etmek için saldırıyorlardı. Birkaç taburluk kuvvetiyle Ahmet Muhtar Paşa da Mecidiye Tabyasına yetişmişti. Ama şehirden kopup gelenler ne emir dinliyorlardı ne de komutan. Sadece büyük bir heyecan içinde düşmanın üzerine saldırıyorlardı. Kanlı, çok kanlı bir çarpışma başlamıştı. Gerçekten, gelenlerin heybetli kükreyişleri Rus askerlerini sarsmıştı. Kıyasıya yapılan ve boğaz boğaza geçen çarpışmalar sonunda on beşi kadın olmak üzere beş yüz kişiden fazla kayıp vermiştik. Türklerden

dört kat fazla olan Rus kuvvetleri de iki binden fazla ölü bırakarak kaçmak zorunda kalmışlardı. Bu savaşa katılan kadınlardan hayatta kalan ve Cumhuriyet Türkiye'sinde yakın zamanda ölen "Nene Hatun", Aziziye Şehitleri için yapılan anıtın açılış töreninde bu olayı şöyle dile getirmiştir:

"Hey oğul! Neydi o günler? Rus bizi yerimizden, yurdumuzdan etmiş, çoluğumuzu çocuğumuzu alarak Erzurum'a göç etmiştik. Bir yavrum vardı. Bir gece yarısı düşmanın Aziziye'ye girdiğini duyduk. Erkeğim silahını aldı ve çocuğumuzu bana emanet ederek

fırladı gitti. Yuvamızın, yurdumuzun ve ırzımızın can düşmanı Moskof gâvuru neredeyse şehre de girecekti. Sabah ezanları okunurken bütün şehir dışarı uğrayıverdi. Ya hep beraber ölecek ya da yıllardır yurdumuzu almak isteyen din düşmanlarını tepeleyecektik.

Sana nasıl anlatayım o günleri benim oğlum, nasıl! Görmeden, yaşanmadan anlaşılmaz ki... Aziziye tabyasının önü bir ana baba günüydü sanki. Öyle korkmadan kıyasıya bir saldırıyı ki, gavur bir saat bile dayanamadı. Kaçan kaçtı, kaçamayan satırın, kazmanın, baltanın altında can verdi. Ben de yaralanmıştım.

Her tarafımdan kan akıyordu. Ama bu kendi kanım mıydı, yoksa gavurdan sıçrayan mıydı, buna bakan bile yoktu.”

Balkan Savaşları

93 Harbinden yaklaşık 25 yıl sonra Osmanlı, bu sefer Balkanlar'da isyanlarla karşı karşıya kaldı. Osmanlı himayesi altında yaklaşık 500 yıl barış içinde yaşayan Balkan Devletleri, 8 Ekim 1912'de Rusya'nın da gizli desteği ile Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Balkan ülkeleri tek tek bağımsız oluyordu. Selanik düştü. İmparatorluğun böğrüne Balkanlardan bir hançer girdi. Ülkenin kalbi İstanbul'a dayandılar. Bulgar ordusu padişahın yaşadığı Dolmabahçe Sarayı'na 50 km ötede Çatalca önlerinde zor durduruldu. Son bir atakta eski başkent Edirne geri alınsa da Balkan'larda kalan son topraklar elden çıkmış oldu.

Balkan Savaşlarında Bosna'dan Yunan sınırına kadar uzanan bölgede yüzlerce şehidimiz bir tohum gibi düştü toprağın bağrına. Vatan ve dünya barışı için savaşan Mehmetçikler için Balkanlarda şehitlikler kuruldu. Belgrad, Üsküp,

Manastır şehitlikleri bunlardan birkaçı. Özellikle Bulgaristan topraklarında bugün dokuz bölgede Burgaz, Varna, Şumnu, Eskizağra, Filibe, Pazarcık, Rusçuk, Silistre ve Sofya'da Türk şehitlikleri mevcut, ama ne halde oldukları bilinmiyor. 1912 Balkan savaşında esir düşen askerlerimizin önemli bir bölümü Sofya'da kurulmuş esir kampına götürülmüş. Çeşitli zulüm, işkence ve hastalıklar sonucu ölen Türk askerleri, eski Türk mezarlığının bir köşesine gömülmüş. Bugün bunlardan hiçbirinin izine rastlayamıyoruz. Bulgarlar bu mezarlığı istimlak ederek milli park haline getirmiş.

Fatih Sultan Mehmet zamanından beri Osmanlı idaresinde kalan Arnavutluk, Balkan savaşları sırasında sayısız isyanlara sahne oldu. Mehmetçik bu topraklarda da bir Türk mührü olarak abideleşti. Bugün Arnavutluk'ta İşkodra ve Draç'ta onlar adına yapılmış şehitlikler var. Belgrad şehitliğinde, üzerinde ay yıldızlı arma taşıyan ufak bir anıt yer alır. Burası çoğunluğu balkan savaşlarında şehit düşmüş Türk

evlatlarının gömüldüğü yer. Kimlerin yattığı ve kaç kişinin bulunduğu bütün araştırmalara rağmen bulunamamış. Yunanistan ve Mora'nın her karış toprağı Türk kanı ile sulanmış. Balkan Savaşlarında ve öncesinde bu topraklarda şehit düşen Mehmetçikler için başta Selanik olmak üzere, Atina, Orfani, Mora ve diğer şehirlerde şehitlikler yapılmış. Bu şehirler ve kasabalar civarında meydana gelen Yunan isyanlarında ve Balkan savaşında birçok askerimiz şehit düşmüş ve buralardaki Müslüman mezarlıklarına gömülmüş. Ne yazık ki bu mezarlıkların önemli bir kısmı, Kurtuluş Savaşımızdaki Yunan yenilgisinden sonra Rumlar tarafından tahrip edilmiş. Mezar taşları yerlerinden sökülerek kilise ve bina inşaatlarında kullanılmış. Yunanistan'dan Türk mührünü gösteren bir şehitliğimiz yok mu? Elbette var. Yunanistan'ın liman kenti Pire yakınlarında. Buradaki şehitlik Birinci Dünya ve kurtuluş savaşında esir düşen Mehmetçikler için yapılmış. Tel örgülerle çevrilmiş ve koruma altında alınmış. Şehitlikte isimsiz ve nişansız birçok Mehmetçik yatıyor. Birkaç yazılı mezar taşı insana duygulu anlar yaşıyor.

Birinci Dünya Savaşı

1914'te Avrupa'nın ortasında Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Bir tarafta Almanya, Avusturya-Macaristan, diğer tarafta İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya. Osmanlı Devleti'nin Başkomutan vekili Enver Paşa, Balkanlar'ın acısını çıkartmak kaybettiği toprakları geri almak için Almanya'nın yanında savaşa girilmesi gerektiğine inanıyordu. Enver Paşa'ya göre hasta adam Osmanlı'nın iyileşmesi için tek çare buydu. Fakat Ordu, Balkan savaşlarından yeni çıkmıştı. Yorgun ve yıpranmıştı. Yeni bir savaşa hazır değildi.

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'nın ortasında bütün şiddetiyle devam ediyordu. Fakat Almanya'nın Avusturya cephesindeki durumu kötüye gitmektedir. Avusturya orduları, Sırp ve Rus orduları karşısında başarılı olamamıştır. Almanya, müttefiki Osmanlı'yı Rusya ve İngiltere'ye karşı savaş ilan etmesi için sıkıştırılmaktadır. Gayeleri açık; savaşı doğuya kaydırarak üzerlerindeki düşman yükünü azaltmak. Enver Paşa büyük bir cüretkarlıkla

“Başkomutan Vekili” sıfatından istifade ederek Amiral Souchon komutasındaki donanmaya Ruslara saldırma emrini verdi. Alman gemileri Osmanlı bayrağı çekerek Karadeniz’in kuzeyindeki Rus liman kentlerini topa tuttu.

Almanlar gayelerine ulaştı. Çarlık Rusya’sı derhal İstanbul’daki elçisini geri çekti ve bir nota ile Osmanlı’ya karşı savaş ilan ettiğini duyurdu. Sonra 1 Kasım 1914’te Doğubeyazıt’ı işgal etti. Böylece “Kafkas Cephesi” açılmış oldu.

Yıllarca sıla hasreti çeken Mehmetçiğin evine, köyüne, hasretlisine henüz kavuşup doyamadığı bir sırada, “Enver Paşa” imzasıyla seferberlik ilan edilir. Ordu, millet, halk savaşa hazır değildi. Buna rağmen tarihimizin en büyük, en bitirici, en yıkıcı, en acımasız ve belki de en maceracı seferberliği, Enver Paşa ve İttihatçılar tarafından ilan edildi.

O günden sonra Haydarpaşa’nın kara vagonları Mehmetçik taşır, çoğu dönülmez yolun yolcuları. Cephelere ölmeye sevk edilen on binlerce asker, her

gün yolları, köprüleri, vapurları, iskele ve garları doldurmaktadır, en çok da Haydarpaşa’yı.

Kadınların ellerinde küçük beyaz mendiller vardır, titreyen yanaklarda ıslak hüznler... Yedek Subay Münim Mustafa yaşadığı o günleri şöyle anlatır:

“Birbirine doğru belki de son defa uzanan genç zabıt, genç kız, ak saçlı anne, ihtiyar baba, kardeş, nişanlı... başları, a kolları, havada sallanan eller, mendiller... Sonra pencereden başlarını uzatan gençlerin hep bir ağızdan gür sesle söyledikleri milli marşlar ve şarkılar; ‘Hey gaziler... yol göründü!... Aile ocağından, bütün sevdiklerimizden ve tanıdıklarımızdan hemen ayrılacaktık; birbirimizden de ayrılacaktık, hatta, kim bilir belki bir kolumuzdan, bir bacağımızdan, iki gözümüzden, belki dünyadan ayrılacaktık... Mefkuremiz ile hakikatin sertliği arasındaki çarpışmanın ilk şaşkınlığı fazla sürmedi. Kalplerimizdeki büyük memleket aşkı yeniden ve daha alevlendi. Kendimizi topladık. Bütün mazimiz ve sevgilerimiz üzerine bir

kırmızı çizgi çekmeye çalıştık. Artık bizim için yeni bir hayat başlamıştı! Çok değil, daha bir yıl önce Balkan Harbi için Anadolu'dan İstanbul'a gelen yiğitleri karşılayan Haydarpaşa, şimdi de İstanbul'dan Anadolu'ya uğurlamaktadır belki de aynı yiğitleri, "Kafkas Treni" ile... Konyalı Mehmet Trablus'tan döndükten sonra tekrar çağrılmıştır. İskodralı Mehmet, Edirne muhasarasına katılmıştır. İstanbullu Mehmet okulunu bırakmış, gönüllü askere yazılmıştır, Şirvanlı Mehmet Kafkasların intikamındadır."

O günleri yaşayan Yedek Subay Faik Tonguç şunları ekler:

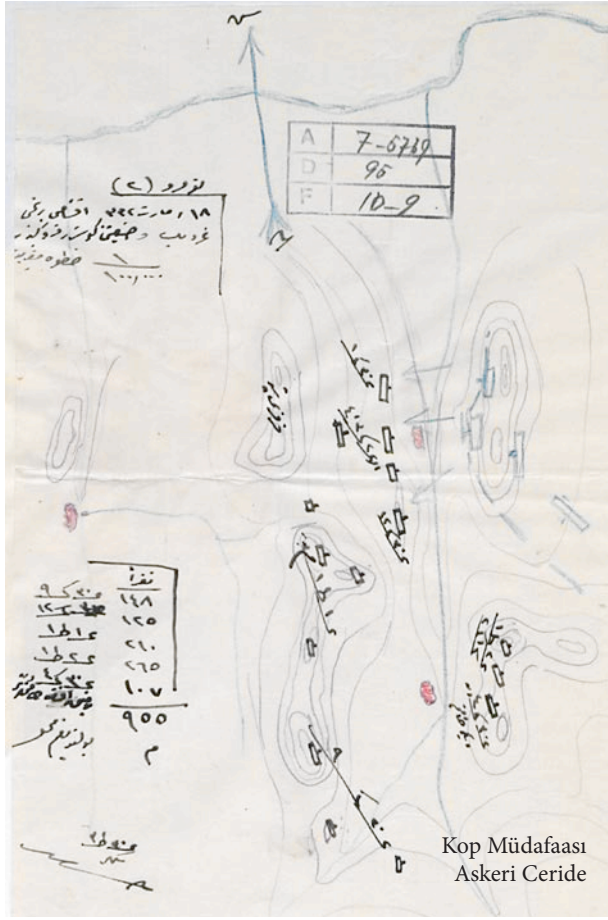
"Yaşlılar bizim ham hayaller peşinde koştuğumuzu söylerlerdi. Biz de onlara yakında mektuplarımızı Gence'den, Bakü'den alacaksınız!" cevabını verirdik. O anda marşlarımız dudaklarımızdan dökülürdü.

Yüz sene var ki, Moskaf'un derdi,
Yurdumuzun bağrını deldi.
Marş, marş, haydi arkadaş,
Göğsünü ger, Kafkaslar'ı aş!

Harputlu Mehmet Şam'dan sevk edilmiştir. Amasyalı Mehmet Yemen'e gidecektir aynı kara vagonlarla kendi Haydarpaşa'sından, Maraşlı Mehmet Çanakkale'ye, Urfalı Mehmet Sakarya'ya... Trabzonlu Mehmet, Edirneli, Antalyalı, Diyarbakırlı Mehmet, Mehmet'ler... Çerkez Mehmet, Kürt Mehmet, Arnavut, Ermeni, Arap Boşnak, Müslüman, hepsi yanık yüzlü "Türk "Mehmet... Mehmetlerin yüreğinde hıçkırık vardır, Haydarpaşa'da tren düdüklarine karışan uğultulu sessizlik..."

Yedek Subay Şevket Süreyya Aydemir Haydarpaşa garında yaşadıklarını şöyle aktarır:

"Bu gidenlerden çoğunun geri dönmeyeceğini ve şimdi bu uğurlayışın, onlardan birçoğu için, çocuklarını son görüş olacağını da herhalde anlıyorlardı. Fakat ne şikayet sesi, ne taşkın bir hıçkırık... Bilakis herkes bu ayrılışa adeta mesut bir gün, yıllardan beri beklenen, yıllardan beri hazırlanılan bin sevinç günü havası vermek için elinden geleni yapıyordu. Fakat bütün bu insanlarda az sonra birden sel gibi coşacak, seller gibi

çağlayacak göz yaşlarına diledikleri gibi bir mecra verebilmek için, trenin bir an önce kalkmasını ve kendilerini evlerinin gizli köşelerine bir an önce atabilmeyi bekleyen sabırsızlık hali, her şeye rağmen seziliyordu... Kara vagonlarda 'Kafkasya dağlarında çiçekler açar' marşını söyleyerek yola çıkanların ardından, o dağları İzmit'in yanında sanan İstanbullu yaşlı kadınlar, dualar etmektedir. İstanbul hüznü bir sonbahar güzelliğindedir. Karar trenler, Ulukışla'ya kadar taşır

askerleri, başka demiryolu yoktur... aslında yol bile yoktur; atlarla, kağnılarla, yürüyerek süren zorlu yolculuklarla ulaşılacaktır Erzurum'a, oradan Sarıkamış'a. Ömrü Balkanlar'da geçmiş subayların, İstanbullu yedek subayların Anadolu'yu ilk görenlerin, o kırık havayı ciğerlerine ilk çekenlerin hepsi şaşkındır..."

Osmanlı, Birinci Dünya Savaşına girince Mehmetçik Avrupa içlerinden Basra'ya, Kafkasya'dan Yemen'e kadar birçok cephede savaşmaya başladı. Kafkas Cephesinde; Doğu Karadeniz'den İran içlerine kadar uzanan bölgede Ruslarla çarpıştı. Irak Cephesinde; Basra körfezine asker çıkartarak Irak'ı işgale kalkışan İngiliz kuvvetleriyle savaştı. Sina-Filistin-Suriye cephesinde, İngilizlerle vuruştı. Çanakkale'de İngiliz-Fransız saldırılarını kahramanca durdurdu. Galiçya-Makedonya-Romanya'da müttefiklerin yardımına koştu. Yemen ve Hicaz cephesinde İngilizler ve onların kışkırttığı asilerle mücadele etti.

Mehmetçik her cephede destanlaştı. Nice kahramanlıklar gösterdi. Anadolu

anası, kınalı kuzusunu cepheye yollarken dönmeyecekmiş gibi vedalaşıyordu. Ya Mehmetçik? Cepheye giderken dönmeyi, uzaktan da olsa baba ocağını bir kez dahi görmeyi düşünüyor muydu? Onlar ölmeleri gereken yerde en ufak bir tereddüt göstermeden gülümseyerek ölüme gittiler. Vatan için nice selviler yıkıldı. Gidenler geri gelmedi. Anadolu'da gözü yaşlı analar, duvaklı gelinler duygularını ağıtlara döktüler “bura yemendir, gülü çemendir, giden gelmiyor, acep nedendir?”

Sarıkamış Harekâtı

Sarıkamış Harekâtı için Arap eyaletlerinden kuvvetler toplandı. Osmanlı için Birinci Dünya savaşın yeni cephelerini açmak sanıldığı kadar kolay değildi. Her şey eksikti. Ne cephe ne yiyecek ne giyecek ne de bunları nakledecek hayvanlar var. 3. Ordu komutanı Hasan İzzet Paşa zamansız olarak nitelediği cephenin açılmasına karşı çıkışı onu görevinden etti. Enver Paşa Erzurum'a geldi. Sarıkamış kuşatma harekâtının ana hatlarını Alman ve Türk kurmaylarına anlattı. 3. Ordu Sarıkamış'a

sardıracaktı. 11. Kolordu Rusları oyalamak için sağ kanatta yer alacak. 9. Kolordu merkezde yani Sarıkamış'a geçiş yönünde olacak, önce Baldız'a ardından da Sarıkamış'a geçecek. 10. Kolordu da İslamköy-Oltu-Penek yönünden Baldız Yaylasından Allahü Ekber dağlarına ulaşacak. Hedef Rusların arkasına sarkmak.

Her birliğin günlük yürüme hızları hesaplanarak, hangi günde nerede olacağı, nerede buluşacakları ve saldırma noktaları tek tek tesbit edildi. Fakat hesaba katılmak istenmeyen bir şey vardı: -35 dereceye, hatta daha aşağıya düşen dondurucu soğuklar.

İki müfreze dahil 75 bin 660 savaşçısıyla toplam 118 bin 660 kişilik Osmanlı ordusu 94 piyade taburu, 20 süvari bölüğü ve 228 topuyla “Sarıkamış Kuşatması” adıyla tarihe geçen harekata 22 Aralık 1914 sabahı başladı. Oysa o sabah dehşetli bir kar fırtınası ve tipiyle açılmıştı. Hava çok kötü olmasına rağmen ilk gün, harekât planı aynen uygulandı. İkinci gün kar ve tipi bir

türlü aman vermiyordu, erzak ve teçhizat ileri hatlara taşınamıyordu. Askerler aç, çıplak, donanımsız, yalınayak başı açık durumdaydı. On binler dinmek bilmez bir tipi altında dağlara sürüldü.

3. Ordunun askerleri -35 derece soğuğa karşılık yırtık yazlık elbiseleriyle bu tepelerde hayatta kalma mücadelesi verdiler. Ayaklarında yırtık çarıklar, sırtlarında yamalı elbiselerle, bir savaşa giden askerlerden çok tarlaya giden işçilere benziyordu bu gençler ne bir paltoları ne de kalın çorapları vardı. Doğru dürüst üniformaları olmadığı için evden getirdikleri yerel kıyafetlerle sarılmışlardı. İstanbul'dan kışlık elbise ve askeri malzeme getiren gemiler, Karadeniz'de Ruslar tarafından batırılmıştı. Enver Paşa destek beklemeden harekate başlayan askerlerine hitaben şöyle diyordu:

“Askerler hepinizi ziyaret ettim. Ayağınızda çarık, sırtınızda paltonuz olmadığını gördüm. Lakin karşınızdaki düşman sizden korkuyor. Yakın zamanda Kafkasya'ya gireceğiz. Orada her türlü nimete kavuşacaksınız.

İslam aleminin bütün ümidi sizsiniz.”

Türk askeri, sayıca az ama kış şartlarına hazırlıklı Rusların üzerine imkansızlıklar içinde yürüdü. Ruslar ise Sarıkamış'ta sıcak karargahlarında bekledi. Mehmetçikler durmaksızın yürüdüler, baldız yaylasına, Çerkezköy'e, Otluya, Allahü Ekber dağlarına, Sarıkamış'a ve o küçücük kasabaya giden mevzilere yürüdüler. Açlık, soğuk, yorgunluk. Bırakın donmak üzere olan bedenlerini saracak bir elbiseleri bile yoktu. Artık savaşmak için değil, hayatta kalabilmek için yürüyorlardı. Sarıkamış alınmalı diyordu komutan, ama ölüm birer birer değil onar onar birlikleri vurmaya başladı. Arada sırada Rus askerleriyle çatışmaya giriyorlardı. Ama en büyük savaş doğaya karşı veriliyordu. Gözleri kör eden tipi yüzünden 2 Türk tümeni birbirine saldırmış ve bu hata 2 bin askere mal olmuştu.

O günlere şahit olan bir askerin mektubu, facianın küçük bir boyutunu günümüze şöyle taşır:

“Bu yaz, iki alayımızla Yemen’den buraya naklonulduk. Yola koyulmamızdan dört ay sonra buraya ulaştık ki, Arabistan’ın cehennemî sıcağı Köprüköy’deki ayaz yanında nimet-i ilâhi imiş. Burada çadırın perdesi buza kesmiş oğlak kulağı gibi kırılmakta ve kopmakta. Bölük kumandanım, beni sıhhiyeye nakletmiş ise de, tabip ve ilaç yokluğundan çaresiz kalıp tekrar takımına döndüm. Akşam yaklaşınca Köprüköy’e civar dağlardan tipi boşanır. Kumandanımız, gelecek cuma Başkumandan Enver Paşa Hazretleri’nin teftiş ve hücum için geleceğini müjdeledi. O gelinceye kadar da yün içlik, çorap ve paltoların verileceğini ve Yemen yazlıklarını atacağımızı müjdeledi. Allah, devlete ve millete zeval vermesin. Başkumandan Paşa Hazretleri’nin gelmesi ile, Moskof’un kahrolacağından ve kâfirin, karşıımızdaki tepelerde geceleri seyrettiğimiz ocaklı ve mutfaklı karargâhlarını ele geçireceğimizden subaylarımız çok emin. Şafak söktüğünde 2059 rakımlı Kızkulağı Tepesi’nden Moskof obüs yağdırır ama şükrolsun, zafer bizim olacak. Gece bastırıldığında, tepelerdeki Moskof ocaklarının ateşi

gözlerimizdeki ayazı tandır közüne tebdil eyler. Başkumandan Paşa Hazretleri acele gelse ki, ateşe kavuşsak...”

Dağa çıktıklarında son derece yorgun ve bitkin düştüler. Keskin bir rüzgâr ve şiddetli bir tipi başladı. Yağan kar ve fırtına yolları kapatıp çadırları yıktı. Bu andan itibaren göz gözü görmez oldu. Kimsenin kimseye sesini işittirmesi imkânı kalmadı, asker dağıldı.

Gündüz başlayan yürüyüşte yumuşayan çarıklar gece ayazında gece Mehmetçiğin ayağını bir mengene gibi ayaklarını sıkmaya başladı. Adım atmak neredeyse imkansızdır. Askerler olduğu yerde zıplar, atlar, kendini karların içine vurur ve ayaktan başlayan donma yavaş yavaş tüm vücuda yayılır. Askerler ordunun işaret taşları gibi yollara dizilir. Kimi çömelmiş, kimi oturmuş, kimi yuvarlanmış, kimi bir ağacın gövdesine dayanmış kardan heykellere dönüşürler.

Otuz birinci Tümen Komutanı Vekili Yarbay Ahmet Tevfik, Çatak’ta Onuncu Kolordu Komutanlığına şunları yazar:

“Şimdiye kadar yolda 50 askerin donduğunu ve çadırların geç gelmesinden ve çoğunun direk ve kazıklarının olmamasından ve yolun fenalığı, havanın kötü oluşu sebebiyle çadırlardan istifade edilemedi. Askerler 3 günden beri aç ve erzaksız.”

İhtiyat Süvari Tümen Komutanı Albay Aziz Samih İtler o günleri şöyle anlatır:

“Soğuk çok ziyade. Havada kar zerreleri uçuyor, yapıştığı yerde kalıyor, toplanıyor, çoğalıyor. Telgraf telleri beyaz ve kalın bir hat olmuş. Ağaçlar gelin gibi beyazlara bürünmüş, hayvanların her kılının ucunda bir kar ve buz zerresi hasıl olmuş, hayvanların umumu kır renkte görünüyor. 11. Kolordu, erzak kalmadığından çabuk yetiştirilmesi için feryad ediyor, menzil vasıtaları kâfi değil. Vali bey bir defalık, yüz elli bin kilo erzakı ahali sırtında taşımayı üzerine aldı. Erzurum ahalisi, denenmiş vatan sevgileriyle bu yükü taşımayı seve seve kabul ettiler. Otuz kiloluk torbalar yaptırıldı. Mektep çocuklarının, sırtlarında un torbaları ile hükümet konağı önünden hareket etmelerindeki fedakârlık ve hamiyet

numunesi, herkesi ağılattı.”

Albay Aziz Samih İtler sözlerine şöyle devam eder:

“Neferleri sıcak yerler ahalisinden olan bu tümenin hepsi yalnız don ve gömlek giymiş olup, kaput yerine maşlahlı idiler. Sefil köyün dar ve pis odalarında toprak üzerinde örtüsüz yatıyorlardı. Sıfırdan aşağı beş derece soğuk olan bu mevsimde kapının önüne nöbete çıkmak bile bu giyimsiz köy çocuklarına en büyük işkence yerine geçiyordu. Bu neferlerle nasıl muharebe edileceğine aklım ermedi... Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'ya giderek süvari alaylarının halini, teçhizatını, harp kıymetlerini izah ettim. Ordu Komutanı dediler ki; “Balkan Muharebesi'nde ordu mükemmelen giyinmiş ve teçhiz edilmişti. Mağlup olduk. Bu defa da teçhizatsız harbedelim!”

Ve Bir destan yankılanır Allahü Ekber dağlarında. Hasan acılar içindedir. Taze evlidir. Vatan savunması denince eşini bırakmış, cepheye koşmuştu. Özlem, için

için gönlünü kavururken yolda eşinin hastalandığını, verem olduğunu öğrenir. Henüz ona doymamıştır, içi yanar. Samsun tarafından gelmiştir buralara. Hep yürümüştür asker. Dudaklarından Türküler boşanıverir birden.

Gözümde gözyaşım buz olmuş akmaz
Binlerce askerim yarına çıkmaz
Kapandı gözlerim, bir daha bakmaz
Belki ondan verem oldun Eminem.

Donarak öldüler hep arkadaşlar
Kar erir, devrilir mezarda taşlar
Ziyaretçilerimiz kartallar, kuşlar
Belki ondan verem oldun Eminem

Bu şiddetli kar fırtınasından kurtulan bir asker yaşananları şöyle anlatır:

“En nihayet dağa çıktık. Bizi vahşi manzarasıyla karlı bir yayla karşıladı. Son derece yorulmuş ve bitkin düşmüştük. Keskin bir rüzgâr ve şiddetli bir tipi başladı. Bu andan itibaren göz gözü görmez oldu. Kimsenin kimseye sesini işittirmesi imkânı kalmadı. Asker dağıldı. Herkes kendi canının derdine

düştü. Enginlerde, dere içlerinde, orman bucaklarında nerede bir kara nokta, duman çıkan bir ocak gördüyse oraya saldırdı. Kolordu uçsuz bucaksız yaylada dağıldı... Subaylar çok uğraştılar, fakat kimseye söz işittirmek gücü kalmamıştı. Yol kıyısında karların içine gömülmüş bir asker, bir yığın karı kollarıyla kucaklamış, titreyerek, feryat ederek dişleriyle kemiriyor, tırnaklarıyla kazıyordu... Zavallı çıldırmıştı... Bu zirvelerde 40 bin kişilik 10. Kolordu, bir günde karlara gömülmüştü.”

Güneş ışıkları, 1915’in ilk günlerinde Soğanlı ve Allakhuekber dağlarını aydınlattığında onbinlerce askerin donmuş vücutları ortaya çıktı. Gecenin karanlığı birlikleri yok etmişti. Aynı güneş Baldız’da, Kız Kilisesinde, Norşin’de ve Çatak’ta yani Sarıkamış’a giden bütün yollarda yaşanan kıyımın izlerini aydınlatacaktır. Ölenlerin sayısı bilinmiyordu kimilerine göre 30, kimilerine göre 90 bin şehit verilmişti kara kışa, ama geride kalanları saymak artık iyice kolaylaşmıştı. Koca bir ordu tamamen yok olmuştu. O yıldan kalan

otoğraflar, yaşanan dramın boyutlarına ışık tutuyor. Bu trajedi Allahüekber dağlarında yaşandı. Tarih ne böyle bir faciayı yazdı ne de gördü.

Sarıkamış'taki Ruslara taarruz etmek için fırtınanın kucağına atılan askerlerden pek azı dağı aşılabildi. Diğerleri yüce dağların yamaçlarına ekilmiş toprağa düşen bir tohum gibi arkada kaldı. Asker sayıları yüzde doksan azalan, dağılan, donanımsız kalan birlikler bu kez Rusların saldırısıyla karşılaştı. Karşıda karnı tok, sırtı pek en mükemmel silahla mücehhez Moskof ordusu. Enver Paşa'nın askerinin sadece inancı var, başka bir şey yok. Yorgun ve bitkin askerler yine de Sarıkamış'a taarruz etti. Ancak akıbet belliydi. Fırsat kollayan Rus orduları, 4 ocak'ta karşı saldırıyı başlattı. Ve Türk askerleri tutsak edildi. Ruslara esir düşen Teğmen Hüsametdin Tuğaç'ın anlattıkları hadisenin büyüklüğünü gözler önüne seriyor:

“Derin karda bir tarafa da kaçamadık, yakalandık. Benim tabancamı kullanmama da vakit kalmadı. Yirmi

kadar Kazağın başında bulunan subay nazik davrandı. Beni teselliye çalışıyordu. Ne söylediğini anlamıyordum ama sözleri yumruk gibi beynime iniyor ve gırtlığımı tıkiyordu. Genç bir teğmenin başından geçecek olan türlü acı olaylar ve maceralarla dolu 2,5 senelik esaret devri işte bu kara günde başladı...Süngülü iki erin yanında tek atlı araba ile Sarıkamış'a gidiyordum. Karakurt'tan biraz uzakta 60,70 kadar Türk askerine rastladım. Bunlar da Sarıkamış'a doğru gidiyorlardı. Konuşabildim. Harput jandarma taburundan imişler...

Eski bir yağmurluğun altında çoğu pantolonsuz ve beyaz donla ve yırtık çarıkla muharebe eden ve geceleri siperlerde donup ölen 11. Kolordu erleri gözümün önüne geldi. Tümenimin solunda Yüzveren köyü yakınında bir gece keşfi yaparken ben öyle üst üste yan yana donup kalmış erlere rastlamıştım.

En soğuk iklimlerden olan Soğanlı dağlarının bu şiddetli kışında buralarını bir yağmurluk ve yazlık elbise ile aşmak zorunda olan 9. Kolorduyu düşündüm.

Ayaklarında buz mihı olmadığı için buzlanmış arızalı yerlerde yürüyemeyen bineklerini çok defa yedekte taşımak zorunda kalan süvarilerimizi hatırladım. Nihayet bu yarı aç ve yarı çıplak ordunun, tabiatın bütün sertliklerini de yenerek bu iyi hazırlanmış düşmanla nasıl boş ölçüşebileceği düşüncelerine daldım.

Bunun sonu yenilgi idi... ne yazık ki bu aslan gibi insanlara... ne feciydi bu acı gerçekler... Halbuki bu harbe ne büyük istek ne tatlı bir heyecanla girmiştım. Akşama doğru Sarıkamış'a geldi. Karlı tepelerin ve ormanların ortasında kırmızı çatılı birer katlı evlerden ibaret bir kasaba, biraz ötede koyu çam ormanının eteğine oturtulmuş büyük askeri binalar... Böyle mi gelecektim sana!..”

Sarıkamış'la ilgili hatıralarını yazanlar Sarıkamış'ın ne büyük bir facia olduğunu gözler önüne seriyor. Rus Kurmay Başkanı Pietroroviç, anılarında Sarıkamış'a ulaşan bir avuç kahramanı şöyle anlatır:

“İlk sırada diz çökmüş beş kahraman.

Omuz çukurlarına yasladıkları mavzerleri ile nişan almışlar. Tetiğe asılmak üzereler. Ama asılamamışlar. Kaput yakaları, Allah'ın rahmetini o civan delikanlıların yüreklerine akıtabilmek istercesine semaya dikilmiş, kaskatı... Hele bıyıkları, hele bıyıkları ve sakalları! Her biri birer fütuhat oku gibi çelik misal. Ya gözler?.. Dinmiş olmasına rağmen şu kahredici tipinin bile örtüp kapatamadığı gözleri!.. Hepsi açık!.. Tabiata da başkumandana da karşısındaki düşmana da isyan eden ama Allah'ına teslimiyetle bakan gözler... Açık, apaçık!..

İkinci sırada öyle bir manzara ki, hiçbir heykeltraş benzerini yapmayı başaramamıştır. O ürkütücü ayaza rağmen, sağlarında fişekleri debelenerek üzerlerinden atmaya tenezzül etmemiş iki katırın yanında başları semaya dönük, altı masal güzeli Mehmed... Sandıkları bir avuçlamışlar ki, hayatı biz ancak böyle bir hırsla avuçlayıvermişizdir. Öylesine kaskatı kesilmişler. Ve sağ başta Binbaşı Mustafa Nihat. Ayakta... Yarabbi, bu bir ayakta duruştur ki, karşısında düşmanı da kâfiri de lanetlisi de Allah'ın huzurunda

Sivas'ta bulunan Esir Rus subaylarından bir grup

diz çöküş halinde gibi. Endamı, düşmanı dize getiren bir tekbir velvelesi gibi. Belinde, fişeklerinin yuvalarını tipi ile kapatmaya bütün gece düşen kar bile razı olmamış. Sol eli boynundaki dürbünü kavramış. Havada donmuş, Kale sancağı gibi... Diğer eli belli ki, semaya uzanıp rahmet dilerken öylesine taşlaşmış. Hayrettir, başı açık. Kömür karası gür saçları beyaza bulanmış...”

Moskova'daki askeri müzede sergilenen bu satırların sonu şöyle biter:

“Allahuekber Dağları'ndaki Türk müfrezesini esir alamadım. Bizden çok evvel Allah'a teslim olmuşlardı.”

9. Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay Şerif Köprülü esaretten döndükten sonra Sarıkamış harekatıyla ilgili yazdığı kitabında kayıp sayısını 109.274 kişi olarak verir. Olaydan 19 yıl sonra Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan araştırmaya göre kayıp, 108.000 kişi olarak gösterilir. Geriye kalan 12.000 kişide yakalandıkları tıfısten kurtulamaz. Enver Paşa'dan geriye son bir bildiri

kalmıştı, 8 Ocak tarihli bildiri şöyle:

“Arkadaşlar! Hemen bir ay oluyor ki içinde bulunarak günlerce süren muharebelerde düşmana nasıl saldırdığınızı gördüm. Havanın, yerin ve düşmanın gösterdiği direnmeleri her türlü yoksulluğa bakmayarak kırdınız ve düşmanı ata topraklarından sürüp götürdünüz. Düşmandan yerler aldınız. Bu uğurda sarf ettiğiniz emekler hiçbir vakit kaybolmayacaktır. Bundan dolayı sizi padişahımız başta olduğu halde bütün millet tebrik ediyor. Ben yine İstanbul’a dönüyorum. İnşallah bundan böyle de büyük büyük başarılar kazanarak düşmanı bir daha baş kaldırmayacak derecede kahreder ve şehitlerimizin ruhunu şad edersiniz. Sizi Allah’ın birliğine emanet ediyorum. Unutmayınız ki, Allah her zaman yardımcınızdır!”

İstanbul’a çekilen son bir telgraf şöyle:

“Ruslara karşı başlanmış olan harekât, Rus Ordusu’nun kesin surette yenilgisiyle sonuçlanmadıysa da iyiden iyiye sarsılmasına, düşman arazisinin bir

kısımının ele geçirilmesiyle düşmanın sınır dışına çıkarılmasına imkân verdi. 15 gün süren taarruzlarımız sonrasında yorulmuş olan ordumuz dinlendirilmekte ve daha sonraki harekatlara hazırlanmaktadır.

Ben Ordunun komutasını hafız Hakkı Paşa’ya bırakarak İstanbul’a hareket ediyorum. Bununla beraber bütün bu bilgilerin ve İstanbul’a hareketimin gizli tutulmasını istirham ederim.”

Sarıkamış Harekâtı’nda Mehmetçik şiddetli kış şartlarına rağmen Ruslarla her çarpışma galip geldi. Özellikle Köprüköy muharebesinde Ruslar yenilince “Rus orduları başbuğu” sayılan son Rus çarı II. Nikola 1914 Aralık başlarında Kars’a gelmiş buradan da Sarıkamış’a varıp Rus-Kafkas ordusunun bozulan maneviyatını düzeltmek için cepheye gelerek Micingert’de askerlere nutuklar söyleyip eliyle madalyalar dağıtarak ordusunu cesaretlendirmeye çalıştı. Türk ordusu Sarıkamış giden yollar üzerinde Ruslarla çarpıştı. Sarıkamış’a ulaşabilen birlikler de düşmanla şiddetli bir çarpışmaya girdi. Özellikle 9. Kolordunun 17. piyade

Tümeni çok şerefli ve yiğitçe savaştı, fakat soğuk ve silah yokluğu yüzünden geri çekilmek zorunda kaldı. Kuvvetlerimiz kara kışa çok kayıp vermesine rağmen Ruslarla savaşıp ve onlara 30 bin civarında kayıp verdirmiş.

Rus Ordusu Komutanlarından General Nikoloski, Türk askerinin nedenli kahramanca savaştığını anlatır:

“Onlar, tarihi olan sabır ve tahammüllerini göstermişlerdir. Çatak ve Bardız üzerinden Sarıkamış’a taarruz eden birlikler, harekât için hiç de müsait olmayan bir araziden ilerlemek zorunda kalmışlardı. Türk askeri, kışın en şiddetli zamanlarında bile muharebe edebilecek bir güce sahipti. Dondurucu soğukun şiddetinden telefonların bile işlemediği zamanlarda, 2-3 hafta süreyle ve devamlı olarak, bir barınaktan yoksun kaldıkları anlarda bile hiç durmadan muharebe etmişlerdir. Oysa bu asker düzensiz olarak beslenmekte ve erzak gelişigüzel verilmekteydi. Böyle tahammülü çok zor şartlar içinde bulundukları halde, Türk askerleri kahramanca çarpışmışlar ve tam

10 gün, hiç istirahat etmeksizin, inatçı bir şekilde muharebeye devam etmişlerdir. Ancak, bütün bu olumsuz şartlara rağmen Sarıkamış’ın Ruslar’a ne kadar pahalı yamal olduğu, harp bittikten sonra anlaşılacaktı.”

11. Kolordu Komutanı Tuğgeneral Galip Paşa, Mehmetçiğin kahramanlıklarını şöyle anlatır:

“Köprüköy Harbi’nde 28. Tümen 83. Alay’ının sahra tahkimatıyla takviye edilmiş olan 1905 rakımlı ‘Çobandede’” dağındaki Rus mevzilerine yaptıkları hücumlar, harp tarihimize geçecek hamaset tablolarıyla doludur...

Köprüköy Meydan Muharebesi iki gün bütün şiddetiyle devam ettikten sonra lehimize neticelendi. Bundan başka, 34 ve 18. Tümenlerimiz, aynı şekilde müstahkem olan Hombiki tepelerine, öyle kahramanca saldırmışlardı ki Ruslar neye uğradıklarını bilemeyerek mevzilerini terke mecbur oldular. Şimdi sıra, düşmanın takibine gelmişti. Ruslar, Köprüköy Harbi’ni kaybedince, 25 kilometre geride,

önceden hazırlamış oldukları Azap mevzilerine sığındılar. İki kolordu ve bir nizamiye süvari tümeniyle yaptığımız taarruzlarda düşmanı bu mevzilerinden de tard etmeye muvaffak olduk. Her iki meydan harbinin kazanılmasını, evvela Mehmetçiklerin yüksek taarruz kabiliyetlerine, sonra da kumanda mevkiindeki arkadaşlarımızın fedakarlığına borçluyuz. Tümenlerin, taarruzun bilhassa ikinci günü gösterdikleri kahramanlık, Türk askeri için, ebedi bir iftihar vesilesidir. Ruslara, büyük bir darbe indirmiştik. Fakat ordumuz iaşe ve giyim bakımından hiç de iyi vaziyette değildi. Birçok neferler, elbiseleri parçalandığı için, kaputlarını entari ve mintan üzerine giyiyorlardı. Bukadar acıklı şartlar altında, ancak Türk harbedebilir. Mehmetçikler bu meydan muharebelerinde tahammül ve feragatin en yüksek örneklerini gösterdiler. Burada da arazi, son derece sarptı, düşman mevzileri, mükemmel surette tahkim edilmişti. Tümenler müthiş telefât veriyor, Mehmetçikler, sapır sapır dökülüyor, saflar arasında korkunç boşluklar hasıl oluyordu. Fakat

sağ kalan Mehmetçik, kılı bile kıpırdamadan şehit arkadaşlarının ölülerine basarak düşman üzerine atılmaktaydı.

Harp meydanıydı. Dışarıda giderek bastıran kar kış, 'eşhas ve malzemede noksanlık', Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'da hep tedirgin bin hal vardı; hiç kimseye danışmadan... Yine müdafaaya geçmek kararını verdi. Fırtınalı bir gecede, ani bir yürüyüşle cepheyi on-onbeş kilometre geriye aldırıldı. Bu ihtiyarı ricât, ordu için büyük bir felaket olmuştu. İklimin sertliği ve mevsimin zalim tesirleri altında birçok askerlerimiz ve zabitlerimiz donma neticesi yollarda şehit düşmüştü... Ordu yorgun düşmüş, moralman yıkılmış, Kolordu Komutanları ile Ordu Komutanı arasında düşünce ayrılıkları ve hatta sürtüşmeler belirmişti..."

Sarıkamışla ilgili dram esir olan subay ve erler için bitmemişti. 7 bine yakın Mehmetçik esir alınarak Sibirya'ya ve diğer Rus bölgelerine götürülerek ağır işlerde çalıştırılmış. Birçoğu dayanamayarak şehit oldu. Bazıları

kaçarak Anadolu'ya geri dönmüşse de karşılaştıkları manzarayla kahroldu. Eşleri ölmüş, çocukları dağılmış, evleri bomboş ıssızdı. Dönebilenler, bu sefer de tifüs çaresizliğini yaşamaktadır. 3. Ordu komutanı Hafız Hakkı Paşa tifüsten öldü. Ordu kumandanı'na kadar sirayet dairesini genişleten tifüs ve hümmayı racia çok adam öldürüyordu. Hasan Kale'nin kuzeyinde uzun ve derin hendekler açılmış, her gün arabalar bunlara mütemadiyen ölü taşıyordu.

Ordu Sıhhiye Başmüfettişi Dr. Tevfik Sağlam geri dönen askerlerin halini anlatırken şöyle der:

“Geri dönen asker son derece bitkin bir halde idi. Bunların çoğu en ufak bir tesirle hasta oldu ve öldü. Böyle bir muhite salgınların büyük bir vüsat ve şiddet kesbetmesi tabii idi... Hasta ve yaralılar her tarafa dağılmış, öteye beriye sığınmış birçokları memleketlerine kadar yollanmış, bir kısmı da yollarda ölmüştü. Bilhassa Pasinler Ovasında, Tortum Vadisinde, Erzurum ovasındaki köylere sığınan erattan ölenler ölmüş,

hastalananlar öylece bakımsız bir halde kalmışlardı. Mesela Köprüköyü'nde henüz seyyar hastane teessüs etmeden evvel hasta ve yaralılara 15 kadar ev, ahır, samanlık gibi yerlerde firarilerle, ölülerle karışık bir halde bulunuyordu. Hasankale'de kışlada tesis edilmiş olan hastanada 1.600 kasaba içindeki 20 kadar evde 1.000'den fazla hasta ve yaralı vardı. Hasankale'nin her evinde hasta, firari, zuafa dolu idi. Hertev'de 100'den fazla yaralı ve hasta vardı. Başlarında bir hekim bile yoktu. Alvar köyünde 230 yaralı ve hasta yatıyor ve bunlara bir eczacı kendiliğinden bakıyordu. Erzurum hasta, yaralı, zuafa, firari, hülasa her çeşit erat akını karşısında kalmıştı. Sokaklarda, hanlarda, ahırlarda ölenler pek çoktu, ahaliden günde 20-30 kişi ölüyordu. Sahra Sıhhiye Müfettişi Süleyman Numan lekeli tifodan yatıyordu. Hekimlerin de hemen cümlesi hastalanmış ve büyük bir kısmı ölmüştü.”

Sonuç olarak Sarıkamış harekâtı Enver Paşa'nın adına ve hatırasına sıkı sıkıya bağlıdır. Bütün hata ve sevabıyla sürüp gidecektir. Askeri tarihimizde bu harekât “Rus ordusunu imha etmek için geniş bir

çevirme manevrası, muharebesi olarak anılır.” Rus kuvvetlerinin imhası için düşünülen plan genel olarak uygun idi. Ancak kuşatma kavisleri geniş tutulunca, geniş kavisler, iklim ve arazi hedefte güç birliğine imkân vermedi. Arazi ve iklim pek dikkate alınmadığından birlikler düşmandan ziyade tabiatla savaştı. Sarıkamış savaşları Türk ve Rus ordularının inanılmaz bir direnme ve istikrarla savaştıkları bir yok etme savaşı serisidir. Sarıkamış Türk erlerinin yiğit Mehmetlerin ruhundaki büyük Alplik ve gazilik kaynağının yarattığı tükenmez enerjinin yeni bir şahlanmış yeri olarak dünya durdukça yaşayacaktır.

Arkası takviyeli Ruslar, ilkbaharda havaların açılmasıyla birlikte karşı taarruza geçti. Van, Muş ve Bitlis şehirlerimiz, 15 Mayıs 1915 tarihine kadar Ermenilerin de desteğiyle Rusların eline geçer. Rus orduları 24 Temmuz 1916 yılına kadar geçen zaman içinde Erzurum, Erzincan, Trabzon, Bayburt ve Gümüşhane’yi kolayca zaptederek Doğu Anadolu’yu ele geçirir. Bir başka dram yaşanıyordu bu dönemlerde. Ruslardan

ve Ermeni çetelerinden kaçan Karadeniz halkı, iç Anadolu’ya göç etti. Göç yollarında sefalet hastalık ve açlık başladı. Aileler dağıldı, genç kadınlar namuslarını teslim etmemek için kendilerine kıydı.

Sarıkamış muharebesi sırasında paniğe kapılan Ruslar müttefikleri İngiltere ve Fransa’dan Türkleri durdurmak için ikinci cephe açılması için ısrar ettiler. 1915 Çanakkale çıkartması bu yüzden yapıldı. Sarıkamış çevresinde binlerce asker yatıyor. Onların adına ne bir mezar taşı ne de bir iz var. Onları temsil eden birkaç anıt sadece. Sarıkamış köylerinde birçok şehit mezar bulunuyor. Bazı şehit mezarlar, Orman Bakanlığı tarafından ağaç dikme bahanesiyle talan ediliyor. Rusların toplu olarak defnettikleri şehitlerimiz ise halen bulunamadı. Allahuekber dağlarında şehit olan Mehmetçiklere zemin sert ve kayalık olduğu için mezar kazınamadı. Karların erimesiyle ortaya çıkan şehit kemikleri toplandı. Köpek ve kurtlar yem olmasın diye üzerine taşlar konarak koruma altına alındı. Yaz aylarında buralara gelerseniz, yeşeren Sarıkamış ve soğanlı dağlarındaki

çiçeklerin ve kuşlar Mehmetçikten bir şeyler sayıkladığını hissedersiniz. 1952 kilometrekarelik Sarıkamış toprağının her 17 ile 19 metresine ortalama bir şehit düşüyor. Sarıkamış-Selim, Soğanlı-Allahüekber hattında sadece 10 şehitlik bulunuyor. Bunlar Batı Kışla, Yukarı Sarıkamış, Hamamlı Köyü, Bardız Geçidi, Lalaoğlu Köyü, Allahüekber, Yayıklı Köyü, Turnagöl, Çermik Yayla ve Yağbasan Köyü şehitlikleri. Allahüekber Şehitliği, toplam 10 bin kişilik beyaz ölüm kurbanını barındırır. Sarıkamış şehitlerini unutmayacağız, ruhları şad olsun.

Sonuç

Gün doğarken ve Güneş batarken Sarıkamış sanki Şehitlerin 85 sene önce bu bölgede bir gecede 90 bin vatan evladının ölümünde sararıp solduğunu da yansıtıyor. Sarıkamış şehir merkezi Kars-Erzurum ana yolundan biraz uzakta. Sarıkamış ovası ve Allahuekber Dağları hoş manzara oluşturuyor. Sarıkamış ovasındaki binlerce çiçek çeşidi görenleri derinden etkiliyor. Bugüne kadar Sarıkamış'a gitmeyenleri

bu şirin ilçemiz kendine çağırıyor. Dedeleri buralarda donarak şehit olan bizler kaç kez Sarıkamış'a gittik? Şehit torunları Sarıkamış'a gitmeli. On binlerce şehide kefensiz mezar olan Allahuekber dağları Sarıkamış Ovası'nın eteğinde kurulan Sarıkamış şehrinde bir gece misafir olup şehitlerimize Fatihalar okuyalım.

Şehrin etrafı ala çam ağaçları ile çevrilmiş. Muhteşem ve görülmeye değer manzara oluşturuyor... Şehitliğin mahzun hali ve sessizliğine kendimizi kaptırıyoruz.

85 yıl önce soğuk bir kış gecesi düşmanla karşılaşmadan donarak şehit olan bu insanların nasıl öldüğü bile bilinmiyor mezarları yok. Rus bir tarihçinin anlattığına göre ölen Türk askerleri kazınan büyük bir çukura toplu olarak gömülmüş. Toplu şehitlikler belli değil.

19. Yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında Ruslarla yaptığımız savaşlarda çok sayıda şehit verdik. Ordumuzun bu dönemde katıldığı savaşlarda 3 milyona yakın Mehmetçik şehit oldu.

Dedelerimiz Avrupa içlerinden Basra'ya, Kafkasya'dan Yemen'e kadar onlarca cephede savaştı ve birçoğu şehit oldu, kayboldu, geri dönmedi. Gidip de dönmeyen, onlardan bir daha haber alınamaya dedelerimiz hakkında çok az şey biliyoruz. Onları araştırmak ve hangi coğrafya'da, hangi toprağın bağrında yattığını bulmak boynumuzun borcu olsa gerek.

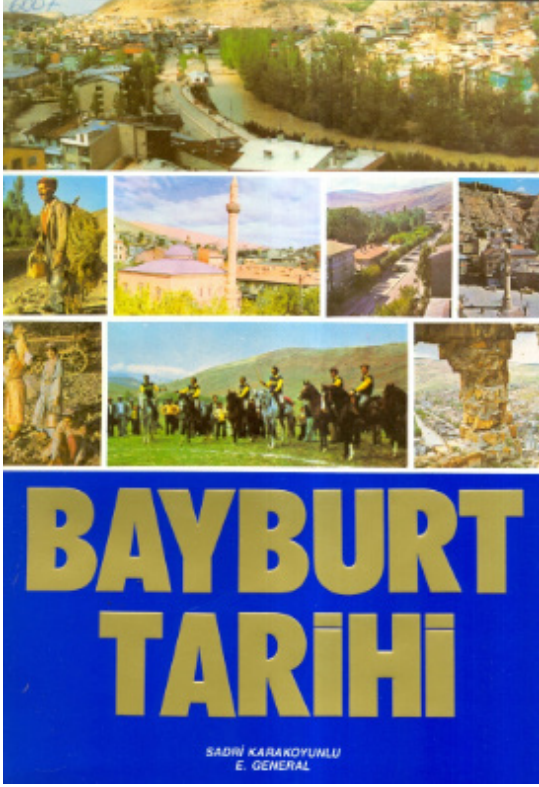
Onlar, sayısız savaşların adsız kahramanları, yeryüzünün birçok yerinde toprağın bağrında anıtsız yatıyor.

Büyük şair Mehmet Akif'in dediği gibi; "Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda!" Akıllara durgunluk verecek savaşların kahramanlarına ait abideler ancak gönüllere dikilip yaşatılabilir.

*Onlar, çiçek çiçek açılarak gittiler,
Ufuklara saçılarak gittiler,
Şehit olup güle güle gittiler.*

Dünyanın neresinde olursa olsun toprağın bağrında kefansız yatan şehitlerimizi unutmayacağız. Biliyoruz ki, unutulmak acıların en büyüğü.

EMEKLİ GENERAL SADRİ KARAKOYUNLU'NUN KALEMİNDEN: SARIKAMIŞ'TAN KOP MÜDAFAASI'NA*

Bayburt'un yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden olan Emekli General Sadri Karakoyunlu tarafından yazılan “Bayburt Tarihi” kitabında 1. Cihan Harbinde Doğu Cephesi Kop Dağı bölgesinde komutanlık yapan Mareşal Fevzi Çakmak'ın anılarından Kop Savunmasının gün gün tarihini derleyerek kaleme aldığı kitaptaki bölümü Kop Dağı Savunması'nın 100. Yılı anısına bu kitapta yer vererek sizlerle paylaşıyor, 9700 Kop Dağı şehidimizi minnet, şükran ve rahmetle anıyoruz.

SADRİ KARAKOYUNLU

Bayburt doğumlu. İlk ve ortaöğrenimini Bayburt'ta, lise öğrenimini Trabzon'da tamamladı. 1941 yılında girdiği Harp Okulundan istihkâm subayı olarak mezun oldu. 1948 yılında girdiği Kara Harp Akademisini 1955 yılında kurmay subay olarak bitirdi. Kara Harp Okulu taktik ve lojistik öğretmeni iken sekizinci Kore Tugayı Şube Müdürü olarak Kore'ye gitti. 1958 yılında Kore'den döndü. Ordunun birçok kademelerinde görev yaptıktan sonra, 1970 yılında generalliğe yükseldi. 1974 yılında kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayrıldı.

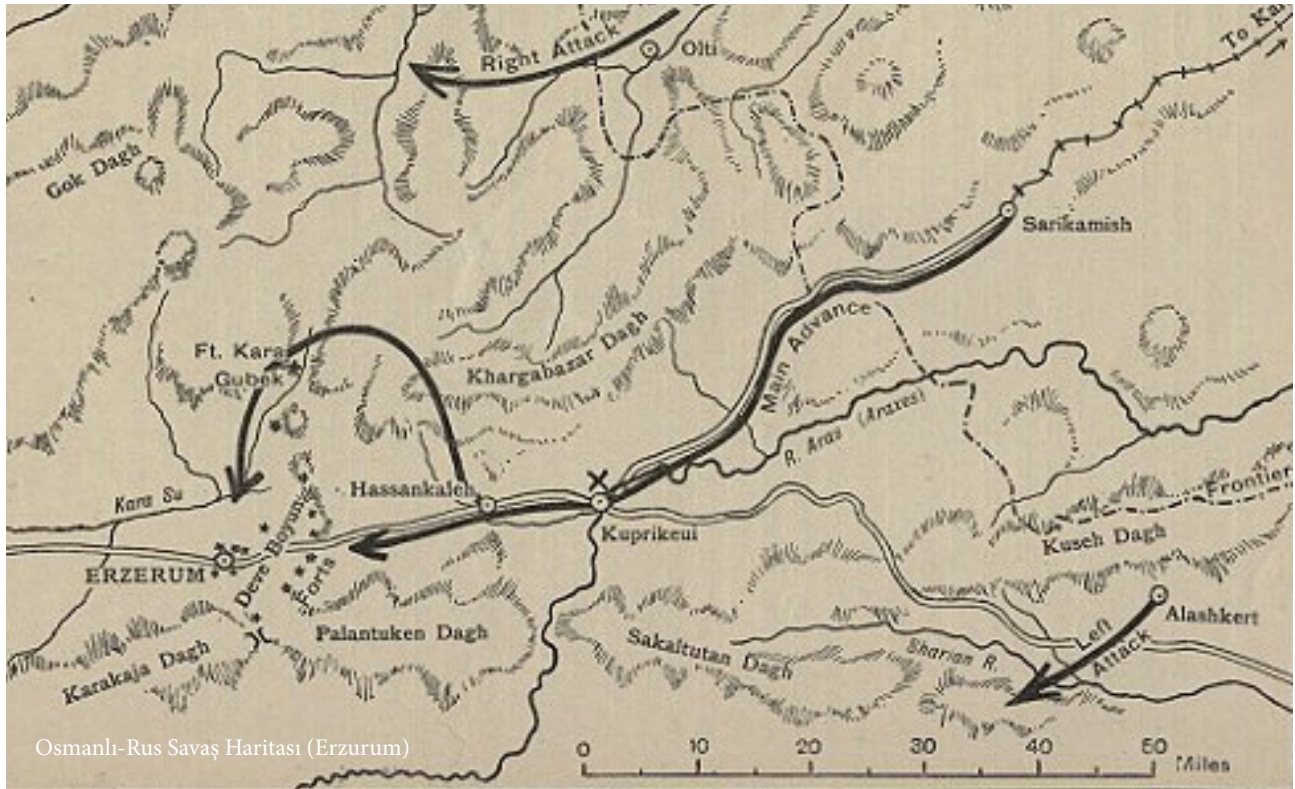
Köklü bir aileden olan Sadri Karakoyunlu'nun babası Ahmet Fahrettin Karakoyunlu, Birinci Dünya Savaşı'nda Sarıkamış, Kop ve Erzincan cephelerinde Tk. ve Bl. komutanı olarak savaşmış, gösterdiği yararlılıklara karşı iki Harp ve bir Alman Salip madalyası ile onurlandırılmış yedek üsteğmendir.

Sadri Karakoyunlu'nun “Yakın Tarihimizden Bazı Gerçekler”, “O Günden Beri” ve “Türk Askeri için Yazılan Şiirlerden Bazı Seçmeler” isimli kitapları basılmıştır.

Çanakkale'den Sarıkamış Cephesine

Sarıkamış harekâtının devam ettiği süre içinde Ruslar yeni kurdukları birliklerle Kafkas ordusunu takviye ettiler. Bizim tarafta ise Çanakkale kanal seferi ve Irak'taki savaşlarının devam etmesi durumunda biz, 3'üncü orduyu takviye edemedik. Bu durum karşısında Ruslar Türklerin Kafkasya'ya taarruz edeceğini düşündüklerinden öç almak için önemli stratejik nokta olan Muş ve Bitlis'i elde etmek amacıyla taarruza geçtiler. Van gölü bölgesini zapt ettiler.

Ancak Temmuz 1915 ayında takviye alan 3'üncü Ordu taarruza geçerek Karaköse'yi (Ağrı) elde etti. Fakat Rusların karşı taarruzları sonucunda geri çekilerek, her iki taraf Arhavi-Horasan-Tahir-Malazgirt-Van-Rumiye hattında yerleştiler. Rusların dolgun mevcutlu 160 taburuna mukabil kadrolarının ancak 1/3'nü tamamlayabilmiş 150 Türk taburu bulunuyordu. 1916 yılı başlarken Çanakkale savaşının sona ermesinden sonra buradan getirilen birliklerle takviye edilen 2'inci Ordu Birlikleri, Kafkas Bölgesi'ne kaydırılmaya başlandı.

Osmanlı-Rus Savaş Haritası (Erzurum)

Ruslar Erzurum ve Trabzon'u İşgal Etmeye Hazırlanıyor

Ruslar, 1916 yılının kışında Erzurum'u, bahar ve yaz mevsiminde ise Trabzon'u ele geçirmek üzere plan yapmışlardı. Bunun için Ruslar Hasankale doğrultusunda Türk Savunma mevziini yarararak mevziimizin sol kanadını kuşatmak istediler. Bizim birliklerimiz Erzurum'a çekildiler. Ruslar taarruzuna devam ederek Erzurum'u ele geçirmek üzere Deveboynu mevkiine kadar geldiler. Ayrıca Kargapazarı üzerinden yaptıkları kuşatma üzerine tehlikeli duruma giren birliklerimiz Erzurum'u terk ederek daha geriye çekildiler.

Bu suretle Ruslar 15-16 Şubat 1916'da Erzurum'a girdiler. Murat Nehri Vadisi'nden yapılan taarruzlarla Malazgirt'i ele geçirdiler. Bu kış harekâtı ile Ruslar Vice-Erzurum-Hınıs-Vastan-Rumiye hattına varmış ve Rus ağırlık merkezi Erzurum'un batısına intikal ettirilmişti. Rusların Erzurum'da güvenli bir şekilde kalmaları

ve yerleşmeleri için Tercan ile Bayburt'u kesinlikle ele geçirmeleri gerekiyordu. Artık bahar gelmişti. Trabzon'u ve ondan sonrada Rize ve Of'u almak için Şubat ve Mart 1916 aylarında taarruzlarını sürdürerek Bayburt dışında bütün hedeflerine varmışlardı. Murat Nehri mihverinden hareket ederek Bitlis, Muş, Ahlat'ı, İran'da da Rumiye'yi ele geçirmişlerdi.

Ruslar, 2'nci Ordu birlikleri henüz toplanmadan 3'üncü Orduya taarruzla Gümüşhane- Kelkit- Erzincan hattını elde etmeyi kararlaştırmışlardı.

Bayburt ve Tercan Yönünde Rus Taarruzu

14 Mart 1916'da Bayburt ve Tercan yönlerinde Rusların giriştikleri taarruz sonunda Tercan'ı 15 Mart 1916'da ele geçirdiler. Çoruh havzasından hareket eden 2'nci Türkistan Kolordusu ile Ruslar, İspir'den ilerliyordu. Çoruh Havzası'nı kapamak üzere Binbaşı Halit Bey (sonradan Deli Halit Paşa)'ın emrindeki Çoruh Müfrezesi, Ruslara 15-16 Mart gecesi yaptığı bir baskınla ağır kayıplar verdirdi ve birçok hayvan ganimet alındı.

Ruslar 18 Mart günü ilerlemeye devam ettiler. Fevzi Paşa (Çakmak) Çoruh müfrezesi ile 10'ncu tümenenden oluşan Çoruh-Lazistan Bölgesi Komutanlığı'na verildi. 25 Mart 1916'da Danzut'dan (Darıca) ilerleyen Plaston Tugayı, Çanakale'den getirilen 5'inci Türk Kolordusu birlikleri karşısında yenildi ve perişan oldu. 26 Mart 1916'dan itibaren Çoruh ve Lazistan Bölge Komutanlığı'na

bağlı birliklerin kuvvetli savunmaları karşısında Rusların kuvvet çoğunluğu ile yaptıkları taarruzlar pekte başarılı olamadı denebilir. 2 Nisan'dan itibaren, Yamalı Dağ-Yazyurdu (Çakmas)'a doğru ilerlemeleri de burada mevzilenmiş olan 30'uncu alayımız tarafından püskürtülmüştür. 3 Nisan'dan itibaren Rus 2'nci Türkistan Kolordusu bütünü ile bütün cepheye savaşa katılmış ve büyük kısmı ile yönettiği taarruzla Bayburt'u zapt etmeye azmetmişti. Bu tarihte Kop Cephesi'nde düşman taarruzları sıklaşmış fakat 30'uncu tümenimiz tarafından püskürtülmüştü.

Rusların Hedefi Bayburt

Ruslar özellikle Bayburt'u bir an önce ele geçirmek için taarruzlarını Bayburt'un doğusundaki Kaledere tepesi ile güneyindeki sırtlara tevcih etmekteydiler. 7 Nisan günü Ruslar bütün cephede taarruza geçtiler. Kaledere Tepesi'ne üç defa saldırdılar.

Bu bölgede bulunan iki taburumuz düşmana ağır kayıplar verdirdiler. Daha sonra bu bölgede yoğunlaşan düşman saldırıları, Çoruh müfrezesinin kahramanca karşı durması sonucunda kanlı bir şekilde durduruldu.

Düşmanın bütün taarruzları Yıldırım (Masat) doğusunda bulunan ileri mevzilerimize yapılyordu. Bu taarruzda düşmanın 18'inci Türkistan Alayı'ndan 200 kayıp verdirerek geri çekilmesi sağlandı.

12 Nisan'a kadar Kaledere Tepesi'ne son hücum yapıldı. Mareşal Fevzi Çakmak diyor ki:

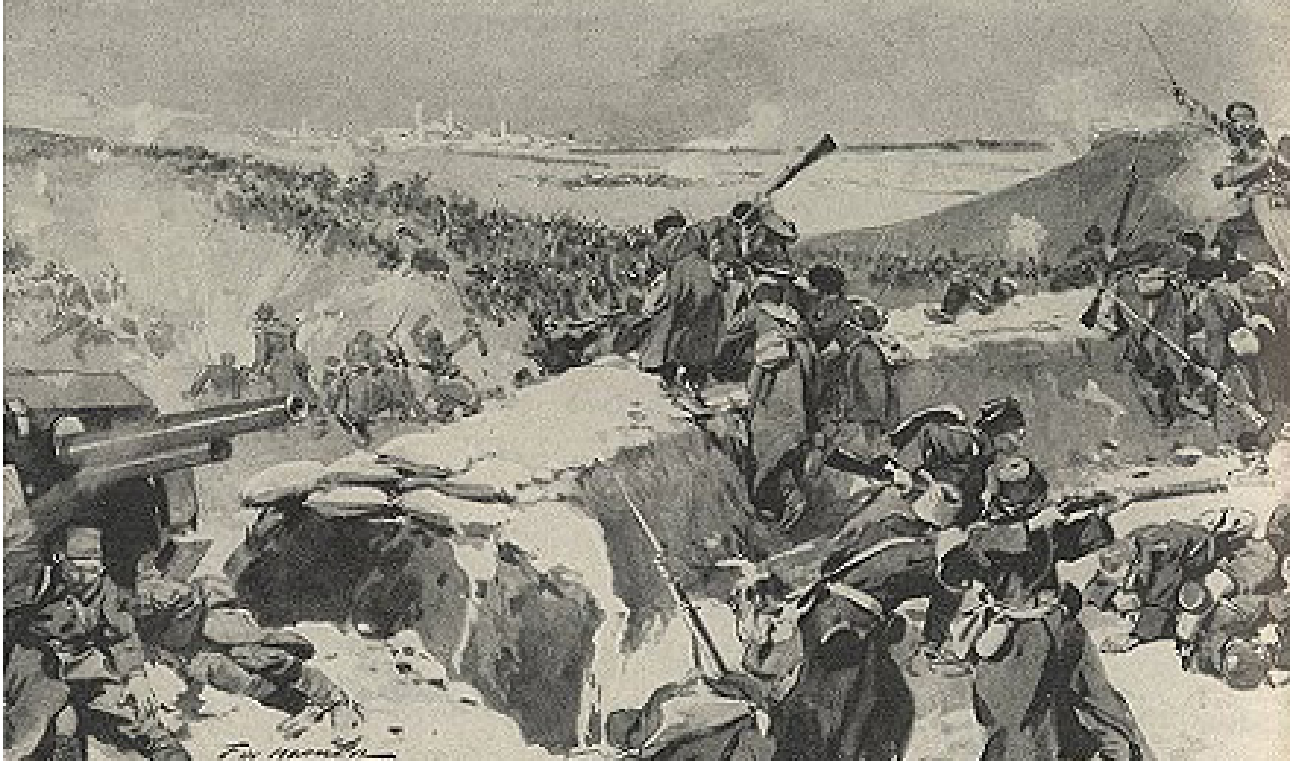
“Çanakkale'den gelmiş olan taburlar, orada düşmanı 200 metreye yanaştırdıktan sonra şiddetli piyade ve makineli ateşi ile düşman saflarını yere seriyor, kalanları da bomba ve süngü hücumları ile tart ve perişan ve esir ediyordu.”

Bir gün sonra Kaledere Tepesi savaşı sona erdi. Düşmanın beş alayına karşı dört Türk alayı mevzilerini savunmuş ve Ruslara binlerce kayıp verdirerek bütün hücumları püskürtmüştü.

Burada yenilen düşman, Trabzon ve Kop Cephelerinden taarruzlarına devam ederek Çoruh Cephesi'nin yanlarını kuşatarak Bayburt'u zapt etmek için çok gayret sarf ediyordu.

Bayburt düşmediği takdirde batıya doğru ilerlemek ve dolayısı ile tespit ettikleri hedeflere ulaşmak Ruslar için mümkün olmayacaktı.

Çünkü Bayburt düşmediği takdirde batıya doğru ilerlemek ve dolayısı ile tespit ettikleri hedeflere ulaşmak Ruslar için mümkün olmayacaktı. Nitekim daha sonraki bahislerde görüleceği gibi Bayburt bir Kaniye ve bir Plevne savunmasına benzer direnişi ile tarihlere adını yazdıracaktır.

Kıştan kalan kalın kar tabakalarının ağırlığı, yer yer kendisini göstererek Kop Dağı'nın derin vadilerinde büyük çığlar oluşturuyor ve savaş alanındaki top ve silah sesleri bu çığların aniden kayıp yuvarlanmalarında neden oluyordu.

Örneğin Bahıtlı Dağ'ın batıya bakan yamaçlarını derin bir vadiyle ayrıldığı yerde, böyle bir çığ kütlesi taarruz çıkış hattına ilerleyen bir Rus bölüğünü bütünüyle altına almış mahvetmişti.

Karlar eriyip bu derin vadiler kar suları ile dolunca cesetlerin birçokları sulara kapılmıştı. Diğer bir kısmı da dere yatağının kıyılarında tutunarak kalmış güneş altında parlamaktaydı. 13 Mayıs 1916 günü Kop Cephesi'nde kısmen bir sessizlik vardı Fakat Trabzon cephesinde ise hareketli bir gün yaşanıyordu.

KOP MÜDAFAASI'NIN GÜN GÜN TARİHİ

Kop Müdafaası'nı, bu cephede 5'inci Kolordu Komutanı olarak görev yapmış olan merhum Mareşal Fevzi Çakmak üç döneme ayırmaktadır. Bu dönemler şöyle belirtilmektedirler:

Kop Müdafaası'nda Birinci Dönem

Rusların Kenan Tepe'yi zapt ettikleri dönem olup 15 Nisan 1916'dan 22 Nisan 1916'a kadar devam eden dönemdir. Bu dönemde Ruslar Trabzon ve Kop Cephelerinde yoğun saldırılara girişmişlerdi.

Kop Dağında Göğüs Göğüse Çarpışmalar

15 NİSAN 1916

Karadeniz'deki Rus donanması Karadeniz sahilinde özellikle Trabzon birinci planda olmak üzere diğer şehir ve köyleri top ateşine tutmuştu. Bunun üzerine bu şehir ve köylerde bulunan kuvvetlerimiz ki birçoğu Milis kuvvetleri idi bu ateşe dayanamayarak Kalafa Deresi sırtlarına çekilerek burada mevzilendiler.

Kop Cephesi'nde ise bugün (15 Nisan 1916) Ruslar yaptıkları taarruzlarla özellikle Çoruh müfrezesinin 1'inci alayı tarafından savunulan Kop ilerisindeki Aktaş Tepe'yi kanlı bir savaştan sonra ele geçirdiler.

Karadeniz'deki Rus donanması yoğun biçimdeki ateşleriyle buradaki müfrezemize cepheden yaptıkları hücumlarla birliklerimizi geri attılar.

Aynı şekilde şiddetli taarruzları ile Kop Cephesi'ndeki 89'uncu alayımızın 1'inci taburunu geri atarak 2000 rakımlı tepeyi almışlardı. Bunun arkasından Kop Geçidi'ne yaptıkları taarruz püskürtüldü. Cephenin bu kısmındaki durum çok kritik bir hal almıştı.

Masat Köyü'ndeki 60'ıncı alayın 1'inci taburu Kop'a alındı. Çoruh cephesinde Müşekrek (Yanıkçam)'e Rusların 16'ıncı Türkistan Alayı'nın yaptığı saldırı buradaki 30'uncu alayımız tarafından kanlı bir suretle tard edildi. Burada Ruslar 150 er kaybettiler.

17 NİSAN 1916

Sabahın erken saatlerinde Ruslar Kop Geçidi'ne yaptıkları üç saldırı sonunda çok kayıp vermelerine rağmen öğleye doğru Kop Geçidi'ni ele geçirdiler. Kop Dağı 2600 rakımlı tepe hattına yerleştiler.

18 NİSAN 1916

Ruslar Trabzon'a girdiler. Bu suretle Karadeniz sahilindeki hedeflerini elde etmiş oldular. Fakat Bayburt hedefi onlar için henüz çok uzak bulunuyordu.

33'üncü tümenimiz Altıntaş'a gelerek iki alayı ile 2600 rakımlı tepenin karşısında bulunan kuvvetlerimizi takviye etti. Ayrıca bu tümenin 46'ıncı alayının bir taburu Bayburt'a nakledilerek Bayburt Cephesi kuvvetlendirilmiş oldu.

Trabzon Cephesi Takviye Ediliyor

19 Nisan 1916

Ruslar Maçka'yı aldılar. Ordu Komutanı Vehip Paşa, Trabzon cephesini takviye için 34'üncü Tümeni, Kelkit yakınındaki Sadak'a gönderdi.

Bugün Kop Cephesi'ni daha iyi bir komutan tarafından savunulmasını sağlamak için cephe tümü ile 30'uncu tümen komutanı Yarbay Bahattin Bey'in idaresine verilmişti.

Düşmana yapılan karşı taarruzla 2600 rakımlı tepe ele geçirildi. Ve düşmandan bir hayli tutsak alındı.

22 Nisan 1916

Çakmas (Yaz Yurdu) yaylasına yapılan düşman taarruzları geri atılarak, Ruslardan 200 ölü verildi. Yine Kop Cephesi'nde taarruz eden düşman 2600 rakımlı tepeyi elde ederek burada tahkimat yapıp yerleştiler.

Buradan kuzeye Bayburt'a ve batıya doğru yaptığı saldırılar 33'üncü tümen tarafından başarılı bir şekilde geri atıldı. Ruslar 500 kadar kayıp verdiler.

Kop Müdafaası'nda İkinci Dönem

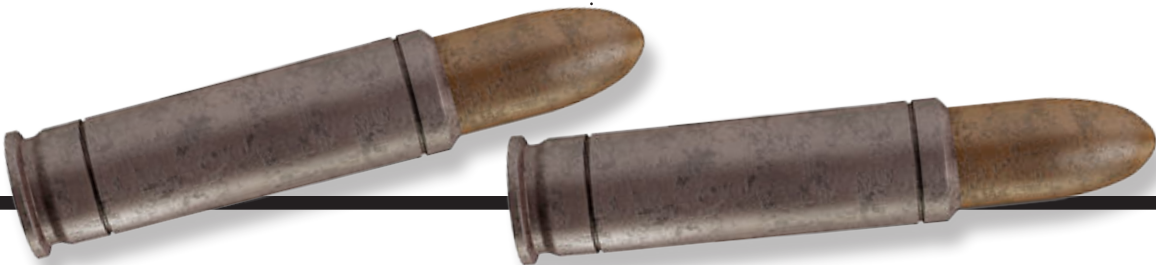
Rusların bu döneme kadar elde ettikleri başarıyı geliştirmek istedikleri görülmektedir. Bu dönem, 29 Nisan 1916'dan 2 Mayıs 1916'a kadar devam etmiştir.

24-25 Nisan 1916

Çoruh Cephesi'nde ve Kop Cephesi'nde taarruzlarına devam eden Ruslar verdikleri ağır kayıplar yüzünden savaşı karşılıklı topçu ve piyade ateşi şekline dönüştürdüler.

26-28 Nisan 1916

Soğanlı dağlarında yerleşen milis kuvvetlerimiz saldıran düşmanı ağır kayıplar verdirerek durdurdular.

Kafkas cephesinde: Çoruh muntıkasında mestur bir top ateşi başında

Yusuf İzzet Paşa

29 NİSAN-1 MAYIS 1916

Cephenin muhtelif kesimlerinde Rusların yaptıkları taarruzlar bizim karşı taarruzlarımızla karşılaştı ve durduruldular.

Bu günler arasında Trabzon cephesinde düşmanın önemli bir faaliyeti görülmedi. Yalnız Bayburt'un gereğinde Plevne gibi yakından savunulmasını sağlamak için Uluçayır (Almışka)-Mezke-Kızılgüney-Kızılkürtüs hattının tahkimine başlandı. Bu hat Bayburt çevresini kuzey ve doğuya karşı kapayan yakın hâkim arazi kesimini ihtiva etmekteydi.

3 Mayıs 1916

Mescit Yaylası kuzeyindeki 34'üncü tümen ve Soğanlı Dağları bölgesinden taarruz eden düşman ile Masat bölgesinden Akdağ'a baskın yapan düşmanı ağır kayıplara uğratarak püskürttü.

4-6 Mayıs 1916

Trabzon cephesinde 9'uncu Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, fırsat buldukça Rusları hırpaladı ve çok kayıp verdirdi. Fakat Ruslar kayıplarını hemen gideriyorlardı.

Kop Müdafaası'nda Üçüncü Dönem

Bizim birliklerin yaptıktan karşı taarruzlarla Rusları Kop Cephesi'nin kritik noktalarından geri attıkları dönem olup, 6 Mayıs 1916'dan 12 Mayıs 1916'a kadar devam etmiştir.

Kop Dağında Çetin Çarpışmalar

6-7 MAYIS 1916

Gece, Yarbay Bahattin Bey'in emrindeki birliklerle yaptığı bir baskınla Kop Dağı-Bahıtlı Dağı arasından taarruzumuz başlamıştı. Kuvvetli topçu ve makineli tüfek ateşleriyle desteklenen baskın grubumuz, Rusları tamamıyla gerisine düşerek Bahıtlı Dağı arasından taarruzumuz başlamıştı.

Kuvvetli topçu ve makineli tüfek ateşleriyle desteklenen baskın grubumuz, Rusların tamamıyla gerisine düşerek Bahıtlı Dağı'ndaki dolgun mevcutlu Drujin Taburunun büyük kısmını imha ve esir ederek dağı zapt etti. Drujin Taburundan

sağ kalanlar şaşkın ve perişan bir halde Kop Geçidi'ni kapayan sırtlara doğru kaçtılar.

Bu ağır yenilgiyi hazmedemeyen Ruslar, aynı günü akşama yaklaşan saatlerinde Masat Deresi güneyinde bulunan Akdağ-Tombul Tepe hattına taarruz ederek Bahıtlı Dağı'nda uğradıkları yenilginin öcünü almak istediler. Fakat burada da kesin yenilgiye uğrayarak ağır zayıat verdiler; tard olundular.

Ruslar Esir Alınıyor

8 MAYIS 1916

Hava çok açık ve berraktı. Serin bir dağ havası her iki tarafı da yeniden dinç ve güçlü bir duruma getirmişti. 46 ve 29'uncu alayların birinci taburları yeni bir hücum kademesi halinde teşkil edildi ve 2600 rakımlı tepede tutunan düşmana taarruz edecekti. Ayrıca 60'ıncı alayın dördüncü taburu da, Kop Geçidi'ne bir gösteri harekâtına girişecekti.

Kafkas cephesinde: İntikamın canlı mümessili. Taburda şehit babasının açık yerini ve onun silahını dolduran 10 yaşında Emin.

Taarruz başladı. Bir ila bir buçuk saat zarfında tepede tutunan Drujin Taburu bütünü ile kuşatılarak imha edildi.

Düşmandan çeşitli rütbelerde 5 subay ve 250 er esir edildi ve bir makineli tüfekte ele geçti. Alınan esirlerden öğrenildiğine göre Kop Cephesi'nde Rusların 20 adet taburlarının bulunduğu anlaşıldı.

Bu sayıca fazla mevcutlu Rus birlikleri karşısında bizimde dolgun mevcutlu dört taburumuz vardı. Buna mukabil 10'uncu Kolordu'nun tümenleri, bir ila iki tabur kuvvetinde olduklarından Rusların bize nazaran iki, üç kat daha fazla oldukları belli idi. Bu arada önemle vurgulanacak noktalardan birisi, Rus Drujin Taburları'nın eğitimsiz, disiplinsiz ve taarruz ruhundan yoksun oluşlarıdır. Zira aynı zamanda bu birliklerin topluca değil parça parça taarruza sevk edilmeleri, sevk ve idarede zaaf doğurmuş, fazla zayıf verilmiş ve diğer Rus kuvvetlerinin de yıpranmasına neden olmuştur. Bu Ruslar hesabına kaydedilecek büyük bir hatadır.

Ruslar Kop Geçidinde Bozguna Uğruyor

9 MAYIS 1916

Taarruzlarımız devam etti Düşman bozulan morali ve taktik hataları nedeniyle üst üste yenilgiye uğruyordu.

Nitekim 2600 rakımlı tepe eteklerinde ve Kop Geçidi'nin doğu-batı yamaçlarında tutunmaya çalışan Ruslar bütünüyle tard edilerek 9 subay, 385 er ve 5 makinalı tüfek daha esir alındı.

Son iki gün içinde alman esirlerin sayısı 650 kişiye ulaşmıştı. Çekilen Rus Kuvvetlerini yakın takip Aktaş'a kadar kovalayan birliklerimiz yorgunluk duymadan ileri harekâta devam ediyorlardı.

Masat deresi güneyindeki Rus kuvvetlerinden 5'inci Türkistan Tümeni'nin 17'inci ve 23'üncü Türkistan Alayları, birliklerimizin tazyikine dayanamayarak Çımagıl Suyu'nun doğusuna çekilmeye başladılar. Kop Cephesi'nin kuvvetlendirilmesinin

lüzumuna inanan cephe komutanı Yarbay Bahattin Bey, 32'inci tümeni Kop Köyü güneyinde yedekte tuttu. Tümen öğleden sonra hareketle emredilen bölgeye vardı. Bu sırada cephedeki Türk birliklerinin mutluluğuna neden olan bir emirle, 3'üncü Ordu Komutanı Vehip Paşa'nın takdirini kazanmış Yarbay Bahattin Beyin Albaylığa terfi etmiş olunduğu bildirildi.

10 MAYIS 1916

Cephemizde yeni bir topçu gruplaması yapıldı. Ruslar günlerden beri yaptıkları saldırılarda yenilerek ele geçirdikleri hâkim arazi bölgelerini terk edip çekilince, kendi cephelerinde savunma düzeninin sarsıldığını gördüler ve durumu düzeltmek için yeniden taarruza geçtiler. Bu taarruzların da kuvvet çoğunluğu yine Kop Dağı-Bahtlı Dağı'na doğru ilerliyordu.

Türk tarafı bu dağların önemini çok iyi anladığı için kuvvetli topçu himayesinde 32'inci tümen ve diğer birliklerle yaptıkları taarruzla Rusların ilerlemelerini durdurdular.

Rus Askerleri Çığ Altında Kalıyor

12 MAYIS 1916

Akşam olmuş ve etraf ıssız ve yoğun bir karanlığa bürünmüştü. Bugün karanlığın getirdiği, baskın yapabilme imkânından faydalanan 154'üncü takviyeli Rus alayı, Kop Dağı-Bahtlı Dağı hattına yaptığı gece taarruzu ile bu hattın bir kısmını ele geçirdi. Bunun üzerine 32'inci tümenin 95'inci alayı ile yaptığımız karşı taarruzla ele geçen bölge tamamen geri alındı. Bu arada 75 er de tutsak edilmişti.

Bugün aynı zamanda mevsimin ve tabiatın bir olayı vukua geldi. Rusların taarruza sevk etmek istedikleri bir bölük, derin vadileri dolduran kar tabakaları üzerinden geçerken Kop Dağı'nın doğu yamacına tırmanmak üzere bulundukları bir sırada büyük bir çığ kitlesinin altında kalarak hemen bütünüyle can verdi. Kıştan kalan büyük kar yığınlarının asılı durduğu vadi ve dere yataklarında top ve tüfek seslerinin meydana getirdiği yankılar bu yığınları bir anda harekete getirmişti.

Bu olay ders alınacak bir olaydı.

13 MAYIS 1916

Bugün bir başlangıç olarak kabul edildiği takdirde denebilir ki, Kop Dağı-Bahtlı Dağı etrafında süregelen savaş ve hâkim noktaların sık sık el değiştirmesi ve her el değiştikçe çok kan dökülerek önemlerini her iki tarafa da kabul ettirmiş olması savaşlarda hâkim arazi kesimlerinin ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır.

Kop Cephesi'nde bir sükûnet hâsıl olmuştur. Her iki tarafta bundan faydalananak birlik kadrolarındaki mevcutların tamamlanmasına çalışmaktadırlar. Trabzon Cephesi'nde, Yarbay Selahattin Adil'in emrinde bulunan birliklerle, gönüllülerin omuz, omuza verip düşmanla çarpışmaları sonucunda düşmanın ilerlemesi durdurulmuş hatta bazı yerlerde de geri çekilmesi bile sağlanmıştır. Tercan doğrultusunda hareket eden düşman, karşı taarruzlarımızla ağır kayıp vererek geri çekilmek zorunda kaldı ve Ruslar, Erzurum'dan getirdikleri takviye birlikleriyle bizim taarruzumuzu durdurdular.

5 HAZİRAN 1916

Kaptan ilerleyen kuvvetlerimiz Pırnakabaz'ı ele geçirdiler. Tercan yakınındaki Maryam Dağlarından ilerleyen kuvvetlerimizde düşman hatlarını yarararak yaptıkları süngü hücumları ile düşmana ağır kayıplar verdirdiler. Ruslar yorgun ve yıpranmış oldular. Tercan Cephesinde (Mamahatun Cephesi) kuvvetlerimizin başarılı harekâtı, 2'inci ve 3'üncü orduların bu cephedeki sıkı işbirliği ile sağlanmış bulunuyordu.

Zigana Dağında Rus Hücumu

6-7 HAZİRAN 1916

Bu süre içinde Rusların özellikle Trabzon Cephesi'nde yoğun faaliyetlerde bulunduğu görülüyordu. Rusların 5'inci kolordusu (123, 127'inci tümenler) Karadağ ile Zigana geçidi arasından ilerleyerek bir an önce, 3'üncü Türk ordusunun sol kanadını kuşatarak gerilerine düşmek istiyordu. Bayburt'un Ruslara doğru ileri çıkıntı durumunda oluşu, Trabzon-Erzurum Yolu'nun tıkanmasına neden olduğu için bu

kuşatma harekâtına önem veriyorlardı. Bu arada bizim 33'üncü tümenimiz Bayburt kuzeyini daha kuvvetli tutmak için Aydın Tepe (Hart)'ye geldi.

Gümüşhane de Tarihi Toplantı

13 HAZİRAN 1916

Türk 5'inci Kolordu Komutanı Fevzi Paşa ile 3'üncü Ordu Komutanı Vehip Paşa Gümüşhane'de bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda kuzey kanadımıza doğru önemli bir girme yapan düşmana karşı Trabzon-Of Cephesi'ne taarruz etmek kararı verildi.

17 HAZİRAN 1916

Yaptığımız taarruzda düşmandan Limon Suyu-Gagart hattı elde edildi. Düşmandan 300'e yakın kayıp ve bizden de 100 er şehit oldu.

18 HAZİRAN 1916

Bu iki gün içinde de yoğun ateş düellosu oldu ve 5'inci Rus Kolordusu birçok kayıp verdi. Bugüne kadar bu kolordu kendisinden beklendiği gibi

başarılı olamadı ve bizim kuvvetlerimiz kendi topraklarını savunan yerli milis kuvvetleriyle birlikte Rusları şaşkına çevirmişlerdi. Bizim bu cephede bulunan kuvvetlerimizin mevcudu 11.000, Rusların 5'inci Kolordusu'nun mevcudu ise 32.000 kişi idi. Bizim kuvvetlerimizi 37'inci tümen ile 18'inci tümen birlikleri oluşturmakta idi.

Görüldüğü gibi 1/3 (bire-üç) kuvvetle başarılı olduğumuz ortaya çıkıyordu. Bu suretle Ruslar 3'üncü ordunun sol kanadında düşündükleri kuşatma harekâtını gerçekleştiremediler. Bu karşı taarruz bugüne kadar yapılacak olan en geniş ve sonucu çok olumlu olan bir taarruz olacaktı kuşkusuz.

Kafkas ordular grubu kumandanı İzzet Paşa, Vardar kumandanlarından Vehip Paşa ile Fevzi Paşa.

Kafkas Cephesinde kızak üzerinde keşif müfrezesi.

İzzet Paşa bir tayyarecimizle muhavere.

Of Yönünde Yapılan Karşı Taarruzumuz

19-21 HAZİRAN 1916

Bu zaman içinde bu taarruz için gerekli hazırlıklar yapıldı.

22 HAZİRAN 1916

60 kilometre uzunluğundaki cephenin düşman mevzilerine gece baskını ile taarruz başladı. Soğanlı Dağları üzerinde 2122 rakımlı tepe ve bunun uzantısı olan siperlere başarılı baskınlar yapan 13'üncü tümenin 4'üncü alayı ile 9'uncu tümene bağlı 26 net alay, düşmandan 1000'den fazla tutsak aldı.

Yerli halkın yardımları ile gizli yollardan düşmana seri şekilde taarruzlar yapıldı. Ruslar birçok ölü bırakarak kuzeye doğru çekildiler.

23-28 HAZİRAN 1916

Bu zaman içinde her iki tarafın çok hareketli savaşlar verdiği söylenebilir. Ruslar ağır kayıplar veriyor bizim birliklerimiz başarılı gece baskınları ile düşmanı şaşkına çeviriyorlardı.

26 HAZİRAN 1916

Kop cephesinden Soğanlı cephesine kaydırılan 60'ıncı alay, 23'üncü Rus Plaston Tugay'ını yaptığı taarruzla perişan etmiş fakat 7 subay 150 er şehit vermişti. Düşmanın tuttuğu cephe genişti. Drujin gece Of istikametinde yaban domuzlarının seslerini Türk çetelerinin geldiğine yorarak panik halinde geriye kaçıyorlardı.

30 HAZİRAN 1916

Sultan Murat Hanı'nın kuzeyinde bulunan Plaston ve Drujinler, 4'üncü alayımızın topçu ateşi himayesinde yaptığı süngü hücumu ile geri çekilmeye mecbur edildi. Birliklerimiz elde ettikleri hâkim araziden Of şehrini ve denizi görüyorlardı. Ruslar endişeye kapılarak Of'ta paniğe uğradılar. Ruslar Of cihetine doğru kaçarken Müslüman köylüler Rusları takip ederek kayıplar verdirdiler; Ruslardan birçok silah elde ettiler. Fakat Rusların bu bölgede tutunmaları, Santa bölgesindeki Hristiyanların (Rumların) yaptıkları yardımla mümkün olmuştur.

Vehip Paşa Bayburt

2. Plevne Olacak Diyor

1-2 TEMMUZ 1916

Trabzon ve Of'a yapılacak karşı taarruz için birliklerin Bayburt bölgesine kaydırılması gecikmişti. Zira 3'üncü ordu komutanı geç karar vermişti. Bu sırada Rusların 2'inci Türkistan Kolordusu ile taarruza kalkması Vehip Paşa'yı ileri hareketten tamamen alıkoymuştur. Rusların General Yudeniç'in emrindeki 160 taburdan oluşan ordusu, bizim topu, topu 35-40 taburdan oluşan 3'üncü ordumuza saldırıyordu. Merhum Mareşal Fevzi Çakmak bu konuda diyor ki: *"Vehip, Enver'e Bayburtu bir Plevne yapacağını yazmıştı. Burası bir Plevne gibi savunuldu, Ancak Çoruh-Masat-Kop Cephelerine kazılarak tahkim olunmuştu. Gerisi açıktı. Erzurum gibi bir müstahkem mevzi halinde olup icabında terk olunacaktı."*

3 TEMMUZ 1916

Rus 3'üncü Plaston Tugayı, kuzeyde Danzut (Darica) ve güney hattından taarruz etti. Buradaki 30'uncu alay

Kan siperlerine çekildi. Kavakyanı (Mişankas)'dan taarruz eden 29'uncu alayımız düşmandan 120 esir aldı.

4-7 TEMMUZ 1916

7 Temmuz 1916 günü, Kop Cephesi'ndeki Rus kuvvetlerinde bulunan Alman erleri bizim birliklere katıldılar. Bunlardan öğrenildiğine göre Ruslar yarın genel bir taarruza kalkacaklardı. Bunun üzerine Kop Cephesi komutanı Albay Bahattin Bey'in daha dikkatli davranması emredildi.

8 TEMMUZ 1916

Gece yarısından sonra başlayan Rusların baskın hareketi özellikle Fırat (Karasu) güneyinden gelişmeye başlayınca, Kop Cephesi'nin güneykanadı açığkaldığı için kuvvetlerimiz Kenantepe-Kop-Bahıtlı Dağı hattına çekilerek bu hatta yeniden direnmeye başladılar. Bugün Masat ve Kızıloğlan'da şiddetli savaşlar devam etti. Fakat Ruslar başarılı olamadılar. Çoruh Cephesi'nde Kavakyanı (Mişankas)-Alapelit hattına ilerleyen Rus 14'üncü Türkistan Alayı, burada bulunan 2'inci alayımız tarafından püskürtüldü.

Kop Mevzileri Boşaltılıyor

9 TEMMUZ 1916

Rusların bugün giriştikleri taarruzlar Kop Cephesi'nde başarılı oldu. Özellikle Rusların 4'üncü Avcı Tümeni, bizim yorgun kitalarımızı geri attı. Bu sırada Ruslar Kenantepe'yi ele geçirdiler.

Kenantepe, burada daha önce yapılan savaşlarda verdiğimiz şehitlerle bir şehitlik haline gelmişti. Artık Kop Cephe'sini bırakarak daha geride bir hatta çekilmek mukadderdi. Zira birliklerimiz çok noksan kadrolarla, kat kat üstün düşmana galip gelecek durumda değillerdi. Her birliğin saflarından eksilen erlerin yanında onlara komutanlık eden, küçük ve büyük rütbeli subaylar yerde cansız yatıyorlardı.

Türk 5'inci Kolordusu geri çekiliyordu. Cepheden çözülme başlayınca Rusların isteklerine tutsak olunmuş havası vardı. Fakat başka çare yoktu. Elde ve avuçlardakini kurtarmak için daha gerideki bir mevzide, savunmaya

devam edilecekti. Bu nedenle 15 ila 20 km. gerideki Coşan-İmalı-Kanlıkaya hattına çekilmeye başlandı. Bu cephede 91'nci piyade alayımızın tabibi olarak görev yapmakta olan Kilisli Dr. Mehmet Derviş Kuntman sonradan yayınladığı anılarında Temmuz 1916 tarihli gündeki olaylardan bir sahneyi canlı görüntüleri ile gözler önüne sermekte ve şöyle anlatmaktadır.

“Sargı mahalli yaralılarla doldu. 11 cm yara sarıyor, hem de gazilerin kahraman simalarını seyrediyordum. Bunlarda ne övünme gururlanma var. Sadece vazifesini yapmış bir insanın iç rahatlığıyla görünüyorlar. Bir alay tabibi için de en büyük zevk bu hakiki kahramanlarla onların barut kokan ve ateş saçan kuvvetli hüviyetleri (kimlikleri) ile karşı karşıya gelmektir. Hele kanlı elbiseleriyle müdafaa ettikleri toprağa yatmış, uzanmış fersiz gözleriyle sonsuza bakan ve gelecek tarihimize hükmeden şehitlerin, bu adsız Türk büyüklerinin halleri pek yüce ve pek görkemliydi. Bu ufak çerçeve içinde öyle muhteşem (gösterişli, parlak) bir tablo var ki, seyrine doyulmaz,

tasvirine (anlatılmasına) imkân olmaz. Vatan uğrunda can veren bu küçük nefer (er) den öyle bir kahramanlık havası fışkırıyordu ki, etrafındakileri tereddütsüz (çekinmeden) ateşe ve zafere sürüklüyordu.”

Kop Mevzileri Boşaltılıyor

Bugün (9 Temmuz 1916), Kop Dağları'nın en hâkim noktalarında kurduğumuz mevziler ve siperler, düşmanın tazyiki altında terk edilerek geriye çekilen kuvvetlerimizin saflarından şehit olan Mehmetçiklere mezar olmuştur.

Kenantep'e'nin zirvesi, yamaçları şehitlerimizin kanlan ile sulanmış ve sanki bu tepenin derinliğinden yol bulmuşçasına onulan ruhları bir manevi âlemin sonsuzluklarını karışmak için gitmişlerdir.

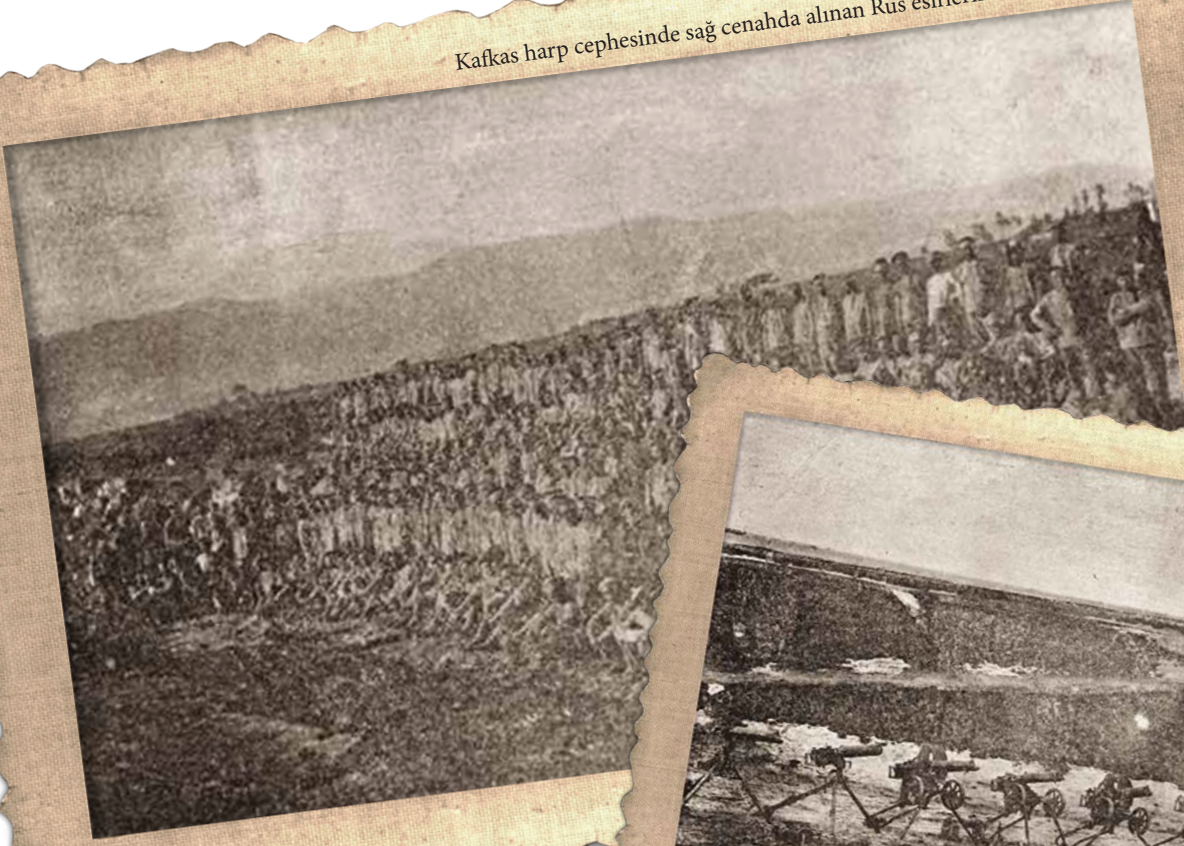
Kop dağı bloku düşman tarafından ele geçirilince Türk 5'inci Kolordu'sunun savunması çözüldü. Bundan anlaşılıyor ki beş buçuk ay devam eden Bayburt Savunması'nın kilidi Kop Dağı idi.

Bu kilidin anahtarı düşman eline geçince Türk askeri, kanı ve canını bu savunmanın devamı için oluk, oluk dökmüş olmasına rağmen bu dağlarda bir Kâbe kutsallığı ile cesetlerinden abideler bırakarak geri çekildi.

Bu anlamlı savaşın sonsuza uzanan yankılarını, Kop dağlarının bir tepesinde (Karatepe), rüzgârların sesiyle gelecek yüzyıllara duyuran ve gönderindeki bayrağın dalgalanışıyla da şehit ruhlarına selamlar gönderen şimdi bir anıt vardır.

Kafkas harp cephesinde sağ cenahda alınan Rus esirlerinden bir kısım.

Kafkas harp cephesinde: Ruslardan zapt ettiğimiz mitralyözlerden birkaçı.

Ruslar Bayburt'a Taarruz Ediyor

10 TEMMUZ 1916

Kop cephesindeki aleyhimize olan duruma mukabil gerek Tercan ve gerekse Masat Cephelerinde durum lehimize idi. Rusların 2'inci ve 3'üncü ordu bölgeleri arasına girerek Bayburt'u biran önce ele geçirmek için gayret sarf ettikleri hissediliyordu.

11 TEMMUZ 1916

Kop cephesinde Rusların 32'inci tümen birliklerinin elde ettiği bazı noktalara karşı taarruzlarımızla geri alınmakla beraber Kop Deresi'ni geçmek isteyen Rus 4'üncü Avcı Tümeni Kanlı Kaya-2100 rakımlı tepede bulunan kuvvetlerimiz ve topçumuz tarafından ateş altına alındı ve durduruldu. Burada mevzilenmiş olan bataryamız bir günde iki binden ziyade mermi atarak düşmanın tekrarlanan hücum dalgalarını ateşiyle etmişti.

12 TEMMUZ 1916

2'nci ordu bölgesinin kuzey kesiminde Mayram Dağlarının bölgeye hâkim olan durumu ile burada mevzilenmiş olan birliklerimiz, Rusların baskısı karşısında (36'ncı tümenimiz) Mısırdığı-Kapıaçan gediğine çekildiler.

Kop cephesinde düşmanın topçu ateş himayesinde taarruza kalkan Maden grubu, Kanlıkaya-2100 rakımlı tepe ve imali dağı arasına ilerledi. Kanlıkaya boyun noktasına kadar ilerleyen Rus 4'ncü Avcı Tümeni birlikleri, 60'nci alayımızın yaptığı süngü hücumu ile geri atıldı. Rusların 4'ncü Plaston Tugayı Kenan Tepeden Koşan-Altıntaş hattına ilerlemeye başladı. Burada birliklerimiz güçlerinin sonuna kadar dayandılar.

Akşama doğru Rusların 4'üncü Avcı Tümeni'nin topçu himayesinde bütün kuvvetleriyle yaptıkları taarruz gelişmeye başlayınca Kop Cephesi'nde, İmali-2100 rakımlı tepe-Kanlıkaya hattında tutunmaya çalışan birliklerimizin geri çekilmesi, cephe komutam Albay Bahattin Bey tarafından emredildi. Zaten

zayıflamış olan Kop Cephesi'ni artık tutma imkanı kalmamıştı. Bu çekilme de, Çoruh Cephesi'nin de güney kanadı

açıkta kaldığından buradaki birliklerimiz sağ kanadı Kavakyanı (Mişankas) Köyü mihveri etrafında geriye alındı.

Kolorduyu Esaretten Kurtaran Yiğit Mehmetçik

13 TEMMUZ 1916

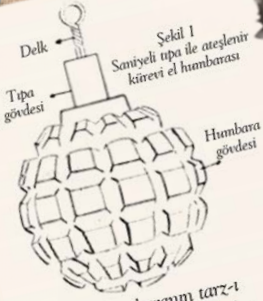
Ruslar bugün, birliklerimizin tuttukları Coşan-İmali-Kıratlı (Harorti) Köyü hattına taarruz ettiler. Akşamüzeri madendeki kuvvetlerimiz geri çekilmek zorunda kaldılar.

Sibiry Kazak Tugayı madene girmiş Bayburt üzerine ilerlemeye başlamıştı. Bu sırada bir telefoncu erimiz Baybur'ta bulunan 5'inci kolordu karargâhını örnek bir kahramanlık ve üstün bir görev anlayışı göstererek Ruslara tutsak olmaktan kurtarmıştı.

Bu konuda, merhum Mareşal Fevzi Çakmak şöyle diyor:

Fıtl ile ateşlenir el humbarası
Fıtlı el humbarasının tarz-ı
endahu: Humbara sağ el ile
tutulur göğsün solunda
bulunan kibritliğe fıtlın
ucundaki kibrit eczası şiddetle
sırtılıp ileriye atılır.

Saniyeli humbaranın tarz-ı
endahu: Delkin ucunda bulu-
nan halkaya çekme ipinin
çengeli geçirilir ve bu ipin
diğer ucu sol bileğe bağlanır.
Humbara sağ el ile tutulup
şiddetle delk(?) çekilerek hum-
bara ileriye atılır.

Üçüncü ordu kumandanı maiyyetiyle, taarruz yapan bir fırkanın hareketini takip ederken.

“Bundan Bayburt’ta kolordu karargâhının haberi yoktu. Bir baskına uğramak ve bütün 3’üncü ordu bölgesinde emir ve komutanın bozulma tehlikesi baş göstermişti. Bu tehlikeyi kahraman bir telefoncu eri giderdi. Baskına uğrayan Maden Hanı’ndan haber veremeyince beraberce telefon makinesini kaçırarak birkaç yüz metre uzaklıkta tele bağlayarak kolordu karargâhına tam zamanında gerekli olan haberi vermiş idi. Bunun üzerine Kolordu Süvari Bölüğü şosa üzerinde düşmana karşı çıkarılmış ve yedekte tutulan 4’üncü alayın 1’inci taburunda bir kurmay subay komutasında yolu kapamak için gönderilmişti.”

Bu telefoncu er kimdir? Nerelidir? Bilmiyoruz. Burada bir tedbirsizlik göze çarpmaktadır. Maden Hanları Bayburt’a 25 km. uzaklıktadır. Düşmanın kuvvet üstünlüğü bilindiğine ve Kop Cephesi’nden çekilen kuvvetlerimiz daha batıya çekildiklerine göre Erzurum-Bayburt yolu tamamen açılmış demektir. Neden Kolordu bu yolu güvenlik altında tutmamıştır? Düşününce buna bir anlam vermek mümkün değildir. Demek oluyor ki adı bile “Harp Ceridesi”ne geçmemiş olan bu kahraman muhabere eri, o cesareti ve o duyarlılığı göstermemiş olsaydı Bayburt’a giren Rus Sibirya Kazak Tugayı 5’inci kolordu karargâhını tutsak

edecekti? Tarihimizde kayıtlı savaşlarda hiç bir zaman göz ardı edilmediğine çok kez şahit olduğumuz husus keşif, emniyet (güvenlik) irtibat ve ihtiyat (yedek kuvvet) ayırmaktır ki bunlar Komutanın en önde alacağı ve hiç bir zaman ihmale gelmeyecek önlemler olup askerliğin değişmez esaslarını oluştururlar.

Türkistan Tümeni Bayburt'a Saldırıyor

14 TEMMUZ 1916

Ruslar bugün madenin kuzeyinde bulunan Alaca (Mezge) sırtlarındaki tahkimli mevzilere yaklaştı. Bu sırada Kavakyanı (Mişankas)'a 4'üncü Türkistan Tümeni'nin yaptığı taarruz püskürtüldü. Rus 4'üncü Avcı Tümeni'nin yaptığı taarruzu durduracak elde yedek kuvvetimiz olmadığından mevzideki birliklerimizin zorunlu olarak Çoruh ve Aydın-tepe (Hart) cephelerine çekilmesi emredildi.

14-5 TEMMUZ 1916

Gece, Sibirya Kazak Tugayı, Bayburt yakınlarına gelerek Gez Köyü güneyinde açık ordugâha geçti. Gez Köyü'nün

batısında, Çoruh Vadisine hâkim olan sırtlar elimizde olup, burada Bayburt'taki 60'ıncı alayın 1'inci taburu savunma için tertiplenmişti.

Sibirya Kazak Tugayı bu sırtlardaki tertibatımız hakkında bilgi sahibi değildi ve çok yorgun olduğu için hemen dinlenmeye geçmişti. Gece yansına doğru savunma için Gez köyü batısında tertiplenmiş taburumuz tarafından bir ateş baskınına uğrayarak gelişi güzel dağılmaya ve kaçmaya başlamıştı.

Yoğun makineli tüfek ve piyade ateşi ile çok kayıp veren Sibirya Kazak Tugayı, Çoruh Vadisini inleyen bu ateş altında Türklerin Bayburt'u çok daha büyük kuvvetlerle savunacağını sanarak ağır bir tempo ve dikkatle ertesi günü harekete geçecekti. Birçok silah ve cephanesi ele geçen bu tugay ancak 24 saat sonra toparlanarak 17'inci Türkistan Alayının gerisine takılabilmişti.

KOP MÜDAFAASI HAKKINDA NE DEDİLER?

Emekli General Bedrettin Demirel Bayburt Savunması'nı Anlatıyor

1964 yılında Bayburt'ta Alay Komutanlığı görevinde bulunan O zaman Kurmay Albay Bedrettin Demirci (sonra Orgeneral)'in öncülüğünde ve "Bayburt Postası" Gazetesi sahibi Osman Okutmuş'un teşvik ve gayretiyle bütün Bayburt halkının yapımına katkılarda bulundukları anıt için, merhum Emekli Orgeneral Bedrettin Demirel 1987 yılında Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin çıkardığı "Bayburt'un Sesi" dergisinde, "Bayburt'u Özlemişim" başlığı altında yazdığı yazıda şöyle diyordu:

"O akşam geç vakit (20 Mayıs 1986 akşamı) Koplardan Erzurum'a dönerken şanlı bayrağımız, şehitler anıtında ve yükseklerde uğultu ile dalgalanmaya devam ediyor, korkunç karanlıklara ve sert rüzgârlara meydan okuyordu. Bayraktan kopan ufak zerrecikler şehit topraklarına savruluyor, çocuklarının atalarına olan şükran borçlarını taşıyordu.

Bu bayrağın dalgalanan sesi, şehitlerin düşman zulmüne karşı çaldığı ıslıklar gibi, bu bayrak orda Türk yurdunun bağımsızlığını ve ulusun sonsuzluğun simgeliyordu. Yeniden gözle görülmesi ve geçenleri gururla selamlaması için yakın bir sabahın doğmasını bekliyordu.

Ben artık mutlu idim. İçimdeki 23 yıllık özlem bitmemiş ve tazelenmişti. Bugün tüm Bayburtluların kurtuluş yıldönümlerini yürekten kutluyorum."

Selahattin Tuncer'in Kaleminden Kop Müdafaası

Yine aynı derginin 15'nci sayfasında Rahmetli Selahattin Tuncer, "Ey Kop" başlıklı yazısında şöyle diyordu:

"Ey Kop, bundan 71 yıl önce senin yalçın doruklarından şehitler ve gaziler büyük bir heybetle geçtiler. Kanlı hayatlarının aziz künyelerini defterlere kaydettirmeden ecel köprüsünü aşıp, Şehadet Küheylanına (Şehitlik Atı) binerek Allah'ın yüce katına yükseldiler ve senin bağrına bir mana gibi sindiler.

Sen coğrafya iken Vatan oldun,
Toprak iken can oldun, hayat oldun,
iman oldun, Sen şimdi sadece bir dağ
değil, bağrında yükselen bir layemut
(sonsuz) anıtlar haşre kadar (sonsuz)
kadar) sürececek bir menkıbesin (hikâye).

Şu anda senin bağrında, kutsal vatan
savunması için aziz canlarını seve seve
feda eden ve kanlarını bir sebil gibi
akıtan (suyu bol kaynak, çeşme) binlerce
kahraman şehidimiz, vakur ve müsterih
(ağır başlı ve rahat) huzur içinde ebedi
(sonsuz) uykularını uyumaktadırlar.
O mübarek (kutsal) şehitler ki, bu
dağların her karışını bir kaya selabetiyle
(sağlamlığıyla) savunmakta biran
tereddüte göstermemişler, tarihte örnekleri
pek az kaydedilen bir savunmanın göz
yaşartıcı, göğüs kabartıcı örneklerini
bütün cihana göstermişlerdir.

Ey ikinci Plevne'nin şanlı şehitleri;
sizlerin taş türbelere sığmayacak kadar
yüce ve azametli (büyük) ruhlarınız
ve hatıralarınız, gönüllerimizde
büyüklüğüne layık sevgi ve saygıyla
yaşayacak ve bu dağlardan her

geçişimizde yükselen anıtınızın önünde
huşu (kendinden geçmişçesine) içinde
ihtiramla eğilecek (saygıyla eğilecek)
mübarek hatıralarınızı (kutsal anılarınızı)
gururu içinde rahmetle anacağız.
Her 21 Şubatı sizlerin ulvi (yüce)
ve layemut ruhlarınızın gölgesinde
destanlaşan anılarınızla dolu ve sizinle bir
bütün olarak bugünü kutlayacağız. Ey, bu
mübarek topraklar için toprağa düşmüş
dağ parçası yiğitler, nur içinde, huzur
içinde ebedi (sonsuz) uykunuzu uyuyunuz.

Sizin gibi kahramanlara bir vatan
borcu olarak biz evlatlarınız, o mübarek
kemiklerinizi bir kutsal emanet gibi
ta haşre kadar müdafaa ve muhafaza
edeceğiz. Ruhlarınız şad olsun...”

Rahmetli Selahattin Tuncer, bir yürek
coşkunluğu ile Kop şehitlerinin
sonsuzdaki huzurunu, dünya üstünde
geçici hayatlarını sürdüren bizler için
bir erişilmezlik olarak görürken ilerde
yazılacak bir “Kop Destanı”nın ilhamına
bu yazısı ile çağrışım yapıyordu.

Yahya Akengin'den Kop Şehitlerine

Belki de bu ilham, Bayburt'un yetiştirdiği değerli şair, öğretmen ve yazar Yahya Akengin'in "Kop Şehidi'nden Gelen Ses" başlıklı şiirinden ruhlara süzülmemekte ve geleceğe kanat açmaktadır. Şair bu şiirinde Kop Şehidi'ni konuşturuyor ve diyor ki:

*"Kop Dağı'nın tepesinde bir anıt,
Anıtın üstünde bir bayrak,
Bayrakta bir rüzgâr ılgıt ılgıt...
Taşırlar ruhumuza selamları,
Selamınız ne sıcak.*

*Kanımızla erimişti bu dağların karı,
Size yeşil, size çiçek olsun...
Öldük ki, bu milletin evlatları,
Yetim kalır ama,
Kalamaz özgürlükten yoksun...*

*Asırlar akar, devirler döner,
Değişmez onurla yaşamının şartı,
İnançsız yürekte her alev söner
İnançla yenmiştik biz kara bahtı...*

*Kale gibi yürürdü önümüzde,
Gülleye, poyraza, kışa,
Kop Dağı'nda kopan mahşer günümüzde,
Vatan için gönlü deli, Halit Paşa...*

*Görmedik Bayburt'ta biz o baharı
Size yeşil, size çiçek olsun...
Açılır sonsuzluğun bütün kapıları,
Yeter ki ruhlarda o hilal olsun.
Yüceldikçe yeryüzünden ırkımızın vakarı
Kanlarımız size helal olsun...*

*Duyarız sesinizi bazı bazı
Alırız selamlarınızı,
Kop Dağı'nın tepesinde bir anıt,
Anıtın üstünde bayrak,
Bayrakta bir rüzgâr ılgıt ılgıt,
Alnınızda hürriyetin yazısı
Alnınız ne ak"*

Böyle bir anıtta dalgalanan Kop Savaşları'nın görkemli yankıları, yine şiirin diliyle gelecek kuşaklara seslenirken, Kop Dağı'nın bin bir çiçek kokusu ile esen rüzgarlara sinmiş bir başka güzellik kendisini göstermektedir.

KOP ŞEHİDİNDEN GELEN SES
Kopdağının yücesinde bir anıt,
Anıtın üstünde Bayrak,
Bayrakta rüçhâr ilğit ilğit..
Tasirlar ruhımanıza selâmları,
Selâmnız ne sıcak

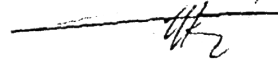
Kanınızla erimisti bu dağların karı
Sizce yeşil, size çiçek olsun..
Öldük ki bu milleti ecelâlları,
Yedim kalır amarı,
Kalamaz vatanındası yoksun

Kale gibi gururda önümüzde,
Gülleğe poyraza kesa,
Kopdağında kopan mahper günümünde,
Vatan için gönli deli Halit Paşa

Duyarız sesinizi bazı
Alırız selâmnızı..
Kopdağının yücesinde bir anıt,
Anıtın üstünde Bayrak,
Bayraktan rüçhâr ilğit ilğit
Alnınızda hücrriyetin yarısı,
Alnınız ne de ak

YAHYA AKENGİN

Şubat 1972 de yazmış olduğum yukarıdaki
mısraları Kopdağından her geçişimde Fâtihlerle
ruma kurup giderim 15.7.1986

Yahya Akengin'in Kop Şehitlerine ithaf ettiği, kendi imzasını taşıyan şiiri.

Şair Nabi Çalık Kop Şehitlerini Anlatıyor

Örneğin öğretmen, şair ve yazar Nabi Çalık bir yazısında diyor:

“Ve bu anıtın bulunduğu yerde insanı bitiren bir tatlılıkla dalgalanan bir bayrak vardı.

Masmavi bir gökyüzüne iri pamuk yığınları gibi dağılmış ak bulutların arasında bu bayrak o kadar hoş, o kadar tatlı görünüyordu ki, bunu anlatamam.

Bilir misiniz on günde, on beş günde bilemediğiniz en çok bir ayda, bir bayrak değişir Kop Tepe’nde. Göklerdeki bayrağı Kop rüzgarları ufacık parçalar, ufacık teller halinde Kop Dağları’nda yatan şehitlerin üstüne adeta serper. Onun için sık sık bayrak yenilenir Kop Şehitleri Anıtı’nda ve örter bayrağın telleri şehitlerimizi...

Ve gökteki iri ak bulutlar, her gündüz ve her gece gelir selama durur, Kop tepelerinde şehitlerimiz...

*Ve şimdi yine,
Kop Dağı’nda akar bir çeşme var,
Serçe parmak kalınlığında suyu,
Gece-gündüz haram etmiş uykuyu,
Akarda akar...*

Anıtın bir yüzünde iri harflerle şöyle yazılı:

*Onlar, içimizde ülkü, dilimizde türkü,
imanımızda rehber ve hayatımızda gururdur.”*

Sadri Karakoyunlu’nun Kop Şehitleri Şeref Defterindeki Yazısı

Kop şehitlerini bir ülküde yaşatmak, bir türkü de dile getirmek ve onları inançlarımızda rehber olarak bilmek kuşkusuz yaşamımızın gurur kaynağı olmaktadır. Kop Şehitleri Anıtı için hazırlanmış “Şeref Defteri”ne şöyle yazmıştım.

“Aziz Kop şehitleri,

*Birinci Dünya Savaşı’nın bu yörede, 3
Mart 1916’dan 16 Temmuz 1916 tarihine*

kadar devam eden en buhranlı bir dönemde Kop Dağları üzerinden vatanın kat kat üstün düşmana karşı 5,5 ay azim ve imanla savundunuz ve “İkinci Bir Plevne” yarattınız.

Bu kızılca kıyamet günlerinde buradan, vatanın kararmış ufkuna pembe şafaklar açarak bu topraklara döktüğünüz kan ve onun uğrunda verdiğiniz canla Tanrı’ya ulaştınız.

Şimdiden burada, ulu Tanrı’nın ve sizin huzurunuzdayım. Kop Dağları’nın sonsuza bakan tepelerinde meçhul (bilinmez) kalan adlarınızı geçmişin içinden alıp, tarih ve hafızalara yazacak bu anıta sizleri vefa duyguları ile yüceltenler geçte olsa bir vatan görevi yapmış olmanın kıvancını duydular.

Sizler nerede ve hangi toprağın sıcak koynunda olursanız olunuz, bunu bilmenin bir yararı yoktur. Ancak ben o cehennemde günde burada girilen kanlı savaşların bir yerinde yaralanmış bir babanın çocuğu olarak, Teğmen Ahmet Fahrettin Memioğlu (Karakoyunlu) sizin

için dikilmiş bu güzel anıta bakarken içimden gelen sese kulak verdim. Kanınızla sulanmış toprakların yangınına ruhumun derin yerinde duyarak dedim ki:

“Ey Şehit Oğlu Şehit
Aradım Kabrini Yaşlı Gözlerle Bir An,
Seni Gördüm Öyle Büyüktün Ki,
Serapa Vatan...
Seni Ağuşuna Almış,
Sen, Bir Vatan Olmuşsun,
Bir Şafak Vaktinde En Erken,
Sen, Ulu Rab’dan Gelen Ruhsun...”

Erzurum’dan Bayburt’a veya Bayburt’tan Erzurum’a giderken yaz mevsiminin en sıcak günlerinde olsanız dahi, ebedi karlar altında göklere yükselmiş bu dağ tepelerinin billurdan bir perdeye işlenmiş dağ gülleri ve gelinciklerinin renkli cennetinden geçer gibi olursunuz. Rüzgârın derin vadilerden ve karlı yamaçlardan gelen sesi, tarih olmuş bir dönemin hiç dinmeyen ağrılarla uğuldayan yankıların size getirir. İçinizi acı bir ürperti sarar. Sizde bu şehitler kervanına katılmış olursunuz sanki!

16. Temmuz. 1966

AZİZ KOP ŞEHİTLERİ,

İnci Dünya Savaşının bu yörede 3. Mart. 1916'dan 16. Temmuz-1916 tarihine kadar devam eden en buhranlı bir döneminde KOP DAĞLARI silsilesi üzerindenz, Vatanınızla üstün düşman kuvvetlerine karşı 5,5 ay azim ve imânla savundunuz. Ve İKİNCİ BİR PİLEVNE YARATTINIZ!

Bu kızılca kıyamet günlerinde buradan, Vatanın kararan ufkuına pembe şafaklar açarak butopraklara döktüğünüz kan ve onun uğrunda verdiğiniz canla, Tanrı'ya ulaştınız. Şimdi ben, burada Ulu Tanrı'nın ve sizin huzurunuzdağın.

KOP DAĞLARI'nın sonsuza bakan bu tepelerinde, meçhûl kalan adla-rınızla mâzinin içinden alıp, tarihe ve hafızalara yazacak bu ÂNİTİ'la sizleri abideleştirenler, geçte olsa; bir vatan görevi yapmış olmanız haklı kıvancımı duyduklar. Burada; hangi yerde ve hangi toprağın sıcak koyrunda olursanız olunuz, bunu bilmemin bir yararı yok. Ancak ben Ö cehennemi'günde, burada girişilen kanlı mûhanebelerin sonucunda yaralanmış mûla-zım-ı sanî Ahmet Fahrettin - Memîzade -'in evladı olarak sizin için dikilmiş bir taş ararlar. İçimden gelen sese kulak verdim ve kanınızla sulanmış bu toprağa yüz sürerek dedimki ;

(X) « Ey Şehitoglu şehit ;
Aradın, kabrini yaşlı gözlerle bir an,
Seni gördüm... öyle büyüktün ki ; serâpe VATAN,
Seni ağuşuna almış... Sen bir VATAN olmuştunuz...
Bir şafak vaktinde en erken
SEN ÜLÜ RAB' DANGELN RÛH'SUN ... »

(X) Damlupınar'da ZAFER TEPE'deki
Anıtın bir kitabesine işlenmiş bu
kitâb; MEÇHÛL ASKER'e, isimli
bir şi'irinden alınmıştır. S.K.

Sadri Karakoyunlu
Kurtuluş Albay
Bayburt - Halîkâte mahallîsinden.

Mareşal Fevzi Çakmak'tan Kop Müdafaası Konferansı

Bu harekât için çok değerli konferansları kapsayan söz konusu kitabında merhum Mareşal Fevzi Çakmak diyor ki:

“15 Temmuz 1916 (2 Temmuz 332) de gece yansından sonra karargâhımla Bayburt'tan hareketle sabahleyin Hart (Aydıntepe) cephesi gerisinde ve Trabzon yolu üzerinde bulunan Balahor (Akşar)'a geldim. Düşman fecirle (gün ağırırken) beraber yaptığı baskınlarla Maçur sırtları cenubu (güneyi) , Almışka-(Uluçayır)-Gez tahkimatı cepheden ve yandan taarruz gördüğünden kıtalarımız Ahsunk (Cümüşsu)-Duduzar (Erenliler) sırtlarına çekiliyordu. Ahsunk (Cümüşsu) civarında 9'uncu tümen karargâhı Rus süvarilerinin hücumuna uğradı. Ve düşman geri atıldı ise de tümenin kahraman komutanı Albay Sabri Bey şehit düştü.

Yudeniç'in, Of'a taarruz eden Türk birliklerini yani Hart (Aydıntepe) cephesini tutsak etmek hakkındaki

emri gerçekleşmek üzere idi. Balahor (Akşar)'dan kendi karargah subaylarını cephenin çeşitli yerlerine göndererek kıtaların Mam (Değirmencik)-Niv (Araplı)-Zülfü Dağı Pendamil hattına çekilmelerini emretti. Trabzon Cephesi'nde 18'inci Rus tümenin tekrarlanan taarruzlarını başarı ile durduruyor ve düşmana devamlı olarak püskürtüyordu.

Kop Cephesi, Apranas (Akbulut)-Gökçe Dağı-Hopor (Kurban Pınarı)-Korucakol hattında tutunmaya çalışıyordu. 4'üncü Türkistan Tümeni Almışka (Uluçayır)'dan ilerleyerek Çoruh sağ kıyışana yaklaştı. 17'inci Türkistan alayı, 4'üncü Avcı Tümeni ilerisine geçmiş ve Ahsunk (Gümüüşsü) civarında 18'inci Türkistan Alayı'nın Macur (Harmanözü) batı sırtlarında tahkimatla meşgul bulunuyordu.

Bu da düşmanın Bayburt'tan bir karşı taarruz beklediğine işaret idi. Çünkü bu güne kadar yapılan harekât Ruslarda bu izlenimi bırakmıştı.” ■

ASKERİ CERİDE-I

Mülâhazat	Vukuat	Mahal-i İkamet	Tarih
	Kop Gediğinden Alay Emri 3.3.32 Saat 3 Dakika 15 Sonra? 1. Tabur, 2. Tabur, 7. Tabur Komutanlıklarına 1-Alayımız ihtiyatta istirahatte bulunduğundan her tabur efradının zapturapt inkiyatına? ve üst başlarının temiz olmasına ve kılık kıyafetlerinin düzgün bulunmasına fevkalade itina edecekler efradın yırtık ve söküklerini diktireceklerdir. 2-Yarından itibaren her tabur ordugâhın sağında bulunan düzlükte sabahleyin (2) saat ve badel zeval (2) saat olmak üzere yevmiye 4 saat talim ile meşgul olacaklardır. 3-Bölükler acemi efradına endaht talimi icra ettirecek ve endaht için lazım gelen vesaiti herhalde ertesi güne kadar ikmal etmiş bulunacaklardır. 4-Her tabur münasip miktarda efradına onbaşları başlarında olduğu halde çamaşır yıkamağa gönderecekler, efrat üzerinde bulunan tıfiliyattan? temizleneceklerdir. 5-Her tabur efrada mahsus hela çukurları açtıracaklar ordugâhın civarında katiyen pislik bulunmayacaktır. Aksi takdirde nöbetçi zabıtini mesul ederim. 7-Sabah talimleri saat 8 evvelden 10 evvele kadar akşam talimleri badel zeval saat 3 sonradan 5 sonraya kadardır. 8-Kıtaat noksan cephanelerini serien ikmal edeceklerdir. 9-Sükûn ve sükûnet zamanında balâdaki emirlerin icrasını talep ederim. 90. Alay Kumandanı İsmail 90. Alay cephe ihtiyatı olmak üzere bera-berayı istirahat Müşeverek köyüne 15.2.32 de gitmiş idi. Alay Kumandanı İsmail Beyin 2600 rakımlıda sağ cenah müfreze kumandanı olarak kalması üzerine Alay Kumandan vekâletine Mustafa Bedri Efendi tayin edilmiş ve 2.3.32 ye kadar mumaileyhin (adı geçenin) 90. Alayın emir ve kumandasını ifa etmiş ve geçen bu müddet zarfında vukua gelen vukuatı müşar rapor mumaileyh tarafından biltanzim Alaya takdim edilmiştir. 16.2.32'den 1.3.32 ye kadar vukuat 15 /2.32 gecesi Alayımız 29. Alay 1. Tabur tarafından tebdil edilmekle ba-emr-i kumandanı 16 cephe itiyatı olarak 16.2.32 gündüz saat 11 evvel de Müşeverek Karyesine gelindi.Gece hava bozuk karanlık olup, yağmurda yağmakta idi. Bu sebeple hareketimiz Uğrayarak 3:4 saat geriye kalmıştı. Müşeverek Karyesine 2 tabur ile [1.tabur, 2.tabur] gelinmiş 3 Taburu ise Karasu Müfrezesi emrinde olarak mevzide kalmış idi. İş bu 1. Tabur 2. Tabur muharip mevcudu ise 23 Zabıt 330 silah-ı endazdan ibaret idi. Kariyeyi meskureye virudu müteakip askere 2 günistir (ahat) etmesi ve bu müddet zarfında gerek dahili ve gerek harici tanzifat ve tathirat icra ettirilerek istirahat müddetinde bu suretle istifade edildi.17/2:18/2 günleri bu suretle geçti.	Kop Gediği	3.3.32

[illegible]

ASKERİ CERİDE-II

Mülâhazat	Vukuat	Mahal-i İkamet	Tarih
	19.2.32 Askerin talim ve terbiyesi ve istirahati ile iştigal edilen ve 7. Tabur kadro taburu bu gün Müşeveret'te Alaya alınmak eylemiştir. Hava ise bozuk bulutlu olup ara sıra yağmur düşmekte idi. 20.3.32 Cadde üzerinde Kop Köyüne köprü kurulmağa başlanmış ve tathirat (temizlik) için kurun ve hamam inşaatına başlanmış idi. Asker ise kısmen talim ve endaht ve kısmen çamaşur yıkamağa iştigal eyledi. Hava yine bozuk olup bulutlu idi. 21.2.32 Havanın yağmurlu olmasına binaen yalnız sabah talim ve endaht icra edilmiş akşam talimi yağmur nüzulünden dolayı edilememiştir. 22.2.32 Bugün Cuma olmak hasabiyle asker istirahat ettirilerek yine taharet ve nezafet ile iştigal edilmiştir. Kurun hamam ve caddenin üzerindeki köprü inşaatı bugün hitam bulmuştur. 23.2.32 Bugün hava oldukça güzel olup talim ve endaht ile iştigal edilmiştir. 24.2.32 Günleri hava müsait oldukça askerin talim ve terbiyesi ile endaht ile iştigal edilmiştir. 25.2.32 de keza talim ve endahtlar ile iştigal edilmiştir. 26.2.32 de saat 2 sonrada hazırlık ve saat 2.15 sonrada Kop Hanlarına hareket emri alınmış ve saat 5.30 sonrada Kop Hanlarına muvasalat edilerek alınan emr-i şifai üzerine hemen Kop Tepesine 270 mevcut ile hareket edilmiş ve Kop Müfrezesi Kumandanlığın emrinde saat 1.20 evvelde Kop Tepesi ve Bahıtlı Dağının cenub-i şarkı sırtları Alayımız tarafından 29. Alay 1. Taburdan teslim alınmıştır. Gece dahi sükûnetle geçmiştir. 27.2.32 de düşman Kop Tepesinde bulunan 1. Tabur mevaziini ehemmiyetsiz bir surette bombardıman etmiş ve öğleye karip (yakın) kendim de bizzat ileri mevzide bulunarak harp akşama kadar devam etmiş ve piyade ateşimizin tesiriyle gündüzün ilerüleyememiş mühim bir kuvvetin Pınakapana vürut ettiği görülmüştür. Akşam üzeri saat 5 sonrada sağ cenahımızdan ve 7. Taburun cephesinden piyade ateşi başlamış sol cenahta (2. Tabur Mıntıkasında) sükunet devam etmekte olduğu cihetle sağ cenahtan işgal muharebesi yaparak 2. Tabur cephesinden bir gece baskını yapması ihtimaline mebni(-den ötürü) müteyakkız ve intibah üzere bulunmaları emr edilmiştir. Bu gece 27/28.2.32 gecesi 46. Alaydan bir taburun ihtiyatımıza geleceği bildirülür idi. Akşamüzeri nizüle başlayan kar gece saat 9'a kadar devam etmişti. Sabaha karip 700 mevcutlu 90. Alay ihtiyatımıza gelmiş ve gece sükûnetle geçmiş idi. Sabahleyin 2.Tabur cephesinden ilerleyüp cephe ilerisindeki dereye inen kuvvetten tahminen 3000 yeni bir alay olduğu 2. Tabur kumandanlığından bildirilir idi. Düşman bir taraftan kuvvetini ilerletiyor bir taraftanda sağdan ve soldan topçu ateşiyle mevzilerimizi bombardıman ediyordu. Mamafih ihtiyatımıza 46. Alay 1. Taburun geldiğinden müfreze kumandanı bildiriyor idi. Hava bazen açıyor ise de yine bulutlu yağmur yağıyordu. Düşmanın bu gece bir baskın yapması pek muhtemel idi. Avcı hatları ve gerisindeki ihtiyat bölükleri takviye edilerek ve ileriye...	Kop Gediği	3.3.32

[illegible]

ASKERİ CERİDE-III

Mülâhazat	Vukuat														Mahal-i İkamet	Tarih															
...muktedir bir çavuş idaresinde kuvvetli kayı? keşif kolları ve devriyeler ile emniyeti istihsal ile her dakika bir süngü hücumuna karşı mukabele edilmek üzere bulunmuş idi. Bu yolda gerek 1. Gerek 2. Tabura tabura evamir-i katiye verildiği gibi 96. Alay 1 ve 2. Tabur Kumandanlarına da evamir-i lazıme 28/29.2 gecesi sabaha karşı 2. Taburun sol cenahında bulunan 60. Alay 12.Bölük üzerine ve 2. Tabur cephesine aniden baskın yapan düşman 60. Alay 16.Bölük geriye çekilmekle düşman araya girmiş ve bir kısım kuvveti hemen ilerleyüp ihtiyat mevziini (yani Alay Karargahı olan gediği) tutmuş ve bir kısım kuvveti de ilerüde düşmanla pençe pençe müdafaa eden 2. Taburumuzun arkasından alarak esir edilmiştir. Pek ani olan şu hal üzerine ihtiyatii bulunan 46. Alay 1. Tabur mukabil taarruz ile Alay karargâhının bulunduğu gedikten düşman püskürtülmüş ise de düşmanın bir takım kuvvetide pek hâkim bir tepe olan Bahıtlı Dağını tutmuş idi. Bu suretle yak ateşine maruz bulunuyor idik. Burada iki taburumuzdan 4 Zabit, 4 Zabit Namzeti ve 77 nefer esir olmuş idi. Bahıtlı Dağına taarruz eden kıtaatımız inayet-i hakla muvafık olarak düşman püskürtülmüş ve bu hakim tepenin ele geçmesiyle düşman her taraftan çekilmiştir. Hava ise yine bulutlu olup serin rüzgâr esmekte idi. 29/30.2.32 gece yalnız Kop Tepesi 1.Taburun işgali altında kalup sağ cenahımızda 60. Alay 2. Tabur sol cenahımızda 46. Alay 1. Tabur bulunmakta idi. Gece dahi sükunetle geçerek sabah düşman ise eski hattına çekilmeye maksadına muvaffak olamamış idi. Gündüz dahi sükûnetle geçti. 30/1.3 gecesi 60. Alay 1. Tabur mevziimizi teslim alarak geriye gelinmiş ve ihtiyat alayları kumandanı Şakir Bey emrinde olmak üzere kalınmış olduğu maruzdur. 2. Tabur Kumandanı Mustafa Bedri Düşmanın 28/29.2.32 de yapmış olduğu baskındaki zayıyatımızı müşar zayıyat cetveli taktim edildi.															Kop Gediği	3.3.32															
	Kıtaat		Şehit		Mecruh		Esir ve Gaip		Hastaneye Sevk		Hastalıktan Vefat				Cephane																
		Fırları	Zabit	Nefer	Zabit	Nefer	Zabit	Nefer	Zabit	Nefer	Zabit	Nefer	Zabit	Nefer	Zayı Esliha	Zayı Kasatura	Sarf Olunan	Zayı Olan	Mülâhazat												
	1.Tabur	1	-	4	-	5	-	3	-	-	-	-	-	-	1	2	Sandık 17	Sandık													
	2.Tabur	1	-	8	-	9	4	82	-	-	-	-	-	-	9	10	11	12													
	3.Tabur	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	4	Adet 200													
	Yekûn	3	-	12	-	14	4	87	-	-	-	-	-	-	11	12	32	12/200													
	Esir olan 4 zabit namzeti esir efrat meyanında gösterilmiştir. 2.Tabur Kumandanı Mustafa Bedri Esir Zabitanın Esamisi <table><tr><td>2.Tabur 5.Bölük Kumandanı</td><td>Mülazım-ı evvel ... Efendi</td><td>Diyarbakır</td></tr><tr><td>2.Tabur 6.Bölük Kumandan Vekili</td><td>Mülazım-ı evvel Faik Efendi</td><td>Trabzon</td></tr><tr><td>2.Tabur 7.Bölük Kumandanı</td><td>Yüzbaşı Ali Sabit? Efendi (Mumailyhın 2.Tabur Kumandan vekili idi)</td><td>Erzurum</td></tr><tr><td>2.Tabur 7.Bölük</td><td>Mülazım-ı evvel Bekir Efendi</td><td>Amasya</td></tr></table>																			2.Tabur 5.Bölük Kumandanı	Mülazım-ı evvel ... Efendi	Diyarbakır	2.Tabur 6.Bölük Kumandan Vekili	Mülazım-ı evvel Faik Efendi	Trabzon	2.Tabur 7.Bölük Kumandanı	Yüzbaşı Ali Sabit? Efendi (Mumailyhın 2.Tabur Kumandan vekili idi)	Erzurum	2.Tabur 7.Bölük	Mülazım-ı evvel Bekir Efendi	Amasya
	2.Tabur 5.Bölük Kumandanı	Mülazım-ı evvel ... Efendi	Diyarbakır																												
	2.Tabur 6.Bölük Kumandan Vekili	Mülazım-ı evvel Faik Efendi	Trabzon																												
2.Tabur 7.Bölük Kumandanı	Yüzbaşı Ali Sabit? Efendi (Mumailyhın 2.Tabur Kumandan vekili idi)	Erzurum																													
2.Tabur 7.Bölük	Mülazım-ı evvel Bekir Efendi	Amasya																													

9700 KOP ŞEHİDİNE VEFA: KOP DAĞI NEDEN MİLLÎ PARK OLMALI?

Turnalar ığlık atar Kop Dağı'nda uçarken,
Bir hüzünlü hal olur zirvede su içerken,
Şehitler ağıt yakar Kop Lalesi açarken,
Diller Fatiha okur, bu dağlardan geçerken.

“Bayburt ve Kop Savunması” isimli kitabeden

KOP MÜDAFAASI VE MİLLİ PARKLARIN ÖNEMİ

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü olarak 1. Dünya Harbi Kafkas Cephesi'nin en önemli savaşlarının yapıldığı Kop Dağı'nın tarihi milli park olması için çalışma yapıyoruz. Sayın Bakanımız Prof. Dr. Veysel Eroğlu'nun tarihe olan ilgisi ve bize olan desteği ile tarihi milli parklara büyük önem vermekteyiz.

Tarihi yerleri ortaya çıkarıp tarihi dokuyu koruma konusunda kendimize vizyon ve misyon yükledik. Tarih ve kültür bilincinin oluşmasında tarihi milli parklar çok büyük değerimiz. Son yıllarda kuruluşunu gerçekleştirdiğimiz Başkomutan Tarihi Milli Parkı ile Nene Hatun Tarihi Milli Parkı zaferler tarihimiz açısından çok önemli yere sahiptir. Çanakkale-Gelibolu Tarihi Milli Parkı'na Türkiye'nin 81 ilinden hem otobüs hem de uçaklarla gençlerimizi şehitliklere götürerek gençlerimizde milli tarihi şuuru oluşmasına katkı sunuyoruz. Gençlerimiz için bu bölgelere kamplar kurarak, ecdadımızın tarihte neler yaptığını gelecek nesillere aktararak şehitlerinize vefa borcumuzu ödüyoruz. Sakarya Meydan Muharebesi'nin yapıldığı Polatlı ve Haymana bölgelerini tarihi milli park ilan ettik; burada çalışmalarımız devam ediyor. Kars Sarıkamış Allahuekber Dağları Tarihi Milli Parkı için çok büyük yatırımlar yaptık.

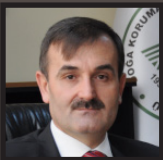
Kop Dağı bizim sürekli gelip geçtiğimiz ve gördüğümüz yerler. Ancak işin içine girince oralarda nelerin yaşandığını öğrenince insan daha çok heyecanlanıyor. Bu çalışmaları yaparken sadece arazi ve evraklar üzerinde değil Genelkurmay Başkanlığı ATS arşivlerindeki askeri ceridelerden de istifade ederek çalışmalar yapıyoruz. Bölgedeki araştırmalarımızda Kop Dağı'ndaki askeri siperleri, şehitlikleri ve tarihi İpek Yolu güzergahını tespit ettik. Mermisi üstünde askeri palaska bulduk. Askeri siperler tüm doğallığı ile duruyor. Bölgede halen savaştan kalan malzemeler çıkıyor. Daha önce tarihi milli park ilan ettiğimiz yerlerde olduğu gibi, Kop Dağı'nda da jeoradarlarla yeraltı taraması ile toplu şehitliklerde kefensiz yatan şehit ecdadımızın mezarlarını buluyoruz.

Arşiv belgelerine göre Kop Dağı'nda 9700 şehidimiz bulunmakta. Canlarını feda ederek şehadet şerbeti içen askerimizin kabirlerinin bulunduğu bölgelere şehitlikler yapacağız. Tarihi

dokuya önem verirken insanımızın tabiattan yararlanması için de özel çalışmalar yapıyoruz. Mevcut tarihi milli parklardan başka 40 adet normal milli park, 204 adet tabiat parkı ve 81 adet yaban hayatı geliştirme sahamız mevcut. Yaban hayatını da biz koruyoruz. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü olarak milli tarih, çevre, doğa ve tarih bilinci oluşması için özel çaba harcıyoruz. Ülkemizin doğal güzellikleri ve tarihi milli değerleri bizlere emanet. Emanete sahip çıkarak bunları gelecek kuşaklara aktarıp teslim etme gayreti içindeyiz.

Elinizdeki bu kitap ve belgesel, 1. Dünya Harbi'nin Kafkasya Cephesi'nin en önemli savaşlarının yapıldığı, Mareşal Fevzi Çakmak'ın ifadesi ile "Muvaffak olmuş ikinci Plevne" olan Kop Dağı müdafaasını anlatmakta. 6 ay süren savaşları tüm boyutları ile gözler önüne seren bu kitap ve belgesel, Kop dağı bölgesinin neden Tarihi Milli Park olması gerektiği sorusuna da cevap vermektedir. Kitap ve belgeselin hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyor, aziz şehitlerimizi bir kez daha rahmet minnet ve şükranla anıyorum.

Ruhları şad olsun. ■

Nurettin TAŞ

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü
ntas@ormansu.gov.tr

Gelibolu Yarımadası
Tarihi Milli Parkı

Sakarya Meydan Muharebesi
Tarihi Milli Parkı

Başkomutan
Tarihi Milli Parkı

Göreme
Tarihi Milli Parkı

KOP DAĞI TARİHİ MİLLİ PARKI

ÇALIŞMALARI NASIL BAŞLADI?

Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı için etüt çalışmalarına Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü 24.07.2013 tarihli yazıları ile Bayburt Şube Müdürlüğü bölgede araştırma ve etüd çalışmaları başlatır.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel müdürlüğünün bilgisi dahilinde Bayburt şube müdürü Alparslan Katırcı ile savaşların cereyan ettiği dönem olan Mart ayı sonlarında karlı bir ortamda bölgeye giderek Kop dağı bölgesinde yapılan tarihi milli park çalışmaları ile ilgili şu bilgileri alıyoruz:

“...Eczacı Ahmet Aker ve Emekli Milli Eğitim Müfettişi Yunus Sargut beylerin çalışma yaptığını duydum. Yunus Sargut beyin elindeki kaynaklar ilk arazi çalışmalarına başladık.

Kop müdafaası ile ilgili Kop Dağında bulunan anıt dışında hiçbir bilgimiz yoktu. ‘İkinci Plevne’ benzetmesinin bile niye yapıldığını bilmiyorduk.

Kop Dağında bulunan anıtın 1963 yılında Bayburt Postası Gazetesinin sahibi merhum Osman Okutmuş önderliğinde Bayburt Garnizonu ve Bayburt halkı tarafından yaptırıldığını öğrendik.

Konu ile ilgili en önemli kaynak, 1. Dünya Savaşı'nda, 3. Ordunun 3. Mıntikasını teşkil eden Bayburt Savunmasının da komutanlığını yapan 5. Kolordu Komutanı Mareşal Fevzi Paşadır.

Mareşal Fevzi Çakmak 1935 yılında Harp Okulunda 7 adet konferans vermiştir. Bu konferanslar, Genelkurmay Başkanlığınca 1936 yılında kitap olarak basılmıştır.

'Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri' isimli bu kitabın, yine Genelkurmay Basımevi tarafından 2005 yılında 'Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi adıyla tekrar basımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca İş Bankası Yayınları da kitabı basmıştır. Kitabın 6. Konferansı tamamen Bayburt Savunmasına ayrılmıştır.

Kop Dağlarına ilk defa Yunus Sargut ile beraber 29 Temmuz 2013 günü çıktık. İlk mevzileri o zaman gördüm.

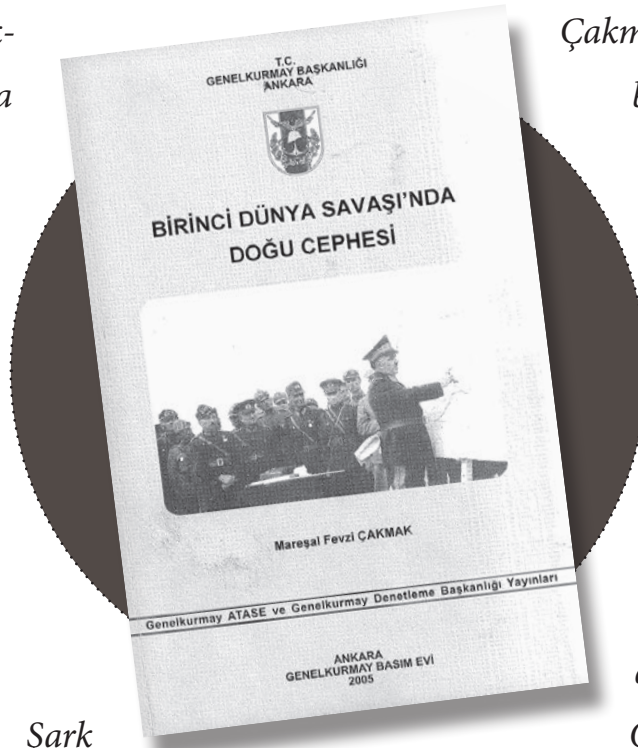
Daha sonra Kop bizim için bir tutku oldu.

Bir yandan Mareşal Fevzi Çakmak'ın kitabını okuyor, biryandan da kitapta bulunan haritadan mevzi ve şehitlikleri arazide tespit etmeye çalışıyorduk.

Gördüğümüz z manzara karşısında müthiş etkilendik. O günkü tarihle 97 yıl

önce yapılan savaşın bütün izleri karşımızda duruyordu.

Mevziler, mühimmatlar. Alanı mülkiyet ve diğer hukuki boyutlarıyla incelendi. Mülki olarak Bayburt ve Erzurum illeri hududunda kaldığı görüldü.

31 Ağustos 2013 tarihinde Kop Savaşlarının en önemli alanlarından biri olan 2.950 rakımlı Bahıtlı Dağına, bir Kop şehidi torunu İbrahim Özdemir ile beraber tırmandık. Bütün çalışmalar tamamlanarak 14 Nisan 2014 tarihinde Ön Etüt Raporumuzu Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğümüze sunduk.

2015 yılına kadar alan taramaları ve tarih araştırmaları devam etti. Kop haricinde Akdağ, Tombul Tepe, Kanlı Kaya, Masat, Kalederesi Tepe, Mişangas, Mişekrek, Danzut-Yamalı Dağlarında çalışmalar yapıldı.

Ankara Haymana ve Polatlı Sakarya Meydan Muharebelerinin geçtiği alan tarihi Milli Park olunca, 1 Ekim 2015 tarihinde Bakanlığımızdan uzman bir heyet İlimize gelerek etüt çalışmalarına başladı.

Arazi çalışmasının ardından Ankara'ya döndü. Genel müdürlüğümüzde yapılan çalışmaların ardından aynı ekip, Genelkurmay Başkanlığı ATASE'den alınan yaklaşık 30 sayfalık Hap Ceridesi ile beraber Bayburt'a gelerek. Arazide belgeler ışığında çalışma yaptı. Bayburt Üniversitesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Yasin Taşkesenlioğlu hocamızla beraber ceridelerin Latin harflerine çevirme çalışmaları yapıyoruz.

Orman ve Su işleri Bakanımız Sayın Veysel Eroğlu ve Doğa Koruma Milli Parklar Genel müdürümüz Sayın Nurettin Taş beylerin yakın ilgi ve alakaları ile Kop Dağı Müdafaaasının tarihi Milli Pak olması ile ilgili çalışmalar tüm hızı ile devam etmekte olup, alanla ilgili diğer Bakanlıklara görüşler sorulmuş olup, netice beklenmektedir. Ümit ediyoruz ki Kop Savaşlarının 100. Yılı olan 2016 yılı içinde Milli Park ilan edilir...”

**T.C.
ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI
XIII. Bölge Müdürlüğü**

Sayı: 97179083-405.99-144191
Konu: Milli Park Talebi

GÜNLÜDÜR
30.07.2013

BAYBURT ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün 24.07.2013 tarihli ve 18031414-401-140440 sayılı yazısı.

İlgi yazı gereği; Bölge Müdürlüğünüz görev alanlarından Bayburt ili sınırları dahilindeki kop savunmasının yaşandığı, tarihte de "İkinci Plevne Savunması" olarak isimlendirilen sahanın gelecek nesillere aktarılması ve korunması için milli park olarak ilan edilmesi hususunda ekte bir örneği gönderilen Bayburt Belediye Başkanlığı'nın yazısı Genel Müdürlüğümüze intikal etmiştir.

Söz konusu yazı kapsamında, Şube Müdürlüğünüzce bahse konu sahada yapılacak inceleme ve değerlendirmeler neticesinde, sahanın Milli Park kriterlerini taşıdığı Şube Müdürlüğünüzce de mütalaa ediliyor ise ekte kayıtlı DKMP'nin 20.03.2013 tarih ve 54544 sayılı yazısı gereğince hazırlanacak ön etüt raporu ve eklerinin, sahanın milli park kriterlerini taşımadığı mütalaa ediliyor ise hazırlanacak detaylı gerekçe raporunun **15.08.2013** tarihine kadar Genel Müdürlüğümüze gönderilmek üzere Bölge Müdürlüğümüze gönderilmesi hususunda;

Gereğini rica ederim.

Mehmet Sıddık KILINÇER
Bölge Müdürü

EKLER :

- 1- İlgi Yazı ve Eki
- 2- DKMP'nin 20.03.2013 Tarih ve 54544 Sayılı Yazısı

**Bu evrak 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na göre elektronik olarak imzalanmıştır.
Evrak doğrulama adresi: <http://ebys.ormansu.gov.tr/Dogrulama.aspx?p=799596>**

Adres : Terminal MahallesiKombina Caddesi25050 Yakutiye /
ERZURUM
Telefon : 535 369 89 12
e-posta : halilmert@ormansu.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi : H. İ. MERT Şube Müdürü V.
Faks : 442 235 24 33
Elektronik Ağ: <http://bolge13.ormansu.gov.tr>

ÖN ETÜT RAPORU

ALANIN ADI	BAYBURT KOP DAĞI TARİHİ MİLLİ PARKI
COĞRAFİ KONUMU	
<i>İli</i>	Bayburt
<i>İlçesi</i>	Merkez
<i>Köyü/Mevkii</i>	Kop Köyü
İDARİ DURUMU	
<i>DKMP Bölge Müdürlüğü</i>	XIII. Bölge Müdürlüğü
<i>DKMP Şube Müdürlüğü</i>	Bayburt-Erzurum
<i>DKMP Mühendisliği</i>	Bayburt-Erzurum
<i>Orman Bölge Müdürlüğü</i>	Trabzon-Erzurum
<i>Orman İşletme Müdürlüğü</i>	Bayburt-Erzurum
<i>Orman İşletme Şefliği</i>	Bayburt-Erzurum
DEĞERLENDİRMeye ESAS BİLGİLER	
ULAŞILABİLİRLİK	Alan Trabzon-Bayburt-Erzurum-İran uluslararası E-97 karayolu üzerinde ve Bayburt'a 45, Erzurum'a 75 km mesafededir. Yol kalitesi olarak oldukça iyidir. Ayrıca sahanın altından kop tuneli çalışması yapılmaktadır. Saha İstanbul'a 1174 km, Ankara'ya 820 km, İzmir'e 1399 km, Van'a 495 km mesafededir. Erzurum Havaalanına ise mesafesi yaklaşık 70 km'dir.
BÖLMELER	Bayburt'ta kalan alan Bayburt Orman İşletme Müdürlüğü 8 nolu bölgede kalmaktadır. Erzurum'da kalan alan ise Erzurum Orman İşletme Müdürlüğü 13, 14, 15, 16 ve 17 nolu bölmelerde kalmaktadır.
MÜLKİYET	Teklifi yapılan sahanın Bayburt ilinde kalan alanın kadaströ çalışması yapılmış olup, Bayburt Merkez Kop Köyü 102 Ada 203 Parsel ve 111 Ada 634 parsellerin Maliki Maliye Hazinesi olup, Ham Toprak vasfındadır. Bu 2 parsel, alanın yaklaşık %80'ini kapsamaktadır. 112 Ada 1 Parselin yine Maliki Maliye Hazinesi olup, vasfı Kop Şehitleri Abidesi ve Arsası olarak geçmektedir. Yine sahanın 111 Ada 241,241 Parselleriyle, 101 Ada 168-169 Parselleri Orman vasfındadır. Ayrıca saha içinde toplam alanı 2 Ha olan 3 adet özel mülkiyete konu saha bulunmaktadır. Erzurum ilinde kalan alanda Erzurum ili, Aşkale ilçesi Altıntaş köyü 101 nolu parsel orman vasfında, geriye kalan alan ise tapulama haricidir. Sahanın batı kısmında maden ruhsatlı (Krom) saha bulunmakta olup, maden işletme sahaları alan dışında bırakılmıştır.
KOORDİNATLAR	Koordinatlar yazımız ekinde sunulmuştur.
	TRABZON H44 c3, TORTUM H45 d4, ERZİNCAN İ44 b2 numaralı memleket haritaları.
SINIRLARI	Kop Şehitler Abidesinden Doğusu Bayburt-Erzurum il sınırı, Kuzeyi 102 ada 203 nolu parselin güney ve batı sınırı ile Kopurca dere güneyindeki özel mülkiyetlerin sınırlarından Delicukur tepe ve doğusu Kop Dağının (Bahtlı-Bakdülü Tepe 2918 rakımlı) tamamı 1. Bölgeyi kapsıyor. 2. Bölge yine Kop Şehitleri Abidesinden doğusu Bayburt-Erzurum Karayoluyalaberaber kuzeyi 111 ada 634 parselin özel mülkiyetle sınırı, Kandiltaş tepe (2432 rakım) güneyindeki heyelan gölü dahil 241 nolu parselin özel mülkiyetle sınırları takip edilerek Kaplankaya sırtlarındanKurugöl pınarı deresi güneyine doğru Kırkpınar tepe(2684 rakım) sırtlarındanFetteninyurdu tepeden en batı ucu Dalavlar dağından Kurugöl sırtlarından Atuçuran sırtlarına 2461 rakımlı tepedenLiç yoluna, oradan da Anıt- maden yolu Gurri Tepe(2638rakım) Kop Şehitleri anıtı.
ALAN BÜYÜKLÜĞÜ	Milli Park olarak teklifi yapılan sahanın toplam alanı 2.386 Ha olup, bunun 1.453 Ha'ı Bayburt İli sınırlarında, 932 Ha ise Erzurum İli

Saha ile ilgili elde edilen bilgiler doldurulacak, bilgi edinilemeyen alanlar boş bırakılacaktır.

100. YILINDA KOP SAVUNMASI ÇALIŞTAYI

Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi tarafından düzenlenen “Öncesi ve Sonrasıyla 100. Yılında Kop Savunması ve Bayburt Çalıştayı” 25 Nisan 2016 tarihinde düzenlendi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Prof. Dr. Gökhan Budak Konferans Salonu’nda yapılan çalıştaya, Bayburt Garnizon Komutanı Jan. Alb. İbrahim Ayhan Vural, Bayburt Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Selçuk Coşkun, Bayburt Belediyesi Başkan Yardımcısı Nesimuttin Selçuk, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Süleyman Çiğdem, birçok akademisyen, yetkili, yönetici ve öğrenciler katıldı.

“Sarıkamış gibi Canlandırılabilir”

Rektör Prof. Dr. Selçuk Coşkun, çalıştayın açılışında yaptığı konuşmada, Kop Dağı'ndaki savaşın izlerinin bölgede hala canlılığını koruduğunu dile getirerek, “Bugün gitseniz Kop Dağı'na oradaki mevzileri hala göreceksiniz, oradaki kurşunları göreceksiniz. Dolayısıyla Kop Dağı bir Sarıkamış gibi canlandırılabilir.” dedi. Bu bölgedeki tüm izlerin şimdiki nesillere atalarımızın hatırası olarak kaldığına vurgu yapan Coşkun, “Bu insanlar aç, bu insanlar açık, bu insanlar karda kışta bu memleketi savunmuşlar ve tarihe ikinci Plevne diye geçmiş Kop Dağı savunması. O anlamda örnek alacağımız ve ilmek ilmek dokuyacağımız bir olaydır bu.” ifadesini kullandı.

Kop Savunması ile İlgili Hazırlanmış İlk Belgesel

Rektör Coşkun'un konuşmasının ardından uzun süredir geniş çaplı araştırmayla hazırladığımız, ilk kez Kop Savunması ile ilgili hazırlanan belgesel olarak anılacak, 15 yıllık bir çalışmanın ürünü olan 100. Yılında Kop Savunması belgeselimizin sunumunu gerçekleştirdik.

Üç oturum ve kapanış oturumundan oluşan çalıştayda Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesindeki Kop Müdafaası'nda Ruslara karşı kış şartlarında zor şartlar altında yaklaşık 6 ay mücadele eden Osmanlı ordusunun kahramanlıkları ele alındı.

ÇALIŞTAYDA ORTAYA ÇIKAN ÖNERİLER

- Bayburt ve Kop çevresinin tarihi dokusunun ortaya çıkarılması ve muhafaza edilmesi
- Bayburt ve Kop çevresinin tarihinin araştırılması için Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama Araştırma Merkezi bünyesinde Bayburt ve Kop çevresi bilgi ve dokümantasyon biriminin kurulması
- Bayburt'un tarihteki yerini ortaya çıkaracak çalışmaların sayısının artırılması ve teşvik edilmesi
- Bilimsel faaliyetlerin devamlılığının sağlanması
- Milli Parklara dâhil edilmesiyle yürüyüş yolları, anıtlar, şehitlikler ve savaş aletlerinin görsel olarak teşhir edilmesi
- Savaş silah, cephane ve araç gereçlerinin sergileneceği bir savaş müzesi kurulması
- Kadim bir şehir olan Bayburt'un geçmişte Anadolu'ya kattığı değeri göstermesi açısından tarihi turistik bir şehir haline dönüşmesi için gerekli çalışmaların yapılması
- Kop Savaşları ve Bayburt'un işgali ile bölgenin nüfus hareketliliği Bayburt'tan göç eden ailelerin tespit edilmesi gibi akademik çalışmaların yapılması
- Erzurum-Trabzon tarihi transit yolunun öneminin vurgulanması bu çerçevede bahsedilen güzergâhın siyasi, stratejik, ekonomik ve sosyal manada kalkınmasının sağlanması.

ENDEMİK BİTKİ TÜRÜ BAKIMINDAN KOP DAĞI MİLLİ PARK OLMALI*

Kop Dağı, Aşkale (Erzurum) 15 kilometre kadar kuzeybatısında, Aşkale-Bayburt karayolu üzerinde bulunmaktadır.

Fitocoğrafi açısından İran-Turan bölgesine dâhil olmakla beraber Avrupa-Sibiryâ bölgesine de çok yakın olduğundan dolayı her 2 bölgenin de elementlerini bol miktarda yetiştirir. Doğu Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran daha serin, yağışlı ve nemli bir karasal iklim hâkimdir.

Kayaların ekseriyeti ultrabazik olup, içinde harzburjit ve kronitler bulunmaktadır. Yakın çevresinde bulunan yerleşim merkezlerinin geçiminin hayvancılığa dayanması, yakacak temini ve dağın koruma statüsünde olmaması gibi nedenlerle doğal florası çok zarar

görmüştür. Koruma altına alınırsa floristik kompozisyonun bu günden çok daha zengin olacağı sanılmaktadır. Kop Dağı, 100'den fazla nadir, 240 kadar endemik bitki taksonu yetiştirmektedir. 26 taksonun bilim dünyasına tanıtımı

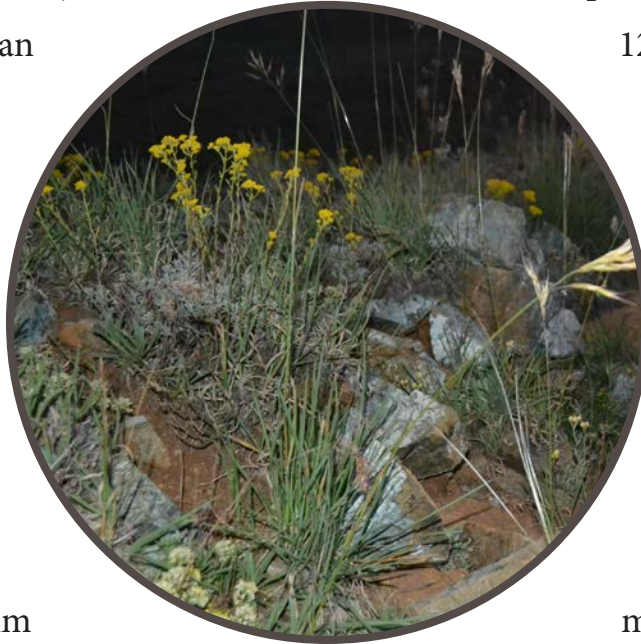
Kop Dağı'ndan yapılmıştır.

12 takson dünyada sadece bu dağda yetişmektedir.

Endemik ve nadir bitkilerin çoğunluğu Kop Geçidinde (2750 m.) ve 2000-3000 metreler arasındaki kayalık alanlardadır.

Geofitler başta olmak üzere ekonomik bitki potansiyeli çok fazladır.

Tahıl tarımı yöredeki diğer kesimlere göre daha azdır. Sulanabilen alanlarda suni ve doğal çayırlar yetişmekte, kışlık hayvan yemi amacıyla biçilmekte, geniş ve hafif engebeli yaylalar otlak olarak

kullanılmaktadır. Kop dağında vejetasyon, en alt kademede plantasyon kuşağı olarak başlamakta ve sucul odunsu bitkilerle özellikle hububat tarımı 1600 metrelerden başlayıp 2000 metreye kadar çıkmaktadır. Dağın florası ile yakından ilişkili bu alanların terkedilmiş kesimlerinde; alanda orman, çalı, step (yüksek dağ stebi, subalpin ve alpin bölge) ile higrofil vejetasyondan oluşan dört vejetasyon tipi mevcuttur: Bunlardan en yaygını step vejetasyonudur.

Kop Dağı'nda zengin bir flora hâkimdir. Bu zenginliği sağlayan önemli merkezler: Aşkale- Maden, Kopköy, Ostukhanı ve Obrukbel civarları, Bayburt karayolunun geçtiği Kop geçidi, Haydarlar köyü civarındaki tepeler, Dağın üst kesimleri, Karagöl, Artabir, Çoruh ve Kelkit gibi floristik açıdan çok önemli yöreler Kop Dağı'nın yakın çevrelerinde bulunmaktadır. Dağın en önemli tarafı 100'den fazla nadir bitki taksonu yetiştirmesidir. Bunların bir kısmı sadece yörede yayılış gösterir.

ENDEMİK VE NADİR TAKSONLARIN DAĞILIMI

- Alana Endemik: 12
- Türkiye İçin Endemik: 244
- Şüpheli Endemik: 11
- Endemik Olmayan (Nadir): 95

Toplam: 350

.....

TEHDİTLER: EREK DAĞI

- Bölgede kışların uzun sürmesi nedeniyle halkın en önemli sıkıntısı yakacak teminidir. Doğu Anadolu'nun diğer yörelerinde olduğu gibi burada da yakacak amacı ile bitkiler kuvvetli şekilde tahrip edilmektedir.
- Yerleşim merkezleri civarında aşırı otlatma, biçme baskısı vardır. Arazi yanlış ve aşırı şekilde kullanılmaktadır. Prangos ve Ferula, Heracleum spp. nin dominant olduğu yüksek boylu otlar yem amacıyla biçilmektedir.
- Baharat, geofit ve kökleri yün boyası olabilecek bazı bitkiler yerel halk tarafından ekonomik amaçlarla toplanmaktadır.

ENDEMİK BİTKİ CENNETİ: KOP DAĞI

Bölgesi: Doğu Anadolu, Bayburt-Erzurum(Grid Sistemine göre A8 karesi)

Coğrafi Konumu: 40°01' K, 40° 32' D

Zirvesi: 2918 m.

Koruma Eylemi: ACİL (Alan Koruma Altında Değil)

Koruma Gerekçesi:

1 Küresel Ölçekte Tehlike Altında bitki türü vardır: *Lilium ciliatum* (Endemik, Zarar Görebilir/VU kategorisinde). 46 Avrupa Ölçeğinde Tehlike Altında Bitki Türü vardır. 24 Ulusal Ölçekte Nadir Bitki Türü vardır. Alanda Bern Sözleşmesi Ek Liste I'de yer alan bir tür (*Ferula orientalis*) de bulunur. Yine Bern Sözleşmesi'ne göre alanda tehlike altındaki doğal habitatlar, 34.95-İran-Anadolu stepleri'dir.

Kop Dağı'nın bulunduğu alanda 185'i endemik olmak üzere 500 bitki taksonu kayıtlıdır. Ülke çapında nadir görülen 70 bitki taksonundan 6'sı sadece Kop dağına özgüdür.

Ama uzun ve sert geçen kış mevsimi nedeniyle yerel halkın yakacak gereksinimi için odun kesmesi alanın mevcut orman bitki örtüsü üzerinde sürekli ve büyük bir baskı oluşturmaktadır. Yoğun otlatma baskısı da, bitki örtüsünün zayıflamasına ve bazı nadir türlerin azalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca Kop Dağı, kış dağ sporları ve yayla turizmine yönelik turizm merkezi ilan edilmiştir.

KOP ŞEHİTLERİ ANITI

Rus ordusunun beklemedikleri bir mücadele ile karşılaştıkları dağın zirvesine yapılan “Kop Şehitleri Anıtı” ile şehitlerimiz ölümsüzleştirilmiştir.

1963 yılında yapılan anıt büyük bir özverinin ürünüdür.

Dönemin Bayburt Kaymakamı Sabahattin Çakmakoglu, Garnizon Komutanı Kurmay Albay Bedrettin Demirel ve Bayburt Postası gazetesinin kurucusu Osman Okutmuş’un öncülüğüyle birlikte, Bayburt halkının sonsuz destekleri ile yapılan Kop Şehitleri Anıtı, Rus ordusuna aylarca geçit vermeyen 9 binden fazla şehidimizin anısını yaşatan tek yapı olarak dikkat çeker.

Ama bu anıt, bugün tarih kitaplarında adı bile geçmeyen Kop Savunması için elbette yeterli değildir.

Başlı başına bir abide olan Kop Dağı, Gelibolu Yarımadası’ndaki atmosferin bir benzerini bünyesinde barındırır. Burada şehadet şerbetini içenler farklı olsalar dahi havadaki barut kokusu, toprağa karışmış kan damlaları ve anaların döktüğü göz yaşları aynıdır. Ve tabi bir de destanlaşan kahramanlık öyküleri... ■

Kop Şehitleri Anıtı

KOP ŞEHİTLERİ ANITI ŞEREF DEFTERİNDEN SEÇMELER

8-8-1985

Birinci dünya harbinde Kop geçidiinde
islara karşı en önemli muharebelerden
ini veren aylarca dayanıp Bayburtta
ismani sokmayan kahraman ordumuzun
büyük şehitlerini saygı ile anıyorum
ısları şad olsun.

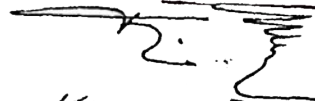
Turgut ÖZAL
Başbakan

Turgut Özal'ın Kop Şehitleri Anıtı şeref defterine yazdığı 8 Ağustos 1985 tarihli yazı.

KOP
20 Şubat 1972

Kaymetli Bayburtumuzun düşman istilâsından
Kurtuluşunun 54'üncü yıldönümünü töreninde bulunmak
üzere Bayburt'a geçerken; vatanın bu karı toprağının
dahi düşman eline geçmemesi için canlarını severek
feda eden kahraman Kop şehitlerini de minnet
ve şükranla andık. Bu vatan sizlerin fedakarlıkları
sayesinde bu mutlu günlere ulaşmıştır. Sizleri dai-
ma kalbimizde yaşattığımızı emin olunuz aziz
şehitler. Size minnet size saygılar.

Kenan Evren
Korgeneral
11'inci Kolordu K.

Kenan Evren'in Kop Şehitleri Anıtı şeref defterine yazdığı 20 Şubat 1972 tarihli yazı.

FOTOĞRAFLARLA KOP ŞEHİTLERİ ANITI

BEDRETTİN DEMİREL PAŞA ile Kop Şehitleri Anıtı temel atma töreni
5 Mayıs 1963

Kop Şehitleri Anıtı açılış töreni
31 Ağustos 1963

BELGESELCİ GÖZÜ İLE KOP MÜDAFAASI

Unutulmamalıdır ki, şehit kanlarıyla yazılan ve bir destanın adı olan Kop Müdafaası'nın Türk tarihinin bütünlüğü içerisinde lâayık olduğı yeri tespit ederek, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı ve bekası için yeni nesillere aktarmak zorundayız.

BELGELERLE KOP MÜDAFAASI

Kültür ve medeniyet coğrafyamızın ıssız tepeleri isimsiz mezarlarla dolu. Baş dumanlı Anadolu dağlarını gezerken karşımıza çıkıyor ansızın. Her iki ucuna acele ile konmuş iki taş. Altında kim yatıyor? Kimin nesi? Anası babası kimdi? Çocukları var mıydı? Evli mi nişanlı mı? Bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey biz torunlarının geleceği uğruna bırakmış ecdadımız bedenlerini toprağın kara bağrına. Meçhul asker veya isimsiz garip şehit mezarları demiş geçmişiz.

**Zaferler tarihimize
İkinci
Çanakkale Destanı
ve Plevne
olarak geçen
Kop Müdafaası,
Rusya'nın hayal
kırıklığına
uğramasının önemli
kilometre taşlarından
biri olmuştur.**

Osmanlı Devleti, 1914 - 1918 yılları arasında 7 devlete karşı 10 cephede yapılan savaşlarda 3 milyona yakın şehit 220 bin esir verdi.

Şehitlerimiz Çanakkale destanı ile gündeme geldi. Sarıkamış harekâtının sayfaları yeni açılıyor. Yemen elleri yavaş yavaş hatırlanıyor. Filistin, Sina, Hicaz, Irak, Galiçya, Makedonya cepheleri ile kurtuluş savaşı destanının yazıldığı Afyon, Kütahya, Eskişehir ve Sakarya cephesindeki şehitlikler vefakâr şehit torunları tarafından araştırılıp gündeme getirileceği günü bekliyor.

Belgeselci olarak bugüne kadar Kafkaslardan Çanakkale'ye, Yemen'den Galiçya'ya, Sarıkamış'tan Hicaz cephesine 1. Dünya Harbi'ne sahne olan birçok cephede araştırma yapıp belgesel çekerek şehit dedelerimize vefa borcumuzu ödemeye çalıştık.

Dünya coğrafyasındaki şehitliklerimiz ve esir kampları ile ilgili araştırma gezimizin şimdiki durağı Kafkaslar ve Sibirya.

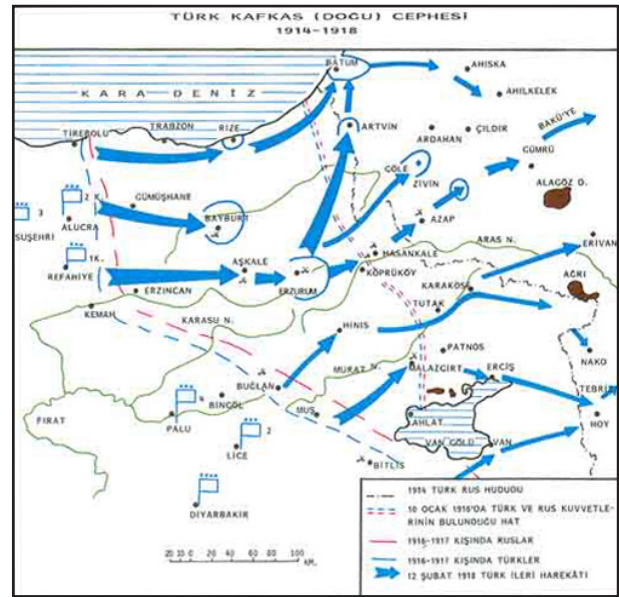
1. DÜNYA HARBI KAFKAS CEPHESİ*

Kafkasya Cephesi, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya İmparatorluğu, daha sonra Britanya, Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti ve Merkezi Hazar Diktatörlüğü ile karşı karşıya geldikleri cepheye verilen isimdir.

Kafkasya Cephesi, savaş sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar genişlemiş, Trabzon, Bitlis, Muş ve Van şehirlerine kadar yayılmıştır. Kara harbi, Karadeniz Bölgesinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu deniz gücü ve Rus donanması tarafından desteklenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Cephesi'nde gerçekleştirdiği Kop Müdafaası, Osmanlı-Rus Savaşının seyrini değiştirecek kadar önemli bir savunma olmuştur. Tarihimizde önemli bir yere sahip olan I. Dünya Harbi, Türk milletinin unutmaması gereken ibret sayfaları ile doludur.

Çünkü bu harp, Batı dünyası için, Türk-İslam medeniyetinin yok edilip Anadolu'dan atılmasını hedef alan bir

misyonun; ilim, irfan ve medeniyetinin adı olan Türkistan ve Horasan İslam medeniyetini yıkmak için batılı haçlı ve sömürgecilerin uydurduğu “Şark Meselesinin” tatbik safhalarından biridir.

Zaferler tarihimize İkinci Çanakkale
 Destanı ve Plevne müdafaası olarak geçen
 Kop Dağı ve Harşit Müdafaası, Rusya'nın
 hayal kırıklığına uğramasının önemli
 kilometre taşlarından biri olmuştur.

Kop Müdafaası'na geçmeden önce kısa da olsa Kafkas Cephesine bakmamız gerekmektedir. Zira Kafkas Cephesini anlamadan Kop Müdafaası'nı anlamak mümkün değildir.

Osmanlı Savaşa Giriyor

Osmanlıların Merkezi Güçler tarafından Birinci Dünya Savaşı'na katılması kaçınılmazdı. Yeni doğan yurtsever heyecana karşılık, kabine ve ittifatçı üyelerin çoğunun yanı sıra Türk halkının büyük bir çoğunluğu da imparatorluğun nüfusunu, maliyesini ve silahlı kuvvetlerini önemli derecede azaltan bir dizi savaştan sonra yeni bir savaşı destekleyecek güçte olmadığını biliyordu.

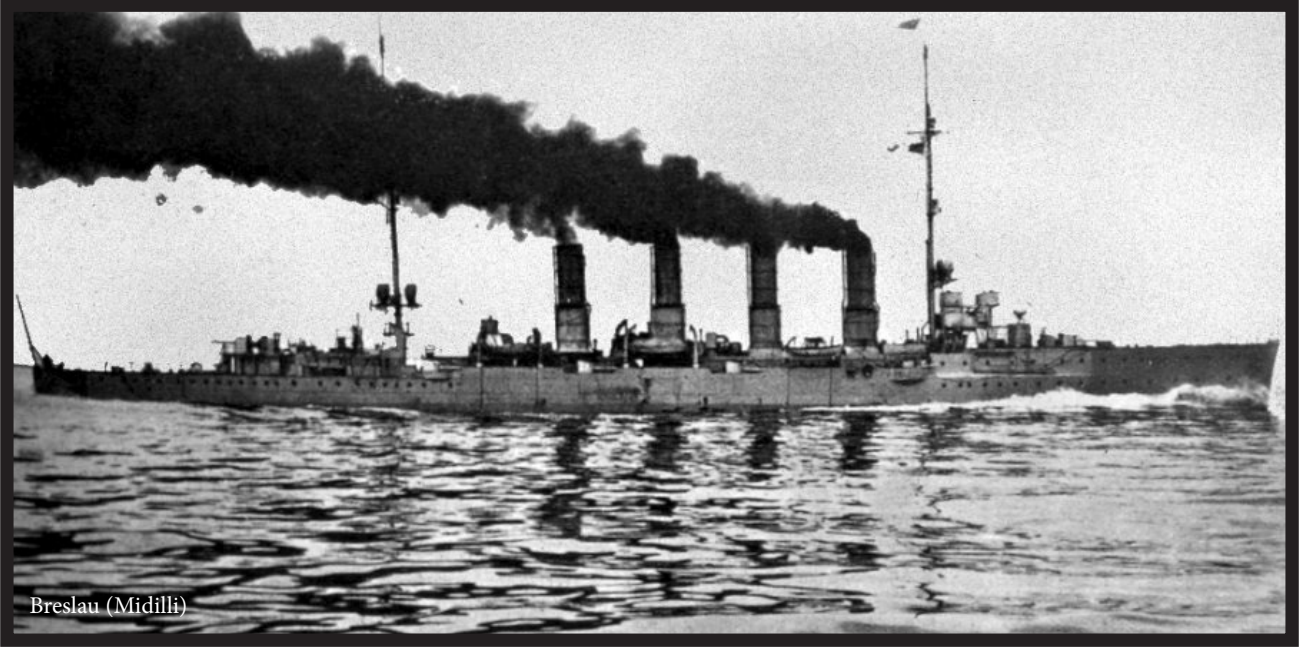
Enver Paşa

Alman otokrasi ve militarizmi yalnızca Almanya'da bir süre eğitim görmüş Enver Paşa ve diğer subaylara yakın geliyordu. Enver Paşa sahne arkasında Almanya'yla ittifak yollarını aramaktaydı.

Diğer yandan, büyük güçler arasında yalnız Almanya Osmanlılarla açık bir ittifaka girmeye hazır görünüyordu. Ancak Almanya ile bir bağlantıya kamuoyunun tepki göstereceği düşünülmektedir. Görüşmeler gizli yürütülüyor, durumdan Sadrazam ve Dışişleri Bakanı haberdar ediliyordu. Anlaşma Avrupa'da savaş başladıktan sonra 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalandı.

Enver Paşa ve arkadaşları, Batılı müttefikleri Osmanlılara karşı savaş ilanına zorlamak için yeni kışkırtmalar arama peşindeydiler. İki savaş gemisi, Almanya ile Enver Paşaya Osmanlıları savaşa sokacak bir fırsat yarattı.

11 Ekimde Alman elçisi tarafından savaş ilan edildiği takdirde Osmanlı hükümetine 2 milyar altın kuruş gizli yardım yapılacağı bildirildi.

Enver ve Cemal Paşalar diğer kabine üyelerine danışmadan Souchon'a Karadeniz'de Ruslara saldırması için emir verdiler. Amiral Souchon komutasında 27 Ekim'de Karadeniz'e çıkan Türk donanmasının, 29 Ekim 1914 sabahı Sivastopol, Odessa, Novarosiski ve Kofe deniz üslerine taarruz etmesiyle Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki harp fiilen başlamış bulunuyordu.

İlk Cephede Savaşlar

Rus-Kafkas Ordusunun 1 Kasım 1914 sabahı Musun, Kötek, Narman ve Kaleboğazı bölgelerinden Türk sınırlarını geçmesiyle Türk hareket alanının ilk cephesinde savaş başladı.

Ruslar Narman-Velibaba-Eleşkirt-Doğu Beyazıt çizgisini ele geçirmek amacıyla ilerleyerek, Narman-Ekrek-Horasan-Velibaba hattına kadar varmışlardır. 6-9 Kasım 1914 tarihleri arasında Köprüköy Muharebesi, 15-22 Kasım 1914 tarihleri arasında 1'nci Azap Muharebeleri yapıldı. Bu savaşlar Türklerin başarılı taarruzlarıyla geçti. 3'ncü Ordu, gerek Köprüköy gerekse Azap Muharebelerinde yaptığı cephe taarruzlarıyla, güçlükle de olsa Rusları biraz geri atarak yerel bir başarı sağlamış bulunuyordu. Daha harbin ilk aylarında meydana gelen bu durum, ordunun subay ve erleri üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır.

İstanbul'da bulunan Başkomutanlık karargâhı, elde edilen başarıyı yeterli görmemekle beraber, yine de 3'ncü Orduyu içtenlikle kutlamış ve Rusları kesin yenilgiye uğratacak büyük kuşatma harekâtı planının hazırlıklarına başlamıştır.

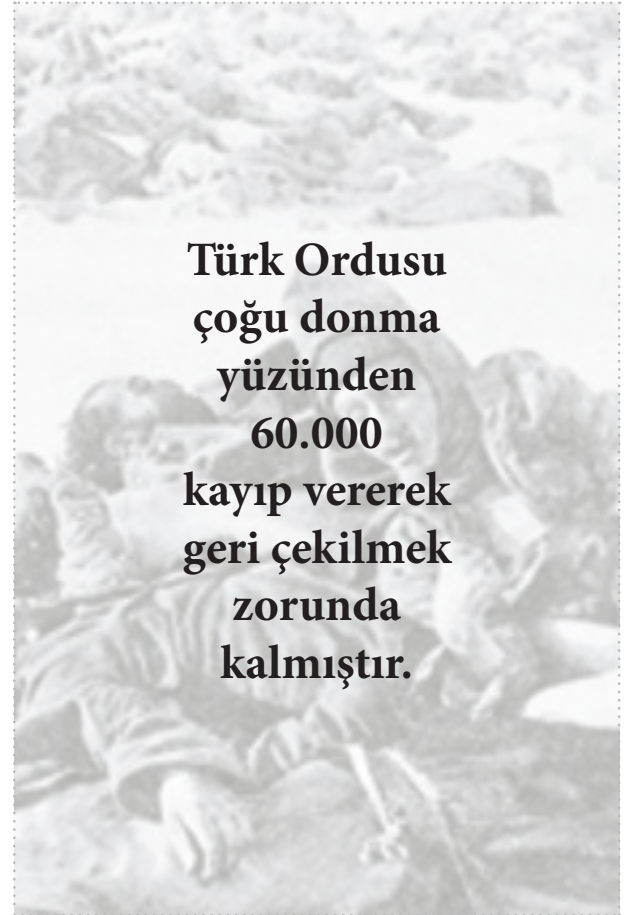
Sarıkamış'ta Kara Kış

Oltu-Sarıkamış doğrultusunda 2.500 metre yükseklikteki geçitlerden geniş bir kuşatma, 22 Aralık 1914'te şiddetli soğuklarda eksik giyim ve kuşam şartlarıyla başladı. Donma ve kıtadan ayrı düşmeler sonucunda büyük kayıplarla Sarıkamış'a varıldı. Olumsuz kış şartlarında yapılan kuşatma harekâtında kahramanca çarpışmasına karşın 3'ncü Türk Ordusu çoğu donma yüzünden 60.000 kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Sarıkamış Kuşatma Harekâtı yenilgisi, Türk Harp tarihinin pek acı bir olayı olmuştur. 9'ncü Kolordu sağ kalan pek az mevcuduyla Ruslara esir düşmüş, 10'ncü Kolordu da mevcudunun yüzde seksenini kaybetmiştir.

Ağır koşullar altında muharebe eden Türk erleri muharebenin sonuna kadar direnmişler, vatanlarını korumak ve başarıya ulaşmak için sonsuz gayret göstermişlerdir.

Bu muharebe de Türk Ordusunu soğuk ve açlık yenmiştir. Eğer Türk erinin sırtında yalnız bir kaputu ve ayağında bir postalı bulunsaydı, karnını da sadece bulgur çorbasıyla doyurabilseydi, bütün bu olumsuz koşullara rağmen başarının sahibinin Türkler olacağı kaçınılmazdır.

**Türk Ordusu
çoğu donma
yüzünden
60.000
kayıp vererek
geri çekilmek
zorunda
kalmıştır.**

Kafkas Cephesinde kızak takımı

700.000 Kişilik Rus Ordusu

Sarıkamış kış taarruzunda çok kayba uğrayan 3'ncü Türk Ordusunun, Erzurum bölgesinde tifüs hastalığı çıktı.

Ruslar, kuvvetlerini 188.000 kişiye çıkartarak, Türk Ordusunu iki koldan kuşatmak üzere taarruza geçtiler. Doğu Anadolu'daki Ermeni azınlığının ayaklanmasını askeri harekâta zararlı şekilde düzenleyerek, harekâta dâhil ettiler.

Fırsat kollayan Van'daki Ermeni azınlık ayaklandı (14 Nisan 1915). Askeri hareketleri baltalamaya ve silahsız Türk halkını öldürmeye yönelik Ermeni saldırıları, birçok doğu iline yayıldı. Osmanlı Hükümeti, buradaki Ermeni halkını Suriye ve Irak'a yerleştirerek gerekli güvenlik önlemlerini almaya başladı.

Öte yandan Tortum ve Karaköse yönlerinden saldırıya geçen Rus kuvvetleri, Van ve Malazgirt'i ele geçirdiler (27 Mayıs 1915). Ancak toparlanarak genel karşı taarruza kalkan 3'ncü Türk Ordusu, Van ve Malazgirt'i kurtardığı gibi, Rusları da eski sınırlarına çekilmek zorunda bıraktı. 5 Ağustos 1915'de karşı taarruza geçen Ruslarla, Kılıç Gediği'nde çarpışmalar yapıldı.

Grandük Nikolay bu cephenin komutanlığına atandıktan sonra Rus kuvvetlerinin sayısı daha da artırılarak 700.000 kişiyi buldu. Bu gücün karşısındaki 3'ncü Türk Ordusunun toplamı ise yaklaşık 65.000 kişiydi.

Rus İşgali Artıyor

Ruslar, Çanakkale Cephesinden geri çekilmek zorunda kalan 3'ncü Ordu olağanüstü çaba göstermesine karşın kentin düşmesini engelleyemedi (16 Şubat 1916). Güneyden de saldırıya geçen Ruslar, Muş (17 Şubat) ile Rize'yi (8 Mart) işgal ettiler. Dumanlıdağ, Kop Dağı Oğnut-Muş ve Bitlis hat çizgisinden geçen cepheye çekilen 3'ncü Ordu, karargâhını da Erzincan kentine kurdu. Ancak üç koldan ileri harekâtını sürdüren Rus ordusu, Mamahatun (15 Mart) ve Of'u (20 Mart) aldıysa da, Bayburt dayandı. Karaya bir kolordu çıkaran Ruslar, Trabzon'u ele geçirdiler (18 Nisan 1916). Bu durum karşısında, İzzet Paşa komutasındaki 2'nci Ordunun Erzurum üzerine yürümesi kararlaştırıldı. Ayrıca 3'ncü Ordu da İzzet Paşanın emrine verildi. Mamahatun geri alındı. Of doğrultusunda başlatılan taarruzla Rus kuvvetleri geri atıldıysa da Trabzon'dan Van Gölüne kadar uzanan tüm cephede genel bir saldırıya geçen Ruslar, Bayburt (16 Temmuz), Erzincan (19 Temmuz), ve Muş (21 Temmuz) kentlerini ele geçirdiler.

**Bu savaşlarda
Ruslar 30.000,
Türkler de
yaklaşık 20.000
kayıp
vermişlerdir.**

Çanakkale'den doğu cephesine gönderilen Mustafa Kemal Paşa komutasındaki 16'ncı Kolordu Ruslara başarılı bir darbe indirerek, Muş'u geri aldı (2 Ağustos). Böylece Hınıs'ta yorulan Rus kuvvetleri, 2 ve 3'ncü Ordular karşısında Bitlis ile Tatvan'da da tutunamayarak hızla geri çekildiler. Temmuzdan Eylül ortalarına kadar süren bu şiddetli savaşlar sonunda her iki taraf da yorgun düştüğünden, Ekim'den başlayarak mevzilerine yerleştiler. Bu savaşlarda Ruslar 30.000, Türkler de yaklaşık 20.000 kayıp vermişlerdir.

Ruslarla Ateşkes

1916'da bu cephede önemli ölçüde ilerleyen Rus kuvvetleri, sonunda Bitlis Güneyi-Muş-Çapakçur Kuzeyi-Kiğı-Erzincan, Batısı-Suşehri, Doğusu-Tirebolu çizgisinde durduruldu.

Ruslar bu cephede iki kat üstünlüklerini korumalarına karşın, üst üste tazeledikleri saldırılar yüzünden çok ağır kayıplar verdiler. Rusya'da Bolşevikler iktidarı ele geçirdikten sonra bu cephede 15 Aralık 1917'den başlamak üzere dört haftalık bir ateşkes imzalandı. Rus-Kafkas Ordusu dağıtıldı.

Ruslarla Erzincan'da imzalan ateşkestən ve Rus Kafkas Ordusunun dağıtılmasından sonra bu cephede ordular arası savaş olmadı. Ancak, Rus kuvvetleri çekildikten sonra Van'da toplanan Ermeni taburları, Rusların işgal etmiş olduğu Türk topraklarında istilaya giriştiler.

Bu durum karşısında Bitlis'ten Tirebolu'ya kadar uzanan cephede altı koldan harekete geçen Vehip Paşa komutasındaki 3'ncü Ordu, 1914 Türk-Rus sınırına kadar olan bölgeyi geri aldı (1 Şubat-25 Mart 1918).

Erzincan Mütarekesi Heyeti

Ermeniler Kaybediyor

Van alındıktan (7 Nisan) sonra da Brest-Litovsk antlaşması uyarınca Kars, Ardahan ve Batum sancaklarının işgali

için Erzurum'da Yakup Şevki

Paşa komutasında dört

tümenden oluşan

özel bir grup ha-

zırlandı.

Yakup Şevki

Paşa grubu

Ardahan'ı

(10 Nisan)

ardından da

Batum ve Çürü-

rüksu'yu (14

Nisan) ele geçirdi.

Kars'ı Türklere bı-

rakmak zorunda kalan

Ermeniler (25 Nisan), Selim'e

çekildiler.

Daha sonra Tiflis'e kadar gelmiş olan Alman kuvvetleriyle birleşen Yakup Şevki Paşa grubu, demiryolu boyunca Erivan'a doğru ilerlemeye ve istasyonları

işgal etmeye başladı. Karakilise alındı (26 Mayıs). Bunun üzerine Ermenilerin isteğiyle Batum'da barış yapıldı (4 Haziran 1918).

Öte yandan Türkistan'ı ele

geçirmek amacıyla bir

Kafkas-İslam Or-

dusuna dönü-

türülen 3'ncü

Ordu Tebriz'i

olarak Hazar

denizinin

batı kıyıları-

na, Astrahan

ve Volga ır-

mağına, Da-

ğıstan ve Azer-

baycan'a doğru

ilerleyerek Bakü'yü

zapt etti.

Fakat Suriye ve Irak cephelerindeki ağır yenilgilerden sonra Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya boşaltıldı, birliklerimiz geri çekildi.

Yakup Şevki Paşa

تفره وارنجیه قدر بر اردونك
جیات طامارلری تحریك ایتد
لیدر . ظفره اعتدای اولمیان بر
اردو، هیچ برماهی حائر اولد
ماز . بویه بر اردو، دشمنك
تهاجلرینه قارشى غیر متحرک بر
سپر وظیفه سی کورمکدن باشقه
بر قیمتته مالک دکلدرد . اسکی
نمانلی اردوسنك دائما تعرضی
حرکاتده بولونما سی، «حرب ایتك
تعرض ایتكدر، قاعده سنه همان
هر حریده رعایت ایله می، اس
الحرکتدن بك اوزاقلرده بیله
مظفریت پیشنده قوشما سی،
ظفره اعتاد حسی ایله هیچ
بر مشکلاتدن، هیچ بر

مخروط آتیه موضعنه اوبوس آتشی فاصدسی

دیکی کی : «کرك باش قوماندانده و کرك عموم عسکرده
مظفر اولوق امل قطیسی بولنق فوق العاده حائر اهمیت بر
کیفیتدر .

محاربه میدانده موقعی ترك ایتك ایستهمین بر عسکر،
ضرر وزیان مادی کندی طرفنده دها زیاده بیله اولمش اولسه،
ینه مظفر صابیلیر . مظفر اولوق فکر معنده سی اردوده موجود
حالت فکرینه نك آیته سیدره .
...

ایدری خطره تلفونلر مخبره
وتعرضی تأمین

مانعدن پرو ایتد یکنه دلیدر .
تاریخیزی پارلاق ظفرلرله باشدن
باشه طولیران حربلر، اجدا .
دیزك ظفره اعتاد حسی ایله
باشلادقلری و بو مبعجل حس
ایله صوکنه قدر دوام ایتد .
کاری، و غایده موقعیتی شانلی
اردومنه تأمین ایلدکاری سفر .
لردر . تاریخ عسکریمزده بو
نقطه بالخاصه نظر دفته آلتایه
شایاندرد .

قافقاس جبهه حربی انطباعاتندن : میترابوز آتیه تعرضه صابرسی

فون درغولتس باشانك
بك حقل اولارق سویله .

KOP MÜDAFAASI DESTANI

Düşmana geçit vermeyen Kop Dağı, Bayburt ve Gümüşhane'den Tirebolu'ya kadar olan 250 km'lik bölgede ölüm kalım mücadelesi verilmiş. Şehit dedelerimizin vermiş oldukları şerefli ve kutsal mücadelenin izlerini araştırıyoruz.

Türkiye'nin 2000 metre ve üzeri geçitleri arasında yerini alan ve Erzurum ile Bayburt arasında bir sınır çizen Kop Dağı Geçidi, karayolunun Bayburt'tan Erzurum yönüne doğru 44. km'de, Aşkale'den Bayburt'a doğru ise 27. km'dedir.

Doğu Anadolu'yu Karadeniz'e bağlayan önemli bir yerde bulunan 2409 metrelik Kop Dağı zirvesine ulaşmak için virajlı yollardan geçiyoruz.. Geçidin zirvesinde "Kop Şehitleri Abidesi" bulunuyor.

Zirveye ulaşmak pek kolay olmuyor, Kop Dağının etrafını dönüyoruz. Bayburt il sınırına girdiğimizde artık menzili maksuda, geçidin zirvesine ulaşıyoruz.

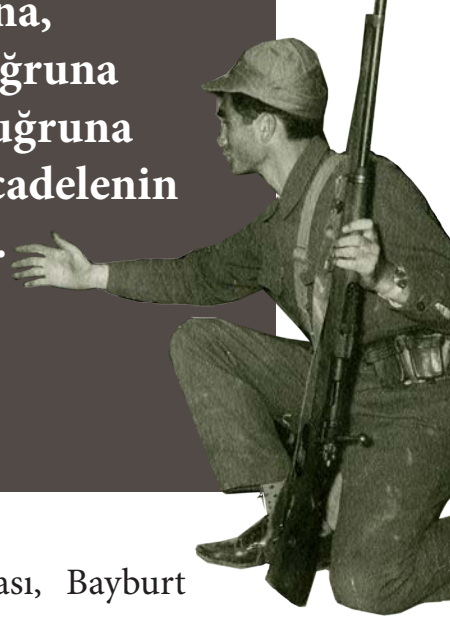
Zirvede 1916 yılında Kop Geçidi'nde ve Çoruh Havzası'nda düşmana direnen ve bu direnişte şehit olan askerlerimizin anısına 1963 yılında yapılan Kop Şehitleri Abidesi bizi karşılıyor. Kop Dağın eteğinde yol alan araçlar teğet geçiyor buraları.

Kop Şehitleri Anıtı Kitabesi

**Kop Dağı
Müdafaası,
bir milletin
tek vücut halinde
adeta hürriyet
uğruna,
namus uğruna
ve vatan uğruna
verdiği mücadelenin
zirve adıdır.**

Bakıp görmeyen gözler bir rüyaya dalıp gidiyor seyir halinde bu vakur topraklarda. Kop Dağı Müdafaası, bir milletin tek vücut halinde adeta hürriyet uğruna, namus uğruna ve vatan uğruna verdiği mücadelenin zirve adıdır.

Tarihi Kop Savunması, Bayburt ili sınırlarında yer alan 2500 metre yükseklikteki Kop Dağlarının bulunduğu stratejik bölgede cereyan etmiştir. 5700 şehide mezar olan bu dağlardaki siperler ve mevziler sanki manevi birer abide gibi. Kop dağı zirvesinde ve şehitler anıtında Fatiha okuyarak şehit dedelerimize vefa borcumuzu ödüyoruz. Şimdi zamanı durdurup Kop Dağı savaşlarına gidiyoruz.

ANIT Köylü ve şehirli bütün Bayburt halkı ile askeri garnizon ve onun değerli kumandanı Kurmay Albay Bedrettin Demirel tarafından yaptırılmıştır.

KOP SAVAŞLARI NASIL BAŞLADI?

Sarıkamış harekâtından sonra 15 Şubat 1916 tarihinde Erzurum'u işgal eden Rus orduları Başkomutanı General Yudenich, Erzurum da, 250.000 kişilik Rus ordusuna hitaben yaptığı konuşmada şöyle demektedir:

"Artık karşımızda Türk ordusu diye bir şey kalmamıştır. Çar'ın emri gereğince, Haziran ayında İstanbul önlerinde olacağız. İleri!"

Kop muharebeleriyle ilgili anıları derleyen Bayburtlu Gazeteci merhum Osman Okutmuş, Kop Savunmasının Şubat 1916 senesinde nasıl başladığını canlı şahitlerle konuşarak gelecek kuşakla aktarmıştır.

5 Şubat 1916 günü Türk kuvvetlerinin bir kısmı, dağda müdafaa hattını hazırlarken diğer kısmının Aşkale kanadında çarpışan kuvvetlere katılması için hareket etmeleri emredilmişti.

8 Şubat 1916 tarihinde Rus kuvvetleri komutanı karşılarında mukavemet gösterecek Türk kuvveti bulunmadığına düşünerek bütün birliklerini Aşkale'ye yerleştirir.

Diğer bir tabura da Bayburt istikametinde ilerlemek üzere emir verir.

Bu taburu, Paşa Dağı sırtlarına yerleştirilmiş olan, Yüzbaşı Reşit Bey komutasındaki Türk kuvvetleri karşılar.

İki gün süren şiddetli muharebeler sonunda Rus taburunun büyük bir kısmı

imha edilir ve geriye kalan kısmı ise ağırlığını bırakarak Aşkale istikametinde kaçmaya mecbur kalır. Bunun üzerine düşman kuvvetleri komutanı karargâhını Aşkale'de kurar.

Nisan ayında yoğun bir şekilde devam eden Kop taarruzlarının Mayıs ayında biraz hafiflediği anlaşılmaktadır.

General Yudenich

Bununla beraber, Vehip Paşa'nın emri üzerine Haziran'da tekrar Kop taarruzları başlar. Haziran ayında gerçekleşen muharebelerde, Ruslara binlerce kayıp verdirilir. Zor durumda olan Türk ordusuna cephe kumandanı Bahaeddin Bey, Kop cephesinde daha fazla tutunamayacağını düşünerek ricat emri verir.

Türk birlikleri hızla çekilmeye devam ederken, Fevzi Çakmak Paşa 15 Temmuz 1916 gecesi Bayburt'taki karargâhından ayrılarak, 16 Temmuz sabahı Trabzon yolu üzerindeki Balahor'a gelir. Aynı gün Bayburt, Rus birlikleri tarafından işgal edilir.

Vehip Paşa, verdiği direktifte şu talimatı veriyordu:

“3. ordu mecburiyet hâlinde Cebice-Mans Şarkı, Lori Deresi Şarkı, Zülfe Dağı hattına çekilerek Ziyaret dağında Lazistan Cephesi ile birleşecek.”

Vehip Paşa

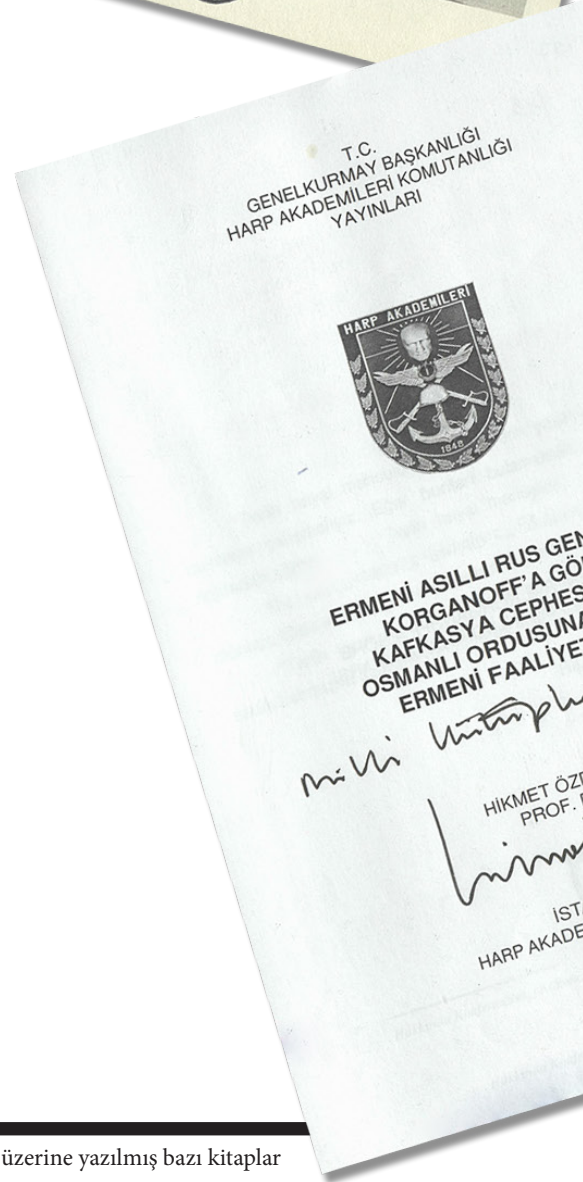
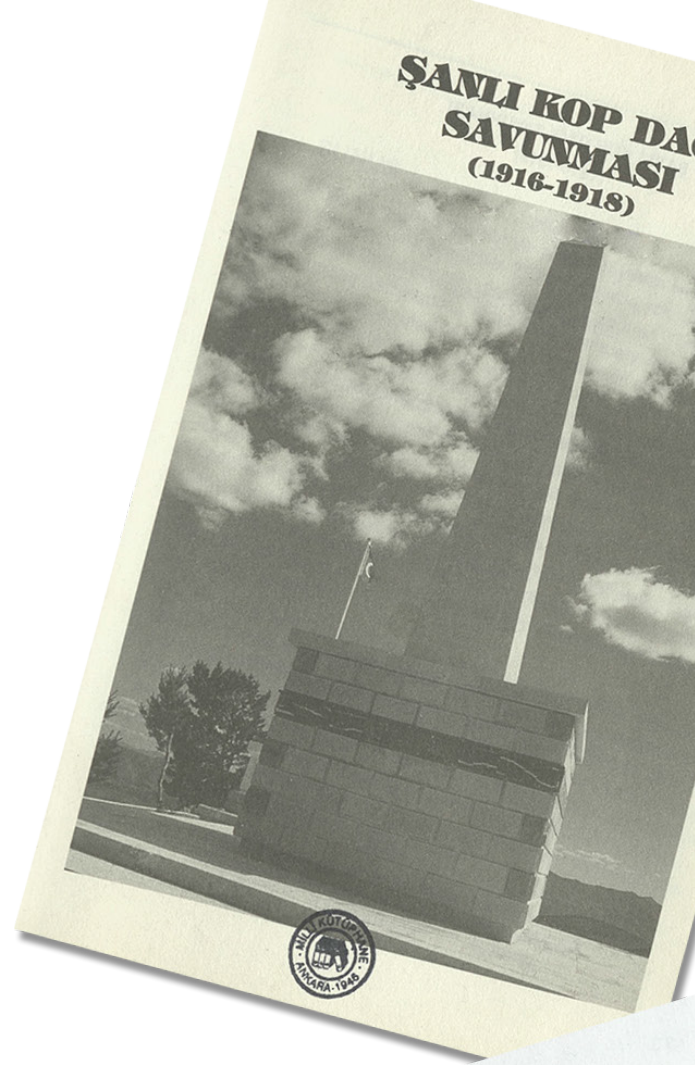
SADRI KARAKOYUNLU'NUN GÖZÜNDEN KOP MÜDAFAASI

Kop Savunması, Rusları yaklaşık 6 ay gibi uzun bir süre oyalar ve durdurur. Emekli General Sadri Karakoyunlu, hâdiseyi şöyle değerlendirmektedir:

“Kop Dağı bloku, düşman tarafından ele geçirilince, Türk 5. kolordusunun savunması çözüldü. Bundan anlaşılıyor ki 5,5 ay devam eden savunmanın kilidi Kop Dağı idi. Bu kilidin anahtarı düşmaneline geçince, Türk askeri, kanını ve canını bu savunmanın devamı için oluk oluk dökerek kutsal abideler bırakarak geri çekildi.”

Böylece Erzurum'u aldıktan sonra “istikamet Batı Anadolu” diyerek “Haziran'da İstanbul önlerinde olmayı hayal eden(!)” Rus orduları başkomutanı General Yudenich'in hayali kursağında kalır.

Fevzi Çakmak

Büyük Harp'te Şark Cephesi Harekâtı

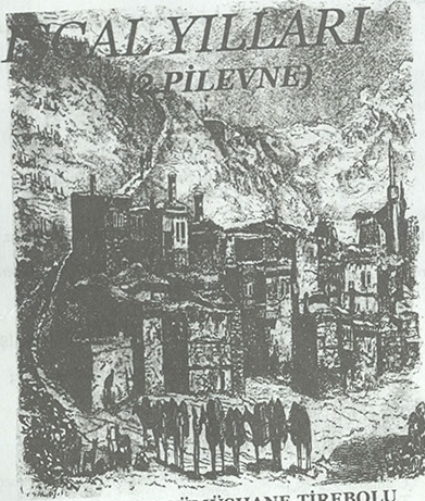
şark vilayetlerimizde, kafkasya'da iran'da

Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

KOP'DAN- ZİGANA'YA

BAYBURT-GÜMÜŞHANE-TİREBOLU

A.Güngör
ÜÇÜNCÜOĞLU

Abdul celil
KAHVECİ

ISBN Numarası: 978-605-62233-0-3

KIZILAY EMRİ ALTINDA PİLEVNE VE ERZURUM'DA

1877-78

(Rus-Türk Harbi)

Yazar:

Charles S. RYAN

Çeviren:

Ali Rıza SEYFİOĞLU

İSTANBUL 1962 - MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

GENERAL
A GÖRE
PHESİNDE
SUNA KARŞI
LİYETLERİ
phane .ye

T ÖZDEMİR
PROF. DR.
TOMASMIN
İSTANBUL
KADEMİLERİ BASIMEVİ
2010

KOP SAVAŞLARINDA 9700 ŞEHİT VERİLDİ

Kop cephesindeki iki tarafın zayıatı hakkında kesin bir rakam söylemek çok zor.

Ancak Fevzi Çakmak Paşa, bu hususta genel bir değerlendirme yaparak, Rusların sadece Bayburt ve Erzincan'ı almak için beş ayda en az 33.000 zayıat verdiklerini, bu rakama Doğu Karadeniz bölgesini almak için verdikleri zayıat da eklendiği zaman Rus kaybının toplam 40.000'e ulaştığını bildirir.

Türk 3. ordusunun ise 9700 şehit, 15.000 yaralı olmak üzere toplam 24.700 askerimizin savaş dışı kaldığını ifade eder.

Yine Fevzi Paşa, yalnız 3. muntıkada bizzat mahallinde tuttuğum kayıtlara göre Ruslardan 3237 askerin esir alındığını, 14 top, 29 mitralyöz ele geçirildiğini hatıralarında yazarak Kop Dağı Müdafaası, Bayburt savaşlarının şiddet ve önemini vurgular.

Savaşlarda sadece erler değil, üst rütbeli Subayların yanı sıra genç teğmenlerden de çok sayıda şehit verilmesi dikkat çekmekte.

Arşiv belgeleri, doğum tarihi itibarıyla savaşlara katılan askerlerin en yaşlısının 1873 en gencinin ise 1896 doğumlu olduğunu göstermekte. Bu durum şehit Mehmetçiklerin 20 ile 40 yaşları arasında olduğunu ve eli silah tutan herkesin cepheye sevk edildiğini belgelemekte.

Fevzi Çakmak, Rusların sadece Bayburt ve Erzincan'ı almak için beş ayda en az 33.000 zayıat verdiklerini, buna Doğu Karadeniz bölgesi eklendiği zaman toplam zayıatın 40.000'e ulaştığını bildirir.

KOP MÜDAFAASI'NDA ŞEHİT OLANLAR¹

Şehit Olan Subayların Künyeleri

Rütbesi	Adı	Memleketi	Şehid olduğu Tarih
1. Yzb.	Musaoğlu İsmail Hakkı	ÜSKÜDAR	7 Nisan 1332
2. Yzb.	Dursunoğlu Emin	BURSA	25 Haziran 1332
3. Yzb.	Derviş oğlu Osman Ragıp	HARPUT	29 Nisan 1332
4. Yzb.	Tevfik oğlu Hafız M. Halit	HARPUT	29 Nisan 1332
5. Yzb.	Asımoğlu Cemil	ÂSİTÂNE	29 Nisan 1332
6. Yzb.	Kenan Bey (2)	?	?
7. Ütgm.	Osmanoğlu Hüseyin	AMASYA	25 Haziran 1332
8. Ütgm.	Şerif oğlu İbrahim		29 Nisan 1332
9. Ütgm.	Yusufoğlu Kâmil	ŞEHREMINİ	30 Haziran 1332
10. Ütgm.	Nezir oğlu Hasan	PERŞEMBE	?
11. Tgm.	Abdüllatif oğlu Mehmet Faik	SARAYKÖY	25 Nisan 1332
12. Tgm.	Ali Rıza oğlu Muhittin	SİVAS	25 Haziran 1332
13. Tgm.	Halil oğlu Münir	DERALİYE	25 Haziran 1332
14. Yd. Tgm.	Ahmetoğlu İbrahim Salih	HEYBELİADA	28 Mayıs 1332
15. Yd. Atgm.	Bahaddin oğlu Celâl	?	28/29 Nisan 1332
16. Yd. Atgm.	Salih oğlu Süleyman	KELKİT	29 Nisan 1332
17. Yd. Atgm.	Hüseyin oğlu Süleyman	İZMİT	20/21 Haz. 1332
18. Yd. Atgm.	Ömer oğlu Mehmet Hulûsi	MECİTÖZÜ	24/25 Haz. 1332
19. İhtiyat Zâbit Namzedi	Mustafa Oğlu Ali	?	2 Nisan 1332
20. İhtiyat Zâbit Namzedi	Emrullah oğlu H. Ali	KONYA	28 Nisan 1332
21. İhtiyat Zâbit Namzedi	Mehmet Oğlu Vehbi	NASLIÇ	28/29 Nisan 1332
22. İhtiyat Zâbit Namzedi	M. Sabri oğlu İsmail Hakkı	SİVAS	22 Mayıs 1332
23. İhtiyat Zâbit Namzedi	Osman oğlu Yasin	HARPUT	22 Mayıs 1332
24. İhtiyat Zâbit Namzedi	Ali Rıza	TRABZON	27/28 Haz. 1332

(1) Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığının 19 Şubat 1972 gün, HRP. T.: 3214-72 Dök. Arş. 48 sayılı yazısı gereği, Kop Dağı muharebelerinde "Kop Cephesi" nde şehid olan ve kesinlikle kimlikleri tesbit edilenler. Bu konudaki yazışmalar için bkz. Ek: 5, 4a, 5b.

Burada şu hususa dikkat çekmek istiyoruz. Tesbit edilen şehid miktarı, nizâmî olarak askerlik şubeleri vasıtasıyla askere alınanları ihtiva etmektedir.

(2) Gen. Kur. kayıtlarında rastlamamakla beraber, Kenan Bey'in şehâdeti için bkz. Çakmak a.g.e., s. 199. Ayrıca bkz. Bayburt Postası, 20 Şubat 1975, Sayı: 2746, s. 1.

Şehit Olan Eratın Künyeleri

Adı	Doğ. Tar.	Memleketi	Birliği					Şehir old. Tar.
			Kor.	Tüm.	A.	Tb.	Bl.	
Mehmet oğlu Mehmet	1313 (1895)	HALEP	2	5	14	4	12	1 Mart 1332
Ali oğlu Mehmet	1290 (1873)	BALIKESİR	2	5	14	4	12	1 Mart 1332
Mustafa oğlu Mehmet	1291 (1874)	KONYA/ERMENEK	2	5	14	4	12	1 Mart 1332
Mustafa oğlu Muharrem	1303 (1885)	KASTAMONU/GEREDE	2	5	14	4	12	1 Mart 1332
Mustafa oğlu Mahmut	1297 (1879)	BALIKESİR	2	5	14	2	8	12 Mart 1332
Şaban oğlu Nuh	1297	KARACABEY	2	5	14	2	8	12 Mart 1332
Ahmet oğlu M. Ali	1296 (1878)	ESKİŞEHİR	2	5	14	2	...	13 Mart 1332
İsmail oğlu Mehmet	1310 (1892)	UŞAK	2	5	14	2	8	13 Mart 1332
Süleyman oğlu Osman	1292 (1875)	TİRE	2	5	14	4	14	27 Mart 1332
Ali oğlu Seyit	1293 (1876)	ANKARA	2	5	14	4	14	27 Mart 1332
Hasan oğlu Osman	1308 (1890)	ÇAL	2	5	14	4	14	27 Mart 1332
İbrahim oğlu Mustafa	1290 (1873)	EDİRNE	2	5	14	4	14	27 Mart 1332
Ahmet oğlu Mustafa	1296 (1873)	BALIKESİR	2	5	14	4	14	27 Mart 1332
Mustafa oğlu Süleyman	1308 (1890)	KUDÜS	2	5	14	4	14	30 Mart 1332
Mehmet oğlu Raşit	1299 (1881)	SÖĞÜT	2	5	14	3	10	30 Mart 1332
İbrahim oğlu Durmuş	1293 (1876)	DEVELİ	2	5	14	4	14	30 Mart 1332
Nebi oğlu Abdullah	1299 (1881)	DERSAADET	2		14	3	11	30 Mart 1332
Abdülkerim oğlu Abdullah	1310 (1892)	HAYMANA	2	..	14	3	11	30 Mart 1332
Mehmet oğlu Abdülkerim	1298 (1880)	BALIKESİR	2	5	14	4	14	30 Mart 1332
Bayram oğlu Kadir	1298	BURSA	2	..	14	3	10	30 Mart 1332
Salih oğlu Kadir	1309 (1891)	İZMİT	2	5	14	4	12	1 Nisan 1332
Zekeriya oğlu Muhittin	1300 (1882)	ANKARA	2	5	14	2	..	1 Nisan 1332
Halil oğlu Musa	1297 (1879)	MARAŞ	2	5	14	4	12	12 Nisan 1332
Veli oğlu Şaban	1299 (1881)	REFAHİYE	2	5	14	1	..	12 Nisan 1332
Osman oğlu Halit	1312 (1894)	GÖYNÜK	10	30	90	..		8 Nisan 1332
Hasan oğlu Osman	1302 (1884)	KOÇHISAR	10	30	90	1	5	8 Nisan 1332
Hüseyin oğlu Mehmet	1293 (1876)	SARKIŞLA	10	30	90	1	1	8 Nisan 1332
Ali oğlu Mehmet	1294 (1877)	YENİHAN	10	30	90	1	2	8 Nisan 1332
Ahmet oğlu Hüseyin	1304 (1877)	SARKIŞLA	10	30	90	1	2	21 Nisan 1332
Ahmet Oğlu Durmuş	1298 (1880)	SARKIŞLA	10	30	90	1	1	21 Nisan 1332
Ahmet oğlu Abdullah	1299 (1881)	KÖPRÜ	10	30	90	1	2	21 Nisan 1332
Ali oğlu Mehmet	1311 (1893)	DARENDE	10	30	90	1	2	21 Nisan 1332
Mustafa oğlu Vchip	1308 (1890)	DARENDE	10	30	90	2	1	21 Nisan 1332

Şehit Olan Eratın Künyeleri

Ahmet oğlu İsmail	1301 (1883)	YOZGAT	10	30	90	1	3	22 Nisan 1332
Hasan oğlu Osman	1301	ŞARKIŞLA	10	30	90	1	1	22 Nisan 1332
Yusuf oğlu Osman	1311	ŞARKIŞLA	10	30	90	1	3	22 Nisan 1332
Ahmet oğlu Mehmet	1296 (1879)	YOZGAT	10	30	90	1	1	22 Nisan 1332
Bekir oğlu Mustafa	1300 (1882)	SARKIŞLA	10	30	90	1	2	22 Nisan 1332
Mustafa oğlu Mehmet	1309 (1891)	TOKAT	10	30	90	1	1	23 Nisan 1332
Osman oğlu Mustafa	1310 (1892)	KARAHİSAR	10	30	90	1	1	23 Nisan 1332
Ahmet oğlu Mahir	1313 (1895)	SARKIŞLA	10	30	90	1	1	23 Nisan 1332
Ahmet oğlu İbrahim	...	TOKAT	10	30	90	1	2	26 Nisan 1332
Halil oğlu Hüseyin	1300 (1882)	ZARA	10	30	90	1	2	26 Nisan 1332
Salih oğlu Mehmet	1302 (1884)	SİVAS	10	30	90	1	2	26 Nisan 1332
Sadık oğlu Hüseyin	1311 (1893)	GÜMÜŞHACIKÖYÜ	10	31	90	...	5	27 Nisan 1332
Abdullah oğlu Mustafa	...	ZİLE	10	30	90	2	5	27 Nisan 1332
Halil oğlu Mürsel	1293 (1893)	ŞİRAN	10	30	90	2	5	27 Nisan 1332
Seyit oğlu Ahmet	1311 (1893)	GÜRÜN	10	30	90	1	3	28 Nisan 1332
İbrahim oğlu Ahmet	1312 (1894)	VEZİRKÖPRÜ	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Mahmut oğlu Hüseyin	1305 (1887)	SÜRMENE	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Hasan oğlu Hüseyin	1310 (1892)	ÇORUM	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Hazım oğlu Hamdi	1312 (1894)	AZİZİYE	10	30	..	1	1	28 Nisan 1332
Ali Oğlu Halil	1298 (1880)	ŞARKIŞLA	10	30	90	1	3	28 Nisan 1332
Mahmut oğlu Süleyman	1297 (1879)	AZİZİYE	10	30	..	1	1	28 Nisan 1332
Yakup oğlu Dursun	1310 (1892)	ŞİRAN	10	30	90	1	3	28 Nisan 1332
Mehmet oğlu Osman	1300 (1882)	ŞARKIŞLA	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Ali oğlu Mehmet Ali	1314 (1896)	KARAHİSAR	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Abdullah oğlu Mehmet	1301 (1883)	AZİZİYE	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Hasan oğlu Mehmet	1293 (1876)	SARKIŞLA	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Abdullah oğlu H. Mehmet	1300	VEZİRKÖPRÜ	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Halil oğlu Mehmet	1307 (1887)	MUCUR	10	30	90	2	5	28 Nisan 1332
Mustafa oğlu Mehmet	1307 (1889)	KÜRE	10	30	90	2	5	28 Nisan 1332
Mehmet oğlu Mustafa	1312 (1894)	TOKAT	10	30	60	1	..	28 Nisan 1332
Hasan oğlu Mustafa	1310 (1892)	AZİZİYE	10	30	90	2	6	28 Nisan 1332
Halil oğlu Mustafa	1295 (1878)	TOKAT	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Şerif oğlu Hüseyin	...	BAYBURT	10	30	90	2	6	29 Nisan 1332
İbrahim oğlu Yusuf	...	İSPİR	10	30	90	1	3	29 Nisan 1332
Salih oğlu İshak	1300 (1882)	EDİRNE	10	30	90	1	3	1 Mayıs 1332
Şükrü oğlu Yusuf	...	ERZURUM	10	30	90	2	6	1 Mayıs 1332

T.C.
M.S.B.
ASKERİ ARŞİV MÜDÜRLÜĞÜ
TİRE

ŞİV : 3214- /2/2203 /71
NU : Kop Dağı muharebesi
şehitleri

26 ŞUBAT 1971

GENELKURMAY HARP TARİHİ DAİRESİ BAŞKANLIĞINA

ANKARA

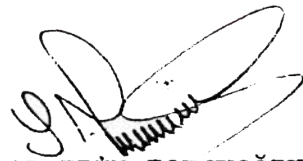
- Gİ : a) Genkur. Harp Tarihi Dairesi başkanlığının 16 EKİM 1970
gün ve HRB.T.D: 1610-47-70 Dok.Arş. sayılı emri.
b) Genkur. Harp dairesi başkanlığının 27 OCAK 1971 gün ve
HRB.T.D: 1610-3-71 Dok.Arş. sayılı emri.

İlgi (a) emirlerinizle KOP Dağı muharebelerinde KOP cephesi,
RUH cephesi, HART cephesi ve LAZİSTAN cephelerinde muharebe ederek
düşenlerin isim listeleri istemiş idi.

Eski türkçe olarak arşivde mevcut 560 sandık içerisinde dağı-
lı vaziyette bulunan defter ve dokümanların değerlendirilmesi faali-
yeti isteginizin öncelikle cevaplandırılmasına imkan vermesine rag-
men bütün dokümanların aynı bir tasnide tabi tutulmuş olması verile-
cek bilgilere sıhhat kazandırmıştır.

Bu cümleden olarak KOP Dağı muharebesinde şehit düşen 315 erin
künyesi büyük bir dikkat titizlikle çıkarılarak ilişikte sunulmuştur.
Arz ederim.

Sayfa isim listesi

SADETTİN TOPÇUOĞLU
Personel Kd.Binbaşı
Askeri Arşiv Müdür V.

T. C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
A N K A R A

HRB. T. : 1610-18-71 Dk.Arşiv

30 NİSAN 1971

KONU : Kopdağı Muharebesi Şehitleri

MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI İNŞAAT, EMLAK VE İSKAN BAŞKANLIĞINA

- İLGİ : a. Onkur.HRP.T.D.Bşk.lığının 16 Ekim 1970 gün ve HRP.T.D.:
1610-47-70 Dk.Arş. sayılı yazısı :
b. Onkur.HRP.T.D.Bşk.lığının 27 Ocak 1971 gün ve HRP.T.D.:
1610-3-71 Dk.Arş. sayılı yazısı :
c. TİRE As.Arş.Md.lüğünün 26 Şubat 1971 gün, Arş.:3214-17/2203/71
sayılı yazısı :

1. 1 nci Dünya Savaşı - Kafkas Cephesi 3 ncü Mıntıka Kumandanlığı bş
gesinde(Kop Cephesi, Hart Cephesi, Çeruh Cephesi, Lazistan Cephesi bölgeleri
de), 1 Nisan 1332 (14 Nisan 1916) tarihinden : 2 temmuz 1332 (15 temmuz 133
tarihine kadar devam eden Kopdağı Muharebeleri şehitlerinin ruhlarını tazis
etmek için, BAYBURT İlçesi - Kopdağı'na, "KOPDAĞI ŞEHİTLER ABİDESİ" dikilme
tir.

2. Kopdağı Muharebelerinde şehit olan subay çizelgesi EK-1, Kop Cephe
sinde Şehit olan Erat Çizelgesi EK-2, Hart Cephesinde şehit olan Erat çizel
gesi EK-3, Lazistan Cephesinde şehit olan erat çizelgesi EK-4'dedir.

3. Kopdağı Muharebelerinde, vatani için canlarını feda eden kahraman
şehitlerimizin adlarını ebedileştirmek amacı ile, EK-1, EK-2, EK-3, EK-4'de
şehit isimlerinin, uygun görülecek şekil ve tertipte, mermer platolar üzeri
ne yazılarak, BAYBURT - "KOPDAĞI ŞEHİTLER ABİDESİ"ne eklenmesini arz ederim.

Bedrettin DEMİREL
Tümgeneral
Harp Tarihi Dairesi Bşk.

E K L E R :

- EK-1 Kopdağı Mu. Sb. Şehit
çizelgesi.
EK-2 Kop. Cep. Erat Şehit
çizelgesi
EK-3 Hart Cep. Erat Şehit
çizelgesi
EK-4 Lazistan Cep. Erat
Şehit çizelgesi

Kop Şehitleri Anıtı'nı yaptıran Bedrettin Demirel'in
Kop şehitleri çizelgelerinin anıta eklenmesini arz ettiği resmi yazışma.

KOP MÜDAFAASI'NIN ASKERİ VE SİYASAL SONUÇLARI

1. Dünya Harbi'nin, Kafkas Cephesi'nde yer alan son savunma haddi "Kop Dağı Müdafaası" askerî, siyâsî ve sosyal tarihimiz açısından önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. 1. Dünya Harbi'nde İtilaf devletleri Çanakkale'yi aşamazken doğuda da Ruslar Kop dağı ve Harşit'te durdurulur.

Rusya'daki Bolşevik ihtilaline yol açan Kop Dağı ve Harşit Müdafaası Çarlık Rusya'nın yıkılmasına sebep olur.

Kop Dağı Müdafaası'nda her türlü savaş stratejisi ve taktik kullanılmış; araziden de büyük ölçüde istifade edilmiştir.

Mehmetçik, Kop Dağı ve Harşit Müdafaasında, Estergon, Kaniye, Akkâ, Plevne ve Çanakkale'de olduğu gibi, bir kez daha destanlar yazmış, Osmanlı ordusu olağanüstü başarılarla imza atarak zaferler tarihimize altın harflerle adını yazdırmıştır.

Savaşın tüm hızıyla devam ettiği cephelerdeki savunma bölgelerinde yer alan köylerimiz bir yandan boşaltılmış, diğer yandan da Rus istilası yüzünden göç kaçınılmaz hâle gelmişti. Ancak halk, yurt edindiği köylerini terk etmek istemiyordu. Köy ve kasabalarını terk etmeyenler, Rus askerlerinin desteği ile Ermeni ve Rumların baskısına maruz kalırken, Anadolu'nun iç kısmına doğru göç edenler büyük bir dram yaşıyordu.

Rus işgali ve savaşları yüzünden Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesinden bir milyondan fazla insanın Anadolu'nun

iç kısmına doğru göç ettiği, Rus askeri arşiv

belgelerinde yer almakta. Dede ve nine-lerinin muhacirlik ve seferberlik yıllarında çektiği sıkıntılar torundan toruna anlatılarak devam etmekte.

Unutulmamalıdır ki, şehit kanlarıyla yazılan ve bir destanın adı olan Kop Dağı ve Harşit Müdafaası'nı Türk tarihinin bütünlüğü içerisinde lâayık olduğu yeri tespit ederek, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı ve bekası için yeni nesillere aktarmak zorundayız.

Kop Dağı Müdafaasının iki önemli komutanlarından Halit Karsı alan bir başka ifade ile Eyüp Sultanlı Deli Halit Paşa ile 3 savaşta bir komutan Tirebolulu kılıç ve kalem erbabı Sakarya Meydan

Muharebesi şehidi

Binbaşı Hüseyin Avni Alparslan'ın şahsında tüm şehit ve gazilerimizi rahmet, minnet ve şükranla anıyoruz.

KOP DAĞI VE HARŞİT MÜDAFAASI'NDAN ERZİNCAN ANLAŞMASI'NA

1. Dünya Harbi'nin Kafkas Cephesi Kop Dağı Müdafaası'ndan sonra Harşit'i geçemeyen Rusya'da çarlık yıkılmış ve Bolşevik devrimi olmuş. Lenin dünyaya barış mesajları verdikten sonra Osmanlı Devleti ile ateşkes anlaşması için 4 Aralık 1917'de Erzincan'da masaya oturur.

Görüşmeler uzun sürer. 18 Aralık 1917 tarihinde imzalar atılır.

Anlaşmaya göre savaşan taraf ordularının ateşkeserek bulundukları yerde kalmaları, yığınak yapmamaları, Türklerin, doğu cephesinden Irak cephesine asker taşımamaları, Karadeniz'de her iki yanın tecim gemilerinin serbestçe dolaşmaları kabul edilir. Savaş gemilerinin dolaşım sahası da kurulacak iki tarafın üyelerinden oluşan bir komisyon tarafından yönetilecektir.

Erzincan anlaşması ile Ruslarla yapılan Kafkas savaşı bitmişti ancak esir düşen Mehmetçikler için çile, dert ve sıkıntı bitmemişti.

1. Dünya Harbi'nde verilen şehitler, esir ve gazilerle ilgili olarak dünyanın birçok yerinde araştırmalar yaptık. Amacımız Yemen'den Galiçya'ya, Sarıkamış'tan Hicaz Cephesine, 1. Dünya Harbi'ne sahne olan cephelerin yer aldığı bölgelere ilgililerin ve şehit torunlarının dikkatini çekmek.

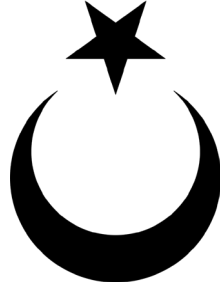

Lenin

**Lenin,
dünyaya
barış mesajları
verdikten sonra
Osmanlı Devleti ile
ateşkes anlaşması için
4 Aralık 1917’de
Erzincan’da
masaya oturur.**

Yapılan araştırmalarda başta Sibirya bölgesi olmak üzere Rusya coğrafyasında toplam 125 esir kampının olduğu bilinmekte. Rusya’nın batısından Ural dağları ve Asya bölgesinde yer alan 125 ölüm kampının neredeyse yüzde 60’ı Sibirya’nın çeşitli bölgelerinde bulunmakta.

Moskova üzerinden yollara koyulup uçsuz bucaksız Sibirya bölgesinde esir düşen şehit dedelerimizin ölüm kalım mücadelesi verdiği esir kamplarını araştırıp toplu şehit mezarlarını bularak Fatiha okuyoruz. On binlerce Mehmetçiğimizin tutsak edildiği Sibirya bölgesi, Yenisey ırmağı vadileri, Sayam dağları, Tuva’nın başkenti Kızıl, Hakas’ın başkenti Abakan, Orta Sibirya coğrafyasının merkezi Krasnoyarsk kentlerinde ve dünyanın diğer bölgelerindeki eser kampları ve toplu şehitliklerle ilgili araştırmalarımız sürüyor. ■

AKADEMİK ARAŞTIRMALARDA KOP MÜDAFAASI

Kop Dağı Bloku, düşman tarafından ele geçirilince,
Türk 5. kolordusunun savunması çözüldü.
Bundan anlaşılıyor ki 5,5 ay devam eden “Bayburt
Savunması”nın kilidi Kop Dağı idi.

KOP MÜDAFAASI VE MİLLÎ PARK HAKKINDA

Bizzat savaş mahallinde tetkik yapmış olan Mareşal Fevzi Çakmak, “Kop Müdafaası, başarıya ulaşmış bir Plevne’dir” sözü ile Kop Müdafaası’nın önemine işaret ediyor. Önem şuradan kaynaklanıyor; Trabzon-Erzurum yol güzergâhında çok kritik ve stratejik bir yere sahip olan emperyalistler için liman yani denize çıkan yola sahip olmak çok önemlidir. Ruslar için de Trabzon limanı, Vilâyat-ı Sitte coğrafyasına hâkim olabilmek fevkalade önemli. Çünkü Vilâyat-ı Sitte, Rusların doğudan Akdeniz’e inebilecekleri stratejik bir coğrafya. Bu coğrafyada kendilerine bağlı kukla bir Ermeni Devleti’nin kurulmalarını istemelerinin sebebi de bu. Her ne kadar Bayburt, sonunda işgal edilmiş olsa da, 6 aya yakın bir süre Rusların Kop’ta tutulması ve işgalin geciktirilmesi Rus planlarını engellemiş oldu.

Plevne, Türk tarihinde bir destandır. Mareşal Fevzi Çakmak, Kop Müdafaası’nı Plevne’ye eş değer bir destan olarak değerlendiriyor. Burada çok önemli bir fark, Türk kuvvetleri esir olmuyor; cephe komutanı Bahaeddin Bey fazla zayıf vermeme için geri çekiliyor. Çünkü 93 Harbi-Balkan Savaşı-I. Dünya Savaşı sürecinde insan kaynaklarımız tükenme çizgisine yaklaştı. 1916 yılı Şubat’ının ilk haftasında Ruslar, Bayburt istikametine saldırıya geçiyorlar. Yzb. Resid Bey komutasındaki Türk kuvvetleri Rus taburunu karşılıyor. Mart-Nisan-Mayıs aylarında Kop’ta şiddetli çarpışmalar oluyor. Çeşitli zamanlarda Rus saldırıları devam ediyor. Temmuz başına kadar Rus saldırıları başarıya ulaşamıyor. 12 Temmuz 1916’da takviye edilmiş bütün güçleri ile saldırıyor. 16 Temmuz günü Bayburt işgal ediliyor. Fevzi Paşa’ya göre, bu savaşta Ruslar 33 bin civarında zayıf verdiler. Türklerin kaybı ise 9700 şehit, 15 bin esir civarındadır. Fevzi Paşa’nın, “Kop Müdafaası, başarıya ulaşmış bir Plevne’dir” sözüne istinaden öğrencim Ayhan Doğan’a bu konuyu Yüksek Lisans Tezi olarak verdim. Kop Müdafaası ile ilgili bizim yaptırdığımız akademik çalışmanın yanı sıra ATASE yayınlarından Doğu Cephesi ile ilgili kitaplarda bazı bilgi kırıntılarına rastlanmaktadır. Bazı amatör mahalli yayınlar, şüphesiz konuya katkı sağlamaktadır. Ancak bizim danışmanlığımızda Ayhan Doğan’ın yaptığı çalışma bilimsel bir çalışmadır. Ayhan Doğan, kendisine rehberlik eden Bayburtlu kişilerle saha araştırması için bölgeyi dolaşırken çok sayıda boş kovan bulmuşlardır. Bu da aradan 100 yıl geçmiş olmasına rağmen hala mermi, boş kovan ve savaş kalıntılarına rastlanması savunmanın çok şiddetli

geçtiğini gösteriyor. Neredeyse Çanakkale ile aynı yoğunlukta diyebiliriz. Bu savunmada bölge halkı da adeta seferber olmuştur. Bugün bile pek çok Bayburtlunun hala zihninde Kop Müdafaası izleri devam etmektedir. Savaş ve arkasından yaşanan göç, yöre insanında derin izler bırakmıştır.

Bugün gelişmiş batı toplumlarında, özellikle bizzat yerinde inceleme imkânı bulduğumuz İngiltere’de, mahalli tarih, sosyal tarih ve alan gezileri, milli tarih eğitimin bir unsuru olarak yoğun bir şekilde değerlendirilmektedir. İngiltere’de, Fransa’da, il, ilçe ve hatta köylere varıncaya kadar, savaşlarda o yöreden ölenlerin isimlerinin yazılı olduğu abideler vb. diğer tarihi olgular anıt halinde, üstelik 1950’li ve 60’lı yıllarda inşa edilmiştir. İngilizler, Fransızlar I. Dünya Savaşı’nda emperyalist emelleri için ölenlerine sahip çıkarken, yaptıkları abidelerle yeni yetişen nesle hedef gösterip milliyetçi duygularını canlı tutarken, biz Türkler ise vatan savunmasında toprağa düşmüş şehitlerimize yeterince sahip çıkmıyoruz.*

Kop şehitleri ve kahramanları ile ilgili yapılacak anıtlar, uygulamalar, milli tarih şuurunun inşası bakımından fevkalade önemli ve etkili olacaktır. Tarih, coğrafyaya nakşedildiği oranda, toprak “vatan” olur. Batılılar bunu çok güzel yapıyor. ■

Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
Necmettin Erbakan Üniversitesi
nkostuklu@konya.edu.tr

KOP MÜDAFAASI MİLLİ PARKI HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER

Kop Müdafaası ile ilgili şu çalışmaların yapılmasını, milli tarih şuurunun inşası bakımından önemli görüyoruz:

1-Milli Park’a şehitlerin ve kahramanların isimlerinin yazılı olduğu abideler ve anıtlar inşa edilmeli.

2-Hareket planı ile ilgili kroki vs. levhalar uygun yerlere konulmalı.

3-Kop Müdafaası’nın önemi ve sonuçlarının yazılı olduğu metinler sabit levhalar olarak hazırlanmalı.

4-Kop Müdafaası’nın filmi ve hatta çizgi filmi hazırlanmalı. Milli Park’ta da gösterim imkânı oluşturulmalı.

5-Kop Müdafaası’nın halk edebiyatımızdaki izleri de çok önemlidir. Konu ile ilgili hikâyeler, yaşanmışlıklar, türküler muhakkak derlenmeli. (Bu konuda önce Erzincan Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi-Halk Edebiyatı bölümünden istifade edilmeli)

6-Okul ve Üniversite öğrencilerinin bu mekâna “alan gezileri” teşvik edilmeli. Hatta Erzincan İl Milli Eğitim Müdürlüğü, okul öğrencilerinin milli parkla tanışmasına yönelik yıllık plan hazırlanmalı.**

7-Bu çalışmalar, popülizm ve siyasetin dışında, üniversiteler ile işbirliği halinde ve tarih biliminin gerekleri uygulanarak, bilimsel zeminde yapılmalı.

*Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için: Balkan Savaşlarından Milli Mücadele’ye Şehitler Üzerine Yapılacak Bilimsel Araştırmalarda Metod ve Kaynak Meselesine Dair Bazı Düşünceler”, Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri, 22- 24 Ekim 2003 – İSTANBUL; Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Atase yay., Ankara 2006

**Alan gezilerinin önemi bazı kitaplarımızda bilimsel olarak ele alınmıştır: Nuri Köstüklü, Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi, Çizgi Kitabevi, Konya 2014

1. DÜNYA HARBİ'NDE “KOP SAVUNUMASI” VE ULUSAL BİRLİĞİMİZ AÇISINDAN ÖNEMİ*

I. Dünya Savaşı'nda “Kop Savunması” ve Ulusal Birliğimiz açısından zaman bakımından çok uzun bir süreyi, mekân bakımından ise çok geniş bir coğrafyayı etkisi altına alan Birinci Dünya Savaşı, askerî, siyâsî ve sosyal açıdan büyük bir hadisedir. Bu savaşta yer alan Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Cephesi'nde gerçekleştirdiği Kop Savunması bu cephede gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşının seyrini değiştirecek kadar önemli bir savunma olmuştur.

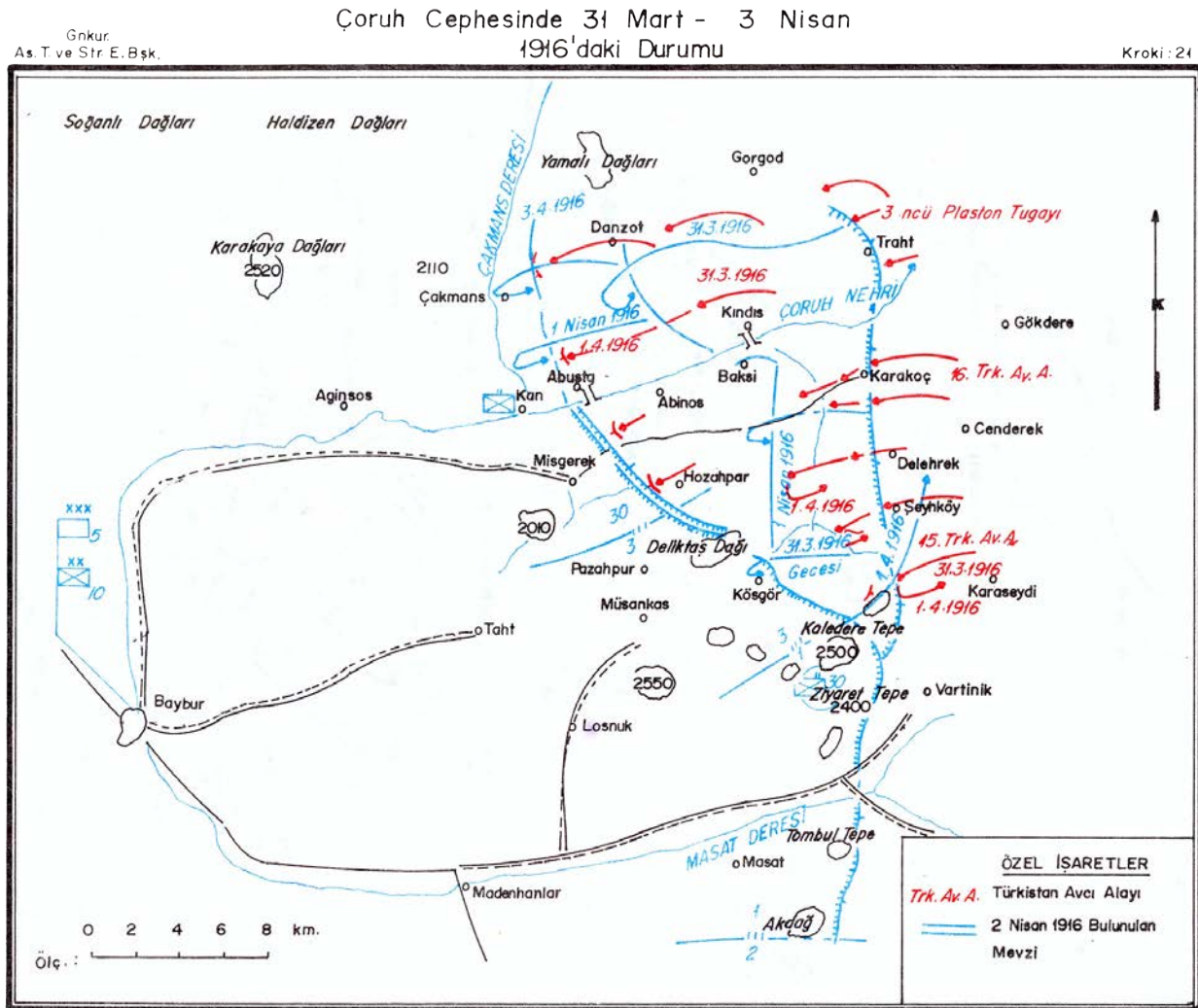
Yakın tarihimizde önemli bir yere sahip olan I. Dünya Harbi, Türk milletinin unutmaması gereken ibret sayfaları ile doludur. Çünkü bu harp, Batı dünyası için, Türklüğün yok edilmesini ve Anadolu'dan atılmasını hedef alan bir misyonun; “Şark Meselesinin” tatbik safhalarından biridir. Dolayısıyla bu harbin her anının bilinmesi ve üzerinde uzun uzun düşünülmesi; gerek şimdiki neslin, gerekse gelecek nesillerin üzerlerine düşen bir vazifedir. Ancak bu harbin, günümüze kadar yapılan araştırmalarda göz ardı edilen önemli safhaları da vardır. Nitekim bu makaleye konu olarak seçilen “Kop Savunması”¹ bu cümledendir. Biz de bu çalışmayla böyle bir eksikliği gidermeyi amaçladık.

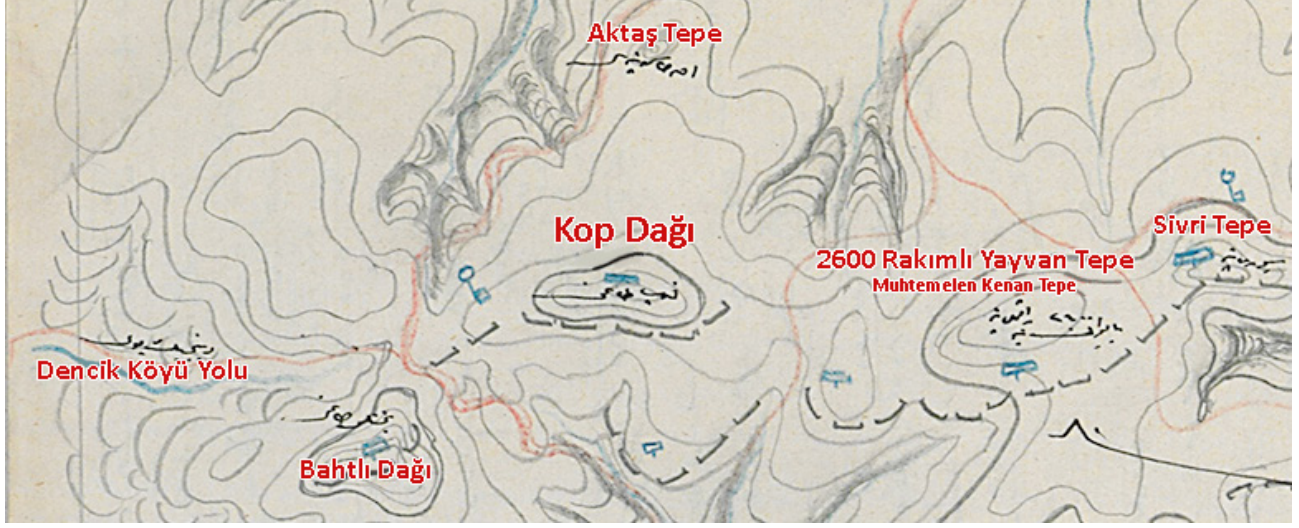
Bilindiği üzere, I. Dünya Savaşı, zaman bakımından çok uzun bir süreyi, mekân bakımından ise çok geniş bir coğrafyayı etkisi altına alan, askerî, siyâsî ve sosyal açıdan büyük bir hâdisedir. Osmanlı Devleti de bir oldu bitti ile Kasım 1914'te bu savaşa girmek mecburiyetinde bırakılmıştı. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle, birçok yeni cephe de açılmış oldu.² Bu da savaşın seyrini değiştirmiş ve İtilâf Devletleri'nin birçok plân ve hayâllerinin akamete uğramasına sebep olmuştur. Bu meyanda itilaf devletlerinin ve özellikle Rusya'nın hayal kırıklığına uğramasının nedenlerinden biri de “Kop Savunması” olmuştur. Gerçekten Kafkas cephesinde bir mevzi savunması gibi görünen “Kop Savunması” incelendiği zaman, bunun sıradan bir savunma olmayıp, Kafkas cephesinin ve dolayısıyla Osmanlı-Rus harbinin seyrini değiştirecek kadar önemli bir savunma olduğu ortaya çıkacaktır.

I. KOP GEÇİDİNİN JEO-STRATEJİK ÖNEMİ

Coğrafyanın, savaşların gerek seyri, gerekse neticesi üzerindeki etkileri bilinen bir gerçektir. Zira “Kop Savunmasının önemli kılan faktör de onun coğrafi konumudur. Bu nedenle bölgenin Jeo-stratejik açıdan kısa bir tasvirini yapmak yerinde olacaktır.

“Kop Savunması” Bayburt ili sınırları dahilinde bulunan Bahtlı (Rakım 2980)-Kop (2600) dağlarının bulunduğu bölgede cereyan etmiştir. Bilindiği üzere bu mıntıka Doğu Anadolu’nun kuzey kısmını Karadeniz’e bağlayan Erzurum-Trabzon karayolu güzergâhında bulunmaktadır. Eski çağlardan beri Doğu-Batı ticaretinde önemli bir yere sahip olan ve Tebriz’e kadar uzandığı için “İran Transit Yolu” da denilen tarihî “İpek Yolu” buradan geçmekteydi.³ Bu güzergâhın en stratejik mevkii ise Kop geçidiydi.

Bu geçit, ATAŞE arşivinde bulunan bir belgede;⁴ “Kop Köyü’nden Altuntaşı aşan yolun geçtiği geçit” olarak tarif edilmekte ve “buraya Kop Geçidi derler...” denilerek, bölgenin stratejisi belirlenmekte ve aynı zamanda tahkim edilmesi istenmektedir.

Bir başka belgede⁵ ise: “...menzil hudud-ı asliyesine hâkimiyeti itibariyle gerek sevkü’l-ceyş ve gerek tabiyece ehemmiyet-i azimeyi hâizdir” denilerek, geçidin askerî açıdan önemi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, Kafkas cephesinde görev yapan Mareşal Fevzi (Çakmak) da hatıratında bölgenin stratejik önemine dikkat çekmektedir.⁶

Zira bölgenin stratejik önemini yakinen bilen Rus orduları da ilk fırsatta Kop geçidine yöneleceklerdir. Mamafih Erzurum’u ele geçiren Rusların, burada güvenli bir şekilde kalabilmeleri için mutlaka Tercan ile Bayburt’u ele geçirmeleri gerekiyordu. Bayburt dışında Trabzon ve Rize’yi zapt eden Ruslar için artık hedefe ulaşabilmek; Gümüşhane-Kelkit-Erzincan hattını ele geçirmeye bağlıydı. Bu hattın en stratejik mevkiinin Bayburt olduğunu çok iyi bilen Ruslar, burayı bir an evvel işgal etmek için büyük çaba sarfetmekteydiler. Bu merkezi de zapt ettikleri taktirde Trabzon’a ulaşacaklar ve böylece Trabzon limanından da istifade ile II. Türkistan kolordusuna destek vererek, Karadeniz sahil şeridine hakim olup, stratejik üstünlüğü ele geçireceklerdi.⁷

II. “KOP SAVUNMASI” MUHAREBELERİ

Kop cephesindeki muharebelerin seyrine gelince: 15 Şubat 1916 tarihinde Erzurum’u işgal eden Rus orduları, bir taraftan Doğu Anadolu’da muhtelif istikametlerde taarruzlarına devam ederken, 19 Nisanda da Trabzon’u işgal etti. Rus orduları Başkomutanı General Yudenich, Erzurum’u işgalden sonra, 250.000 kişilik ordusuna hitaben yaptığı konuşmada: “Artık karşımızda Türk ordusu diye bir şey kalmamıştır. Çar’ın emri gereğince, haziran ayında İstanbul önlerinde olacağız. İleri!” demektedir. Yudenich’in bu hedefe ulaşabilmesi ve sözünü yerine getirebilmesi için Trabzon-Erzurum yolunu bir an evvel kontrolü altına alması gerekiyordu. Bu ise ancak Kop dağını ele geçirmesi ile mümkündü.

**General Yudenich,
Erzurum’u işgalden
sonra, 250.000 kişilik
ordusuna hitaben
yaptığı konuşmada
şöyle demektedir:**

*“Artık karşımızda
Türk ordusu
diye bir şey
kalmamıştır.*

*Çar’ın emri gereğince,
haziran ayında
İstanbul
önlerinde
olacağız.
İleri!”*

Kop muharebeleriyle ilgili anıları derleyen yerel gazeteci merhum Osman Okutmuş, “Kop Savunmasının Şubat 1916 senesinde nasıl başladığını derlediği kitapta şöyle ifade etmektedir:

“Erzurum’un Ruslar tarafından işgal edildiğini ve düşmanın Aşkale Bayburt istikametinde ilerlediğini haber alan bir cami imamı, cemaati camiide toplayarak etkileyici bir konuşma yaptıktan sonra “düşmanın Bayburt’u işgal edebilmesi için tek yolun Kop dağı olduğunu ve öncelikle bu engeli geçmesi gerektiğini” belirterek halkı bu bölgenin savunulması için harbe davet etmiştir. Bunun üzerine bölgede oluşturulan milis kuvvetleri Kop Dağı’na hareket ederek oradaki Halid Bey komutasındaki kuvvetlerle birleşip bu savunmadaki yerlerini aldılar.”⁹

Beş Gün Süren Azimli Müdafaa

5 Şubat 1916 günü Türk kuvvetlerinin bir kısmı, dağda müdafaa hattını hazırlarken diğer kısmının Aşkale kanadında çarpışan kuvvetlere katılması için hareket etmeleri emredilmişti.

Öte yandan Rus kuvvetleri komutanı karşılarında mukavemet gösterecek Türk kuvveti bulunmadığına kani olacak ki, bütün birliklerini Aşkale'ye yerleştirmişti. Diğer bir tabura da Bayburt istikametinde ilerlemek üzere emir verilmişti (8 Şubat 1916). Bu taburu, Paşadağı sırtlarına yerleştirilmiş olan, Yüzbaşı Reşit Bey komutasındaki Türk kuvvetleri karşıladılar. İki gün süren şiddetli muharebeler sonunda Rus taburunun büyük bir kısmı imha edildi. Geriye kalan kısmı ise ağırlığını bırakarak Aşkale istikametinde kaçmağa mecbur kaldı. Bu toprakların bir kısmının dahi kolayca alınamayacağını anlayan düşman kuvvetleri komutanı karargâhını Aşkale'de kurdu.

Türk kuvvetleri de Kop dağlarını müdafaa emrini aldı. Yüzbaşı Reşit Bey, ön mevzilerimizi iyice kuvvetlendirdikten sonra düşman kuvvetlerinin bütün taarruzlarını sonuçsuz bırakarak onlara ağır kayıplar verdirdi. Bu azimli müdafaa beş gün sürdü. Yüzbaşı Reşit Bey de Kop dağlarının müdafaasını kuvvetlerine mükemmel olarak tatbik ettirdi (3 Mart 1916).

Kop Savunması Başlıyor...

4 Mart 1916 günü Bölük Komutanı Reşit Bey, bölüğünü, gösterilen mevzilere yerleştirdikten sonra Kop savunması komutanı Halit Bey¹⁰ ile görüşmüş ve Halit Bey de Reşit Bey'e; bundan sonra Çoruh müfrezesine katılmış olduğunu, almış olduğu emirler gereği, Kop dağlarından Soğanlı dağlarına kadar cephenin uzun müddet müdafaasına devam edileceğini söyledi.

Halit Bey, Reşit Bey ve emri altındaki diğer subaylarla yapmış olduğu bu görüşmeden sonra artık "Kop Savunması" başlamış oluyordu¹¹.

“Kop Savunmasının başlamasından sonraki gelişmeler hakkında 32. fırka (tümen)’ya tabi 95. Alay Kumandanlığının muharebe tutanağında; Rus ordusunun iki aydan beri taarruza devam ettiği ve en ciddi taarruzlarının da Karasu ve Çoruh havzaları ve bu havzaların ihtiva ettiği Erzincan, Bayburt mıntıkalarıyla, stratejik bakımdan büyük önem taşıyan Kop dağı ve çevresi olduğu, saldırılarını bu tarafa yönelten Rus kuvvetlerinin her saldırışında, cephede adetâ insan yığınlarından bir kale oluşturduğu ifade edilmektedir¹². Nitekim 96. Alay’a bağlı 1. ve 3. Taburların kaydettikleri harp cerideleri¹³ 95. Alay’ın bu hususta vermiş oldukları bilgiyi teyit etmektedir. Zira bu durum cephedeki diğer yazışmalardan da gözlenmektedir¹⁴.

Bu yazışmalardan mart ve nisan aylarındaki muharebelerin çok şiddetli geçtiği, bir çok subay ve erin şehit olduğu, buna karşılık Ruslara da ağır zayıat verildiği ve Rus askerlerinden esirler alındığı anlaşılmaktadır. Bu esirler içerisinde Türkçe bilenlerin bulunduğu kaydedilmektedir¹⁵. Rus ordusu içerisinde Türkçe bilen askerlerin bulunması, bizde, bu askerlerin Türk asıllı (Azerbaycan veya Türkistanlı) olabileceği kanaatini uyandırmaktadır.

Kafkas Cephesinde esir alınan Ruslardan bir grup

Kahraman Türk Askerine Takdirname

“Kop Savunması” sırasında cereyan eden muharebelerde Türk askerinin fevkalâde şartlarda gösterdiği kahramanlık, yine O’nun kahraman kumandanları tarafından taltif edildi. Nitekim 3.Ordu Kumandanlığınca Kolordu ve fırka kumandanlıklarına tebliğ edilen telgrafta üstün hizmet gösteren erkân ve zâbitânın ödüllendirilmesi istenmektedir¹⁶. Subay ve erler, müte’addit muharebâtdaki fedâkârlığından dolayı 3.Ordu Kumandanlığının emri gereğince ordu, mıntika ve cephe kumandanlıkları tarafından “kordela” ve “takdirnameler” verilmek suretiyle taltif edildiler¹⁷. Ayrıca 3.Ordu komutanı Vehip Paşa, gönderdiği telgrafta Kop muhariplerini başarılarından dolayı kutlamaktaydı¹⁸.

Kop Cephesi Daha Fazla Tutunamıyor

Nisan ayında yoğun bir şekilde devam eden Kop taarruzlarının mayıs ayında biraz hafiflediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber, Vehip Paşa’nın emri üzerine hazıranda tekrar Kop taarruzları başladı. 2-5 Haziran tarihleri arasındaki muharebelerde, Ruslara binlerce kayıp verdirildi¹⁹. Mütemadiyen devam eden karşılıklı taarruzlar, temmuz ayında da devam etti. Neticede 12 Temmuz 1916 akşamı, Rus 4. avcı fırkasının topçu himayesinde bütün kuvvetiyle gelişen taarruzlarına karşı (imalı-2100- Kanlı kaya) hattında mukavemete çalışan Kop cephesi sarsılmağa başladı. Bunun üzerine cephe kumandanı Bahaeddin Bey²⁰ Kop cephesinde daha fazla tutunamayacağını anlayarak ricat emri verdi. Bu da bütün taarruzları kanlı bir şekilde püskürten Çoruh cephesinin çekilmesini zorunlu kıldı.

Türk birlikleri hızla çekilmeye devam ederken, Fevzi Paşa (Çakmak) 15 Temmuz 1916 gecesi Bayburt’taki karargâhından ayrılarak, 16 Temmuz sabahı Trabzon yolu üzerindeki Balahor’a geldi. Öte yandan aynı gün, Bayburt, Rus birlikleri tarafından işgal edildi (16 Temmuz 1916). Vehip Paşa, verdiği direktifte: “3. ordu mecburiyet hâlinde (Cebice-Mans Şarkı-Lori Deresi Şarkı, Zülfe Dağı) hattına çekilerek Ziyaret dağında Lazistan Cephesi ile birleşecek” diyordu²¹.

“Kop Savunması” ile Rusların yaklaşık 6 ay gibi uzun bir süre oyalanması ve durdurulması sağlandı. Emekli General Sadri Karakoyunlu, hâdiseyi şöyle değerlendirmektedir:

“Kop Dağı Bloku, düşman tarafından ele geçirilince, Türk 5. kolordu sunun savunması çözüldü. Bundan anlaşılıyor ki 5,5 ay devam eden “Bayburt Savunması”nın kilidi Kop Dağı idi. Bu kilidin anahtarı düşman eline geçince, Türk askeri, kanını ve canını bu savunmanın devamı için oluk oluk dökmüş olmasına rağmen, bu dağlarda bir Kâbe kutsallığı ile cesetlerinden âbideler bırakarak geri çekildi”²².

Böylece Erzurum’u aldıktan sonra “istikâmet Batı Anadolu” diyerek “Haziran’da İstanbul önlerinde olmayı hayâl eden(!)” Rus orduları başkomutanı General Yudenich; bu ayda Kop dağlarını bile aşamadı. Dolayısıyla Rus plânı, daha Kop’ta akamete uğramış oldu.

Türk Ordusunun Toplam Zayiatı 24.700 Kişi

Kop cephesindeki iki tarafın zayiatı hakkında kesin bir rakam söylemek bizce, oldukça güçtür. Zira o günün fevkalâde şartları göz önünde bulundurulursa bu hususun açık bir şekilde tespitinin mümkün olamayacağı anlaşılır.

Bununla beraber, Fevzi Paşa (Çakmak), bu hususta genel bir değerlendirme yaparak, Rusların sadece Bayburt ve Erzincan’ı almak için beş ayda en az 33.000 zayiat verdiklerini, bu rakama Trabzon’u almak için verdikleri zayiat da eklendiği zaman Rus kaybının toplam 40.000’e ulaştığını bildirir. 3.Türk ordusunun ise 9700 şehit, 15.000 yaralı olmak üzere toplam 24.700 zayiatı olduğunu ifade eder²³.

Yine Fevzi Paşa: “yalnız 3.mıntıkada bizzat mahallinde tuttuğum kuyudata (kayıtlara) nazaran Ruslardan beş ay zarfında alınan üsera yekûnu 3237 nefere baliğ olmaktadır. Bunlarla beraber 14 top, 29 mitralyöz de iğtinam olmuştur”²⁴ diyerek, 3.mıntika bölgesindeki Bayburt müdafaasının ve muharebelerinin şiddet ve ehemmiyetini vurgular.

Yine Şark cephesinde yedek subay olarak görev yapmış merhum gazi Halil Ataman da hatıratında “Kop Savunması” ile ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Ataman, Kop dağlarındaki muharebelerin cereyan ettiği esnada kaleme aldığı bu hatıratında; “...Asıl kıyamet, Kop Dağı’nın yükseklerinde kopuyordu. Ve mukadderatımızı da o yerdeki boğuşma tayin edecek gibi görünüyordu”²⁵ diyerek Kop’taki çarpışmaların önemine dair çok isabetli tespitler yapmıştır. Bu da “Kop Savunması”nın ehemmiyetini ortaya koyması bakımından dikkate değer bir diğer kayıttır.

Askerimizin Diğer Düşmanları: Soğuk, Açlık, Salgın

Kanaatimizce Türk ordusu ve milletin “Kop Savunması”nı hangi şartlarda yaptığının bilinmesi de muharebelerin mukadderatı kadar kıymete haizdir. Zira bu muharebeler fevkalâde şartlarda ve çok büyük bir özveriyle yapılmıştır. Savunma esnasında karşılaşılan güçlükler bu durumu ortaya koymaktadır.

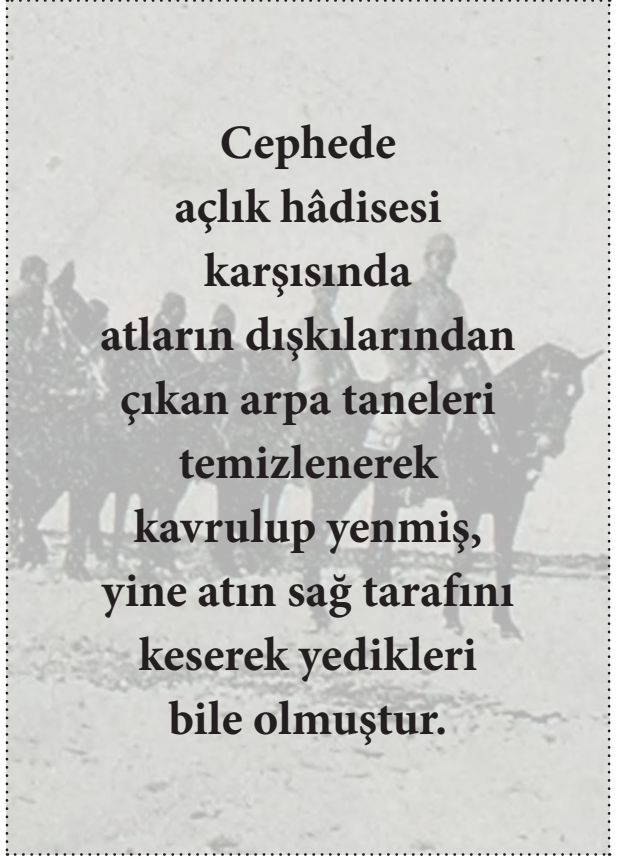
Gerek hâdiseyi yaşayanların hatıralarında gerekse arşiv belgelerinde, yaşanan bu güçlükler hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Buna göre soğuk, açlık, bit salgını, salgın hastalık; haberleşme ve istihbarat eksikliği belli başlı güçlüklerdir. Nitekim Everek (Örence) köyü ahâlîsinden olan Ahmet Aybaba, Kop muharebelerinde bulunmuş, müdafaa hattındaki çeşitli zorluklara cephede bizzat şahit olmuştur. Ayrıca Gazi Ahmet Aybaba, Rusların altı ay Kop dağlarında kaldığını, Türk askerinin bu dağlarda teçhizatsız, aç ve perişan bir vaziyette harp ettiğini ifade etmektedir²⁶.

Kop gazilerinden, Bayburt’lu Arifoğlu Mahmut Canmemiş²⁷ de; Kop’ta sadece düşmanla değil; aynı zamanda, açlık, bit ve soğukla da savaştıklarını anlatmıştır. Yine adı geçen gaziden rivayet edildiğine göre cephede açlık hâdisesi karşısında atların dışkılarından çıkan arpa taneleri temizlenerek kavrulup yenmiş, yine atın sağ tarafını keserek yedikleri bile vâkî olmuştur.

Soğuk ve kar, muharebe esnasında karşılaşılan güçlüklerin başında gelir. Zira bu iki faktör, hem askerin sıhhati açısından hem de ikmâl faaliyetleri bakımından, harbin seyrini etkileyen önemli problemlere sebep olmuştur. Nitekim bir belgede; Altuntaş-Kop yolunun tamamen karla kaplı olması sebebiyle askerin güçlüklerle hareket edebildiği ve bu yolun yük arabalarının geçişine müsait bir hâle getirilemediğinden²⁸ bahsedilmekte, başka bir belgede²⁹ ise; kar yığınlarından oluşmuş setlerden söz edilerek harp mahallinin fevkalâde şartları gözler önüne serilmektedir.

Bu imkânsızlıklar ve zorluklar yanında askerde, kolera tehlikesi de baş göstermiştir. Bu mesele 3. ordu Kumandanı Vehib'in Çoruh Müfreze Komutanlığına gönderdiği mesajdan anlaşılmaktadır. Buna göre; Vehib Paşa, ordunun sıhhati açısından önemli bir tehlike olan kolera hastalığına karşı, askere aşı yapılması ve bu hastalığa karşı gerekli tedbirlerin derhal alınmasını istemektedir³⁰.

Cephede haberleşme ve istihbaratla ilgili bazı sıkıntıların da yaşandığı görülmektedir. Nitekim muharebeler devam ederken, 46. Alaya bağlı 1. Tabur'un, 96. Piyade Alayına tabi 3. Tabura düşman zannederek ateş etmesi... Daha sonra gönderilen irtibat neferleriyle bu ateşin kestirilmesi, haberleşmede doğan aksaklıklardan kaynaklanmaktadır³¹. Cephede, birlikler arasındaki bu irtibatsızlıkların yanı sıra haberleşmede arıza ve malzeme (telefon makinesi, tel) sıkıntısının da çekildiği anlaşılmaktadır³².

**Cephede
açlık hâdisesi
karşısında
atların dışkılarından
çıkan arpa taneleri
temizlenerek
kavrulup yenmiş,
yine atın sağ tarafını
keserek yedikleri
bile olmuştur.**

Kop Savunmasının Şehitleri

“Kop Savunması”nda şehit olan Zabitan ve Eratın durumuna baktığımızda bazı değerlendirmelerde bulunabiliriz. Arşiv kayıtlarına göre³³; şehâdet tarihlerinin daha çok Mart- Nisan 1332 (1916) de yoğunlaştığını görüyoruz. Bu durum, çarpışmaların bu günlerde daha şiddetli bir şekilde cereyan ettiğini gösteriyor.

Öte yandan, şehit olanları memleketleri açısından değerlendirdiğimizde, Şarkışla, Balıkesir, Aziziye, Tokat, Yozgat bölgeleri başta olmak üzere, Anadolu’nun her bucağından bu muharebelere iştirak edildiği görülmektedir. Ayrıca bugünkü milli sınırlarımız dışında kalan Kudüs ve Halep bölgelerinden de şehit olanlar vardır.

Subay kadrolarından da, (Yüzbaşı, Üsteğmen, Teğmen ve Asteğmen) çok sayıda şehit verildiği dikkatimizi çekmektedir. Diğer bir önemli husus da şehitlerin yaş durumlarıdır. Belgelerde, doğum tarihi itibarıyla bu muharebelere katılanların en yaşlısının 1290 (1873), en gencinin ise 1314 (1896) doğumlu olduğu görülmektedir. Bu durum, 20-40 yaş arasında eli silah tutan herkesin cepheye sevk edildiğini göstermesi bakımından fevkalâde ilgi çekicidir.

Kafkas Cephesinde bayram namazı

III. “KOP SAVUNMASI”NIN ASKERÎ, SİYASÎ VE SOSYAL AÇIDAN SONUÇLARI

I. Dünya Savaşında Kafkas Cephesinde cereyan eden “Kop Savunması”, askerî, siyasî ve sosyal açıdan önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu sonuçlar, Türkler için olduğu kadar, Ruslar için de büyük bir önem taşımaktadır. Zira I. Dünya Savaşı’nda İtilaf devletleri Çanakkale’yi aşamazken doğuda ise Ruslar Kop dağlarında önemli bir süre durduruldu. İşte bu gelişmeler İtilaf devletlerinin birçok plân ve hayallerinin istedikleri şekilde gerçekleşmesini engellemiştir.

Kop Savunmasının Askeri Tarihimizdeki Önemi

II. Doğuda Ruslara karşı, “Bayburt Savunması”nın kilidi sayılan Kop dağlarında verilen destansı mücadele sonunda, her ne kadar Bayburt’un işgaline engel olunamamışsa da, bu bölgede cereyan eden savunmanın ve muharebelerin Türk harp tarihindeki yeri ve önemi oldukça büyüktür. Zira, adı geçen mıntıkada düşman, azımsanamayacak bir süre oyalanmış, aynı zamanda kuvvetlerinin büyük bir kısmı da yok edilmiştir.

Bu muharebede başta müdâfaa olmak üzere taarruz, karşı taarruz, takip, geri çekilme gibi her türlü strateji ve taktik kullanılmış; araziden de büyük ölçüde istifade edilmiştir. Mareşal Fevzi Çakmak; “Bayburt müdafaası muvaffak olmuş bir Plevne sayılmalıdır”³⁴ diyerek bu savunmanın önemini çok açık bir şekilde ortaya koyar.

Mareşal Fevzi
Çakmak,
“Bayburt müdafaası
muvaffak olmuş
bir Plevne
sayılmalıdır”
diyerek Kop
Savunması’nın
önemini
çok açık bir
şekilde
ortaya koyar.

Türk Milleti, burada da, Kaniye, Akkâ, Plevne ve Çanakkale’de olduğu gibi, bir kez daha fevkalâde bir duyarlılıkla, vatan, millet ve hürriyet aşkıyla düşmana karşı tek yürek olarak mücadele etmiştir.

“Kop Savunması”nın diğer savunmalardan farklı bir yönü olduğu da söylenebilir. Çünkü Türk tarihinde adı geçen savunma savaşlarının hepsi daha evvel hazırlanmış tahkîmatlı mevzilerde yapılmıştır. Hâlbuki “Kop Savunması” tamamen sahra tahkimatı ile kuvvetlendirilmiş mevzilerden yapılmış ve hareket faktörü bu savunma savaşında birinci rolü oynamıştır. Bir diğer önemli husus da, Bayburt’ta Türk kuvvetleri Plevne’de olduğu gibi Ruslara teslim olmamıştır.³⁵

Büyük Ermenistan Hayalleri

“Kop Savunması”nın askerî tarihimiz açısından öneminin yanı sıra, Türk-Rus ve Türk-Ermeni münasebetlerinin bazı yönleriyle aydınlığa kavuşturulması bakımından da ayrı bir yeri vardır. Çünkü Ruslar, Anadolu üzerindeki geleneksel siyâsetlerini (sıcak denizlere inmek) bu dönemde tekrar icraata dökmek isterken, Ermeniler de bu cephede Ruslarla işbirliği yaparak “Büyük Ermenistan” hayallerini gerçekleştirmek istiyorlardı. Bu cümleden olarak daha önce ifade edildiği üzere Rus orduları Başkomutanı General Yudenich’in, İstanbul’u ele geçirmeyi hedefleyen konuşması söz konusu olan tarihî misyonu gerçekleştirmeye yöneliktir.

**Ermenilerin,
Doğu
Anadolu’da
tarihte
eşine ender
rastlanılan
katliamlar
yaptıkları
bilinmektedir.**

Öte yandan Ermenilerin, Doğu Anadolu’da Ruslarla birlikte hareket ederek Türk köy, kasaba ve şehirlerini ele geçirmeye çalıştıkları, tarihte eşine ender rastlanılan katliamlar yaptıkları bilinmektedir. Nitekim bu bölgede Rusların askerî harekâtlarının başlangıcından itibaren Ermeni desteğinin artarak devam etmesi bu durumu teyit etmektedir³⁶. Ermeniler Türk kültürüne ve dolayısıyla Türk isimlerine yabancı olmadıkları için bunu değerlendirme yoluna gittiler. Cephede boş durmayarak, “Ahmet, Mehmet ateş etme” hilesiyle Türk askerini aldatmaya çalışarak, Rus birliklerinin Türk müfrezelerine baskın yapmalarını sağlamışlardır.³⁷

Kop Savunması ve Göç

Savaş sırasında bütün bu hâdiseler cereyan ederken, toplumsal boyutu olan ve halkı derinden etkileyen bazı trajik olaylar da yaşanmaktaydı. Savunma bölgesinde bulunan bazı Türk köyleri boşaltılmış, Rus istilasıyla beraber göç kaçınılmaz hâle gelmiştir³⁸. Bununla birlikte ne zaman ve hangi şartlarda olursa olsun bir insanın doğup büyüdüğü, hâtıralarını paylaştığı toprakları terk etmek mecburiyetinde kalması hiç de kolay bir hadise değildir.

Bu bakımdan savunma bölgesinde bulunan bazı yerleşim birimleri halkının savaş sebebiyle hükümetçe göç etmeye zorunlu bırakılmaları, o bölgelerde bazı problemlerin çıkmasına sebep olmuştur. Ancak halk, yurt edindiği o yerleri terk etmek niyetinde değildir.

Nitekim olayın tipik bir örneği, harp sahasında yer alan Orta Çimağıl köyünde yaşanmıştır. Halk, hükümet emrine uymayarak yerini yurdunu bırakmak istememiştir. Neticede zorla göçe tabi tutulan Orta Çimağıl ahâlîsi³⁹ nin bu tavrının sebeplerini yöre halkının kendi özel sebeplerinin yanı sıra toprağa bağlılıklarında ve vatan sevgisinin yüceliğinde aramak gerekir.

Zira Kop dağında şehit olan bir erin üzerinden çıkan yavuklusuna yazmış olduğu şu mektup, Türk milletindeki vatan sevgisinin en samimi bir ifadesi değil midir? Mektupta şöyle denilmektedir:⁴⁰

**Savunma
bölgesinde
bulunan bazı
Türk köyleri
boşaltılmış,
Rus istilasıyla
beraber göç
kaçınılmaz hâle
gelmiştir.**

Sevgili Ayşe,

Sana bu satırları cepheden, Kop dağlarından yazıyorum. Seni dünyada her şeyden çok sevdiğimi zannedirdim. Lakin yanılmışım. Beni affet. . . . Kalbimi bilirsin doğruyu söylemekten zevk alırım. Dünyada meğer senden ziyade sevdiğim vatanım varmış. Vatan aşkı yanında senin aşkın, evet senin ateşli aşkın söndü. . . . Sönük kaldı. . . .

Fakat yine seni unutmadım, yine seviyorum. Bak, karşımda kanlı kanatları ile ölümü gördüğüm halde vakit buluyor, acele sana bu mektubu yazıyorum. . . . Allah'a çok dua ettim. İnşallah eline geçer. Beni unutma. Lakin benim için ıstırap çekme. Çünkü ben mesudum. . . .

MEHMET

Kop dağlarında şehit düşen Mehmetleri tarih boyunca yetiştiren bir milletin elbette kendi tarihinden alacağı pek çok ibretler olmalıdır. Onun için “Kop Savunması” bir ibret nişanesidir. Bu sebeptendir ki, Bayburtlu’nun gözünde adeta bir şehitler abidesi⁴¹ olan Kop dağı ve bu bölgede Türk insanının verdiği destansı mücadele türkülerde, şiirlerde yaşatılarak ebedileştirilmiştir⁴². Ancak ne hazindir ki, bugün tarih kitaplarında adı bile geçmeyen, “Kop Savunması” şüphesiz ki Türk askeri ile Bayburtlu mücahitlerin ortaya koyduğu topyekün bir mücadelenin mahsulüdür. Nitekim bu mücadelede de şehit düşenlerin künyelerine baktığımızda Edirnelisinden Konyalısına, Şarkışla’sından Harputlusuna; hasılı bugünkü ulusal sınırlar dahilindeki hemen her vilayetimizden şehitlerin olduğunu görürüz. Hatta bugünkü ulusal sınırlarımızın dışında kalan vatan parçalarından da şehitlerin bulunması; bize Türk milletinin hangi şartlarda olursa olsun ulusal birlik ve bütünlüğünü korumak için her türlü fedakârlığı ortaya koyabileceğini göstermektedir.

Unutulmamalıdır ki; şehit kanlarıyla yazılmış olan bu destanın ve II. Plevne olarak tasvir edilen bu müdafaanın Türk tarihinin bütünlüğü içerisinde lâayık olduğu yeri tespit edilerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı ve bekası bakımından yeni nesillere aktarılması zarureti vardır. ■

Doç. Dr. Ayhan DOĞAN
Gaziantep Üniversitesi
ayhandogan@gantep.edu.tr

KOP DAĞI'NA ADINI VEREN TARİHİ KOP KÖYÜ

Kop Köyü, coğrafi olarak Erzurum sınırındadır ve güneye doğru Bayburt'un son köyüdür. Batıda ise Erzincan köyleriyle sınırdadır. Kop Köyü, Bayburt'a 35, Aşkale'ye 35, Erzurum'a 90 kilometre uzaklıktadır.

ORDA BİR KÖY VAR, UZAKTA...

MareşalFevziÇakmak'ın“Kop Dağı Savunması Muaffak olmuş bir Plevne'dir” sözleri ile zaferler tarihimize adını altın harflerle yazdıran Kop Müdafaası'nın yaşandığı Kop Dağı'na adını veren tarihi Kop Köyü ile ilgili çok önemli bir kültür çalışması yapan, örnek iş adamı ve vakıf insanı Sebahattin Akpolat'a teşekkür ederek köylerle ilgili yazdığımız birkaç satırı sizlerle paylaşmak istiyorum. Köylerimiz... Devletlerin temel taşı köyler... Milletlerin kültür hamurunu yoğrulduğu yerler. Köyleri anlatan destanlar, şiirler, kitaplar, romanlar yazılmış... Köyler için nice filmler ve belgeseller çekilmiş. Köyler üzerine nice türküler söylenmiş... Köy deyince içimiz bir hoş olur... Köy hatıraları ile bazen coşar çağlarız. Bazen hüzünlenir susarız. Yaşlanıp ömür geçince köyleri özleriz, “hadi gel köyümüze dönelim” deriz ama dönemeyiz...

Orda bir köy var, uzakta,
O köy bizim köyümüzdür.
Gezmesek de tozmasak da
O köy bizim köyümüzdür.

Biz köylerimize gidelim. Köylere vefa borcumuzu ödeyelim. Köy hatıralarını yeniden yaşayalım. Evlatlarımız ve torunlarımızın ellerinden tutup köylere götürelim. Köy kültürünü nostalji de olsa yaşatalım. Çocuklarımızla köyün çamurlu yollarında gezelim. Tarla ve bahçeleri yeniden yeşertelim. Yıkılmaya yüz tutmuş baba, dede evlerini tamir edip ocaklarını tütürelim. Ata dede mezarlarını ziyaret edip Fatihalar okuyalım. Köyler bizi çağırıyor, hadi gel köyümüze geri gidelim.

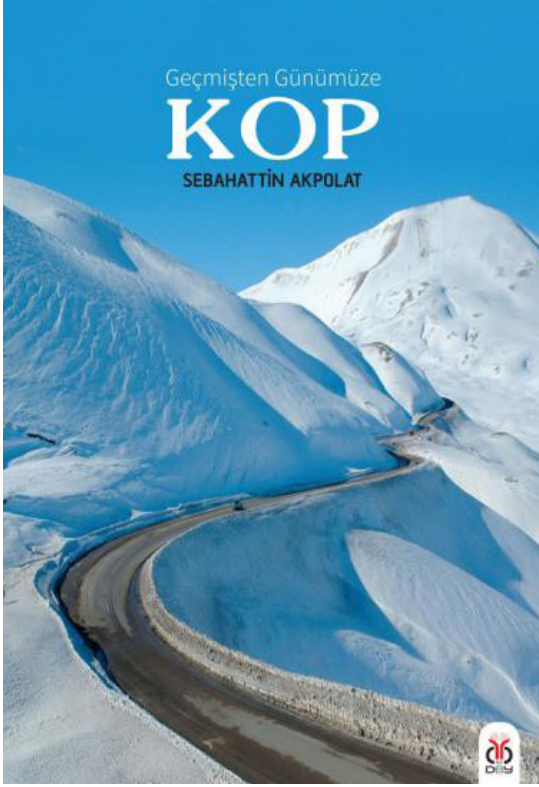
Köylerimiz... Bizi biz yapan kültür ve medeniyet tarihimizin tabu senedi, devletlerin temel taşı köyler... Kültür hamurlarımızın yoğrulduğu yerler. Köyleri anlatan şiirler, kitaplar, romanlar yazalım... Köylerimizi ziyaret edip filmler ve belgeseller çekelim... Köylerimiz üzerin söylenen türkülerini derleyelim. Köy deyince içimiz bir hoş olmasın gözümüz arkada kalmasın. Köy hatıraları ile yeniden coşup çağlayalım. Yaşlanıp ömrümüz geçmeden dizimizde derman gözümüzde fer varken köylerimize bir katkı sunup köylerimizle ilgili

hatıralarımızı derleyip kitaplar yazalım.

Cenazelerimiz gitmeden nostalji için olsa da köylerimize gidelim. Köylerimizin tarih ve kültünü araştırarak vefa borcumuzu ödeyelim. İmkân ve fırsatımız varken köy hatıralarını yeniden yaşayalım. Evlatlarımız ve torunlarımızın ellerinden tutup köylere götürelim. Köy kültürünü çocuklarımıza yaşatalım...

Çocukluğumuzu yaşayalım köyün çamurlu yollarında gezelim... Tarla ve bahçeleri yeniden yeşertelim. Yıkılmaya yüz tutmuş baba ve dede evlerini tamir edip ocaklarını tütürelim. Ata dede mezarlarını ziyaret edip Fatihalar okuyalım. Köyler bizi çağırıyor, hadi gel köyümüze gidelim. Köylerimizin tarih, kültür, gelenek ve göreneklerini araştırıp tarihi not düşüp zamana noterlik yapalım.

SEBAHATTİN AKPOLAT’IN KALEMİNDEN TARİHİ KOP KÖYÜ*

Sebahattin Akpolat, “KAFKASA CEPHESİ KOP MÜDAFAASI’NIN 100. YILI BELGESEL KİTABI”mızın basılmasına sponsor olarak kitabımızın sizlere ulaşmasına imkan sağladı. Sebahattin Akpolat’ın hazırladığı “TARİHİ KOP KÖYÜ” kitabı ile ilgili özet bir bölümü sizlerle paylaşıyoruz.

SEBAHATTİN AKPOLAT

Örnek bir kültür hizmeti yaparak, 8 yaşına kadar çocukluk yıllarını geçirdiği Bayburt Kop Köyü ile ilgili çok önemli bir kitap hazırlayan ve ailesi adına Akpolatlar Vakfını kuran, Kültür ve Vakıf adamı Sebahattin Akpolat Bayburt’a bağlı Kop Köyü’nde 1 Ocak 1960’ta doğdu. Mayıs 1968’e kadar köyünde yaşadı. Ailecek Ankara’ya göç ettikten sonra ilkokulu Ankara’da okudu, ortaokul ve liseyi dışarıdan bitirdi.

Halen Anadolu Üniversitesi’nde İşletme Yönetimi öğrenimine devam eden Akpolat, 1985 yılında İzmit merkezde bir mobilya mağazası açarak iş hayatına girdi. Sebahattin Akpolat, 2005 yılında müteahhitliğe adım attı. 2007 yılında MOBESKO Mobilyacılar Sitesi’ne üye oldu ve bir yıl sonra kooperatifin yönetim kurulu üyeliğine getirildi. Halen kooperatifte ve sitede yönetim kurulu başkan yardımcılığı görevine devam eden Akpolat evli ve 3 çocuk babasıdır. “Geçmişten Günümüze KOP”, Sebahattin Akpolat’ın ilk kitabıdır.

Kop Köyü'nün Coğrafi Özellikleri

Kop Köyü, coğrafi olarak Erzurum sınırındadır ve güneye doğru Bayburt'un son köyüdür. Batıda ise Erzincan köyleriyle sınırdadır. Kop Köyü, Bayburt'a 35, Aşkale'ye 35, Erzurum'a 90 kilometre uzaklıktadır. Trabzon'a uzaklığı 225, Ankara'ya 700 ve İstanbul'a ise 1.150 kilometredir. Kop Köyü, Çoruh Nehri'nin ilk kolları ile sarılır. Çoruh Nehri'ni besleyen dereler, Kop Dağı'nın eteklerinden akmaya başlar ve bir masal

gibi uzayıp gider. Kop Köyü'nün içinden Tekeli, Büke, Kanlıca, Çamlık ve Vank dereleri akar. Bu dereler, Çoruh Nehri gibi zengin bir faunaya sahiptir ve ender görülen kırmızı benekli alabalıklara da ev sahipliği yapar. Bayburt'tan Kop Köyü'ne (aşağı Kop hanlarına) ilk girişte solda, içerisinde Kop Şeyhi'nin kabrinin de bulunduğu köy kabristanlığı vardır. Anayol üzerindeki bu mahalleye Macirler Mahallesi de denir. Hanlardan Kop Dağı'na doğru 1 km. anayol üzerinden ilerlendiği zaman Yukarı Han

Kop Dağı yaylasından bir görünüş

Mahallesi'ne gelinir. Bu mahallede kayak tesisleri, 3 yıldızlı otel ve milli park bölgesi vardır. Hanlardan hemen sağ tarafa dönülünce 500 metre ileride Hacıgil'in Kom denilen mahalle gelir. Bu mahallede de Kop Şeyhi'nin torunları oturur. Bu mahalle içerisinde de bir cami vardır.

Kop Dağı Tüneli

Dağ ne kadar büyükse, tünel yapımı da o kadar önemli oluyor. 2018 yılında tamamlanması planlanan Kop Dağı Tüneli, insan oğlunun doğa ile zorlu mücadelesinin bir eseri olacak. 2-2,5 saatte kat edilen Bayburt-Erzurum arasındaki yol 1 saate inecek. Kop Dağı Tüneli, 6,5 km. ile Türkiye'nin en uzun ikinci tüneldir. Bu tünelde araçlar, dağın Bayburt tarafından girip Erzurum tarafından çıkacaklardır. Ulaştırma Bakanlığı ile Karayollarının ortaklaşa gerçekleştirdikleri projeyle, 14 km. olan yol 8 km.ye düşecek. 2.409 rakıma çıkan araçlar, yol tamamlandığında 2.000 rakımda tünelden geçecek ve eğim azalacak. Tünelin temeli 23 Ağustos 2012 Perşembe günü törenle atıldı ve zamanın Ulaştırma Denizcilik

ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım, Kop Dağı Tüneli'ne toplam 266 trilyon lira harcanacağını açıkladı.

Kop Şehitleri Derneği

Kop Şehitleri Derneği (KOP-DER), 12.12.2012 tarihinde Kop Köyü gençlerinden Murat Akburak başkanlığında kurulmuştur. Derneğin temel amacı, Kop Şehitliği kültürünü korumak, Kop şehitlerinin bu şanlı cihatlarını "Kop Dağı'ndaki Şehitler Abidesi" canlı tutmak ve ilimizin kültürel zenginliğini ön plana çıkarmaktır. Derneğin Avrupa'da dahi temsilcileri bulunmaktadır. Avrupa Temsilcisi Abdullah Akburak'tır. Dernek her yıl Bayburt'un düşman işgalinden kurtuluş tarihi olan 21 Şubat'ta Kop Şehitlerini Anma Programı düzenlemektedir.

Kop Dağı Oteli

Kop Dağı'nın yakınında bulunan Kala Boynu mevkiinde, Özel İdare tarafından yaptırılan birotel vardır. Burada Kop Kayak Kalaboynu'ndaki turizm oteli tesisleri kurulmuş ve bölge kayak turizmi için hazırlanmıştır. Bu dağlar kayak yapmaya

Kalaboynu'ndaki turizm oteli

son derece elverişli kar yapısına sahiptir ve burada bir teleksi askı bulunmaktadır.

Kop Dağı Kayak Sporları Merkezi

Merkez Bayburt'a 39, Erzurum'a 80 kilometre mesafede, Bayburt-Erzurum karayolu ana güzergâhı üzerindedir. Yılın yaklaşık 6 ayı karlı ve kış sporlarına uygun olan merkezde 1.240 metre uzunluğunda 70 teleksi bulunur. İl Özel İdaresi tarafından kamulaştırılan bölgede 1.250 m. uzunluğunda 10 ayrı kayak pisti vardır. Ayrıca 110 yataklı otel ve kayak evi hizmet vermektedir. 2.950 metre zirveden başlayan kayak

pistleri uluslararası standartlara sahiptir. Kayak evi vardır; kamp-karavan, atlı doğa yürüyüşü, trekking, ayak paleti ile karda yürüyüş gibi etkinlikler yapılabilir.

Kop Köyü Tarihi Camii

Caminin yapılış tarihi Hicrî 1253 (Miladî 1837)'dir. Günümüzdeki mimari yapısı 17. ve 18. yüzyıl camilerinin karakterlerini taşımaktadır. İlik mimar olan kişi camiyi inşa etmeye başlayıp tabanına ardıc ağacı döşemiştir. Ardıc ağacının yerine oturması için inşaat yedi yıl bekletilmiştir. Cami duvarlarının yarısına kadarki olan bölümünü bir mimar, kalan diğer yarısını ise diğer

mimar inşa etmiştir. Hicrî 1300 (Miladî 1882) yılında cami tamirat görmüştür.

Tarihi Mezarlık ve Türbeler

Kop Köyü Aşağıhan'da Şeyh Mehmet Halife Kabristanlığı ve Türbesi, Yukarı Köy'de Köy Kabristanlığı, Hacıgil'in Kabristanlığı ve Karadede Türbesi, Aşağı Kop Köyü'nde Şeyh Mehmet Efendi'nin türbesi bulunur. Şeyh Mehmet Efendi Bağdat'tan İslamiyet'i tebliğ etmek üzere gelmiş ve bizzat kendisinin belirlediği bir

yer olan Kop Köyü'ne yerleşmiş. Burada medrese ve zaviye kurmuş. Kop Köyü, İpek Yolu üzerinde bulunduğu ve kış şartları ağır geçtiği için Şeyh Mehmet Efendi, köyde konaklayan yolcuların ihtiyaçlarını da karşılar, yardım eder ve onlara İslamiyet'i tebliğ edermiş. Zamanla büyük bir üne kavuşmuş.

Veysel Karani Hazretleri'nin Kemer

İslam aleminde çok saygın bir yeri olan en kıymetli tabiilerden Veysel Karani hazretlerinin kemeri köyümüzde mahfuzdur. Bu kemerin önemi, bu kadar değerli bir zatı, onun davası olan İslam'ı bize hatırlatmasından kaynaklanmaktadır. Yoksa bu kemere dokunmak gibi bir ibadet söz konusu değildir. Kemere şifa niyetiyle dokunmak, Veysel Karani hazretlerinin ruhaniyetinden yardım istemek, Allah Teâlâ'nın en büyük günah dediği şirke düşme riski taşımaktadır. Çünkü her gün, her namazdan sonra okuduğumuz Fatiha Suresi'nde Allah Teâlâ hazretleri, yalnız kendisinden yardım istememiz gerektiğini özellikle vurguluyor.

Kop Köyü'nde Sosyal Yaşam

1965'teki nüfus sayımında Kop Köyü nüfusu 789'dur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Kop Köyü'ndeki nüfus 2012'de 642'ye düşmüştür. Kadınların sayısı 311, erkeklerin nüfusu 331 olarak belirlenmiştir. Kop Köyü'nde toplam hane sayısı 138'dir ve 1 muhtarlık hizmet vermektedir. 2012 yılı sonunda hane sayısı 106'ya düşmüştür.

Kop Köyü Muhtarları

Anadolu topraklarında muhtarlık 1829'dan, yani Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri vardır ve köylerde de 1833 yılından itibaren muhtarlıklar kurulmaya başlanmıştır. Muhtarlar bugün bazı resmî belgeleri aldığımız kişiler gibi görünse de uzun yıllar “köyün başkanı” gibi çalıştılar. Köylüyle iç içe, onların sorunlarını bilen, çözüm üretmeye çalışan muhtarlar, köyün sosyal yaşamında önemli kişilerdi.

Akpolatlar Vakıf Senedi

Vakfa adını veren Akpolatlar ailesinin bilinen en büyük dedeleri Şeyh Mehmet

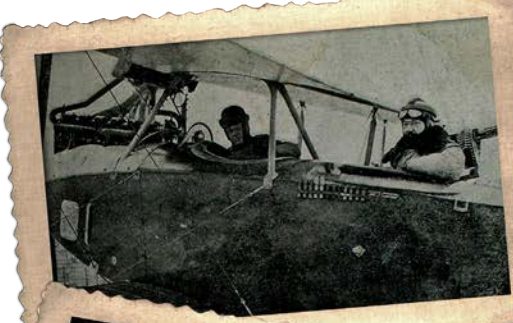
Efendi 1400'lü yılların sonuna doğru Orta Asya'dan gelerek Bayburt'un Kop Köyü'ne yerleşmiştir. Köye yerleştikten sonra kurmuş olduğu zaviye (vakıf) Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile ilgili kanunla resmi olarak mevcudiyeti sonlanmıştır. Bugün bizler, dedemizin 600 yıl önce tohumlarını attığı bu hayır çınarını Allah'ın izni ile yeniden yeşillendirmek için bu vakfı kuruyoruz. Bu vakıf çatısı altında ihtiyaç sahiplerinin üzerimizdeki hakkını onlara iletebilmeyi, gelecek nesillere Kuran ve Sünnet ışığında hizmet edebilmeyi amaçlıyoruz. Duamız odur ki, bu yolda Allah rızası için çalışan ve hizmet edenlerin amel defterleri kıyamete kadar kapanmasın.

Akpolatlar Vakfı'nın Merkezi

Vakfın merkezi Kocaeli İli, İzmit İlçesi, Gündoğdu Mahallesi, Kocaçeşme Cad.,No:13 'tür. İlgili mevzuat çerçevesinde vakıf yönetim kurulu kararı ile yurt içinde veya dışında şube ve temsilcilikler açılabilir.

KAYNAKÇA

- DOĞAN Ayhan. (1992). Kop (Bayburt) Savunması, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DOĞAN Ayhan. (2003). I. Dünya Savaşı'nda "Kop Savunması" ve Ulusal Birliğimiz Açısından Önemi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XIX, Kasım Sayı: 57.
- ÇAKMAK Fevzi. (2005). 1. Dünya Savaşında Doğu Cephesi. Ankara: Genelkurmay Basım Evi.
- ÜÇÜNCÜOĞLU A. Güngör, KAHVECİ Abdul Celil. Kop'dan Zigana'ya İşgal Yılları (2. Pilevne).
- ÜÇÜNCÜOĞLU A. Güngör, Gümüşhane-Bayburt: Kurtuluş Savaşının Geçtiği Yerler ve Canlı Tanıklar.
- Türkiye Orman Varlığı. (2014). Ankara: Orman Genel Müdürlüğü.
- KURDOĞLU Oğuz. (2007). Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1): 59-76.

■YÜCEL Muzaffer, Babuş DENİZ. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler. DOA DERGİSİ (Journal of DOA), Sayı: 11: 151-175.

■KARAKOYUNLU Sadri. (1990). Kop Savunması. Bayburt Kitabı içinde (ss. 255-270). Ankara.

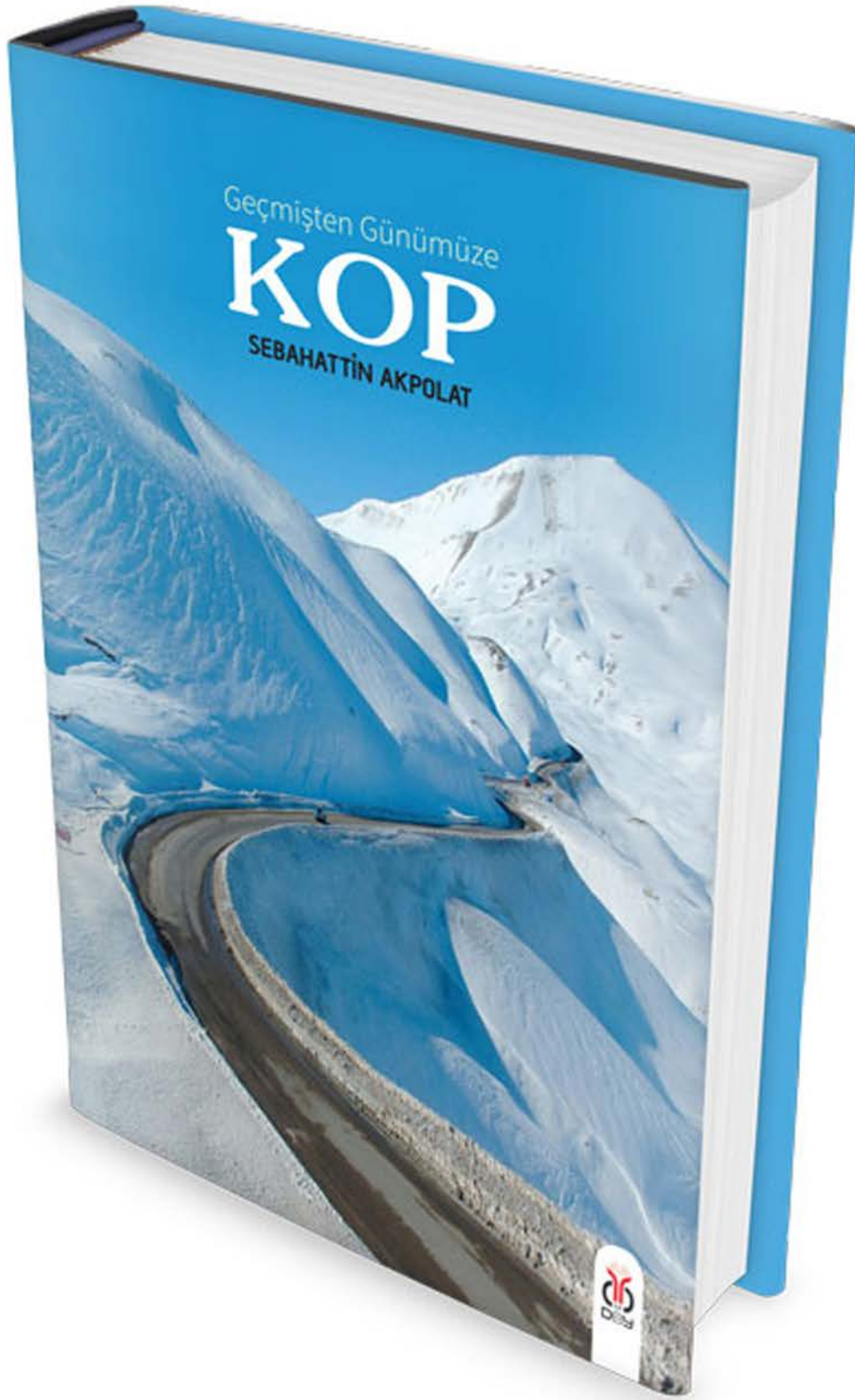
■Şehitlerimiz. (1998). Cilt 1: 41-46. Ankara: T.C. Milli Savunma Bakanlığı.

■Harp Mecmuası. (1915-1918). Sayı: 1-27. T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.

■ AKPOLAT Sebahattin. (2016). Geçmişten Günümüze Kop. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Sebahattin Akpolat'ın kaleminden Geçmişten Günümüze KOP

*“Kop (Bayburt) Müdafaası,
muvaıfak olmuş bir Plevne’dir.”*
Mareşal Fevzi Çakmak

**BELGESEL
YAYINCILIK**

ISBN 978-605-64513-4-8